

DB

375

1

.K6

TISAK I NAKLADA HRVATSKE KNJIŽARE JOSIPA MARCHINIĆA
1420 E. OHIO ST. PITTSBURGH, PENNA.

Class II B 375

Book 1

K6

Kwathi Sirjet

72 Pine St

N. Y.
1.

Na ocjenu

Z. J. Kostelci

POVJEST HRVATA

od najstarijeg do najnovijeg vremena s kartom hrvatskih
zemalja, s nagodbom izmedju Ugarske i Hrvatske,
te sa više slika.

□ Kostelci, Z. □

~~~~~  
CIENA 50 CENTI.  
~~~~~

TISAK I NAKLADA
KNJIŽARE JOSIPA MAROHNICA
PITTSBURGH, PA.

IB375

.1
K6

By Transfer
DEC 10 1928

PREDGOVOR

Rođ' bo samo,
Koji mrtve štuje,
Na prošlosti
Budućnost si snuje.

PRERADOVIC.

Da što bolje udovolji svojoj dužnosti oko prosvjetli-
vanja našega naroda, izdaje podpisana knjižara ovu krat-
ku povjest našega naroda, povjest Hrvata.

Davna je bila potreba, da se za naš narod izda ovakva
knjiga, koja će razumljivim slogom u kratkim crtama pri-
kazati cielu našu mukotrpnu povjest.

U ovoj knjizi, koja neka ti bude pratilicom u tvom ži-
votu, naći ćeš opisanu svoju slavnu prošlost, naći ćeš spo-
mena svojim slavnim junacima, pak se — rode mili — po-
nosi svojim, jer što Ti može biti milije od Tvoga?

Pa kada ćeš znati svoju slavnu prošlost, kada ćeš vi-
diti, kako su Ti djedovi bili slavni i slobodni, tada ćeš i Ti
nastojati, da i Ti više ne budeš rob, nego slobodan Hrvat u
slobodnoj državi.

PITTSBURGH, PA. početkom 1914.

KNJIŽARA JOSIPA MAROHNICA.

DOLAZAK HRVATA

QKO 600. godine poslije Krista počeli su u Evropu provaljivati divlji narodi Avari, koji zaposješe zemlje, u kojima danas u Evropi žive Hrvati. Carigradski car Heraklije pozvao je na to Slavene, koji su do tada živili u današnjoj Poljskoj, neka bi oni protjerali te divljake iz njegova carstva.

Slaveni su se odazvali tom pozivu i došli oko 635. godine, te nakon dugih borba osvojili zemlju. Nu mudri grčki car mislio je, da će se Slaveni u borbama s Avarima tako izmučiti, da će onda lahko njih svlačati i tako opet osvojiti zemlju. Ali on se prevario.

Slaveni, koji su došli pod vodstvom braće Klukla Muhola, Lovela, Košjenca i Hrvata, te sestrama Tugomi Vugom, zauzeše od Avara zemlju za sebe, te si počesh uredjivati državu, prozvavši je Hrvatskom.

Razdielili se na plemena, a svakim plemenom je vladao knez.

Nekako istodobno počesh se javljati na istoku Hrvata Srbi, koji su po svoj prilici došlo zajedno s Hrvatima na jug, pa se poslie odielili i počeli stvarati svoju državu.

Hrvati u ono vrijeme dakako da nisu bili kulturni narod, ali su ipak živili pristojnije nego li Avari, te su dali susjedima mira.

Dok su Hrvati počeli da grade kuće i da obradjuju polja, da si stvaraju državu, počeli se na zapadu javljati

silni narod Franački, koji je počeo osvajati redom države i zemlje na zapadu.

Ti Franci počeli su navaljivati i na Hrvate. To je možda bilo dobro, jer vidimo da se Hrvati počimaju od toga doba jače okupljati u veću državu.

Tako je na sjeveru nastala Posavska Hrvatska, koja se protezala između Kupe i Drave, a glavni joj je grad bio Sisak.

Kada je narodu dodijao zulum Franaka, koji su svakčas provalivali u državu i zaposjeli koji dio, podiže se narod na ustanak pod knezom **Ljudevitom Posavskim** protiv Franaka. Ustanak bi bio uspjo, da se knez **Borna** nije združio s Francima protiv svoga naroda.

K tomu su sa istoka navalili Bugari i osvojili Srijem, pa su knezovi Posavske Hrvatske morali priznati gospodstvo Franaka.

Medjutim se na jugu stvorila Biela Hrvatska, koja je obuhvaćala cijelo primorje, a pošto je bila slobodna, priključila joj se Posavska Hrvatska. te tako vidimo jednu državu Hrvata. Jedan dio Posavske Hrvatske bio je pod gospodstvom Franaka, a manji dio uz Bielu Hrvatsku, koja se poslije prozvala Dalmacijom. U to vrijeme bila je Dalmacija samo gradovi Zadar, Split, Trogir, i neki manji, koje Hrvati nisu mogli osvojiti.

Time, što je jedan dio Posavske Hrvatske pristupio uz Bielu Hrvatsku, postala je ova jaka država, te sada tek za pravo počinje život Hrvatske kao države, javljaju se jaki i ugledni knezovi, koji po malo prikupljaju sve Hrvatske pokrajine u jedno kolo, pa tako po malo stvaraju onu veliku i uglednu državu, koja se prozvala **Kraljevina Hrvatska**.

VLADANJE KNEZOVA

NAKON Ljutovita i Borne postao je knezom Biele Hrvatske knez **Vladislav**, koji je vladao od 821. do 835. godine. Za njegove vlade počeli su u naše krajeve provaljivati Mlečani, htijući biti jedinim gospodarima na Jadranskome moru. Radi toga dolazi između Hrvata i Mlečića do ratova. Ti ratovi trajali su vrlo dugo, te je bojna sreća naginjala sad na jednu sad na drugu stranu.

Knez **Mojslav**, koji je nasliedio Vladislava i vladao do 850. godine, sklopio je mir s Mlečićima i biskupa splitskog priznao za biskupa hrvatskog. Pošto je imao mira na zapadu, počeo je osvajati zemlje na istoku, te je dokora osvojio Bosnu i tamo postavio svoga bana.

Time se je Hrvatska znatno osilila, pa za to vidimo, da se njegov nasljednik knez **Trpimir**, koji je vladao do 865. godine nazivlje knezom svih Hrvata, a svoju državu "Kraljevstvo Hrvatsko".

Medjutim se počeli popovi svadjati koja vjera je bolja i koji pop ima da postane papom; da li rimski ili carigradski biskup, pa su se i Hrvati između sebe svadjali i pristajali jedni uz Rim, a drugi uz Carigrad.

Trpimira nasliedi knez **Domagoj**, koji je bio hrabar vojnik i potukao je Mlečiče, ali i oni poslie njega kod Trsta u Istri.

Njegov sin **Inoslav** bio je malo prefriganiji, te je s Mlečićima sklopio mir i oni su priznali Hrvatima prvenstvo na Jadranu, i plaćali im danak.

Proti njemu se podigao neki **Sedeslav**, koji se proglasio knezom i vladao neko vrijeme, ali su ga poslie ubili, te na mjesto njega zavlada knez **Branimir**, koji je pristao uz Rim i osnovao "hrvatsku biskupiju" u Ninu.

Za njegove vlade nastale su i opet razmirice radi vjere, te su nastale borbe, koje su znatno oslabile Hrvate. Rimski papa potvrdio je osnivanje hrvatske biskupije i slavensko bogoslužje u crkvama.

Akoprem je bilo borba radi vjere ipak su se knezovi hrvatski tako osilili, da su se proglasili samostalnim vladarima, pa za to i vidimo njegova nasljednika **Mutimira**, koji je vladao od 890. do 903. godine, kako se naziva “božjom pomoću knez Hrvata”, te si je u Bihaću na moru uredio svoj dvor kako su to imali ostali evropski vladari. Imao je svoju pratnju, svoje dvorske ministre i dostojanstvenike, a njemu su se pokoravali i dalmatinski gradovi, bojeći ga se i tražeći njegovu zaštitu.

Medjutim su 896. godine došli iz Azije divlji Mongoli, koji nisu znali što je Bog, ni kuća, ni obitelj, ljudi kojima nije bilo ništa sveto, divlji Madžari. Oni su se naselili u puste krajeve između Dunava i Tise, koji su u to doba spadali pod vlast knezova Moravske.

Š njima su i Hrvati imali posla dok su ih odbili od svoje domovine, te ih prisilili, da ostanu na pustama. Hrvati su tada imali—kako smo već rekli—uredjenu državu, pa su imali što da brane, bili su kulturni narod kao i drugi tadašnji evropski narodi, dočim su Madžari živili u hrapama pasući blago i provaljujući u susjedne tuđe krajeve, da otmu ono, što im je potrebno za život.

PRVI KRALJ

POSLIJE kneza Mutimira zasjeo je na hrvatski prijestol knez **Tomislav**. Za njega ide pripoviest, da je bio u Mletcima u zatvoru kao taoč, pa da je igrao s duždom šah. Kad je opazio, da Hrvati idu po njega, uskliknuo je “Ipak sam ja pobedio!” a od onda da imadu Hrvati šahovske kocke u grbu.

Jedva što je Tomislav nastupio na prijestolje, počese u Hrvatsku ponovno provaljivati Madžari, ali ih Tomislav hametom potukao i obranio državu.

Najsilniji bugarksi car Simeon Veliki navalio je u to vrieme na Srbiju i pobedio srpskog vojvodu Zahariju, koji je zatražio pomoći u Tomislava, i navali Simeon na Tomislava, ali ga ovaj pobiedi i proširi svoju državu.

Dakako da je Hrvatska tim pobjedama postala moćna država, pa ljudi, koji su se bavili pisanjem dogodjaja, naročito Grci, pišu da je Hrvatska tada imala 10 tisuća konjanika, 100 tisuća pješaka, 80 velikih i 100 manjih brodova. To je za ono vrieme bila ogromna vojska, valjda najjača u Evropi.

Kada su knezovi i banovi raznih hrvatskih pokrajina vidili kako je Tomislav znao uzdignuti i ojačati Hrvatsku, sazvaše god. 925. na Duvanjskom polju (u današnjoj Bosni) veliki sabor. Tu su plemići svojom voljom izabrali Tomislava za kralja Hrvatske i okrunili ga kraljevskom krunom.

Savremeni jedan pisac o tom važnom dogodjaju piše, da se na Duvanjskom polju sabrao silan narod. Kada je Tomislav polazio od dvora u crkvu uz kraljevsku pratnju, narod je počeo klicati “Živio naš kralj na mnogaja! Za tim je bio na jednom brežuljku izbor, na kojem je Tomislav izabran jednoglasno za kralja. Kad je izbor

bio gotov, narod je od veselja počeo ljubiti zemlju, veleći, da se sada ne boji nikakvog neprijatelja. Tomislav se na to uspeo na vrh brežuljka, uzeo u ruke mač, zamahnuo njime na sve četiri strane svieta, te gromkim glasom rekao:

Narode! Kunem Ti se vjerom i savjesti svojom, da ću odsada kao i dosada braniti Tvoju kraljevinu od svakoga neprijatelja. Nadalje Ti se kunem, da ću braniti pravicu, a oštro kazniti krivicu, da ću vladati po svojoj savjesti onako, kako ću najbolje znati. Tako mi bog pomogao!"

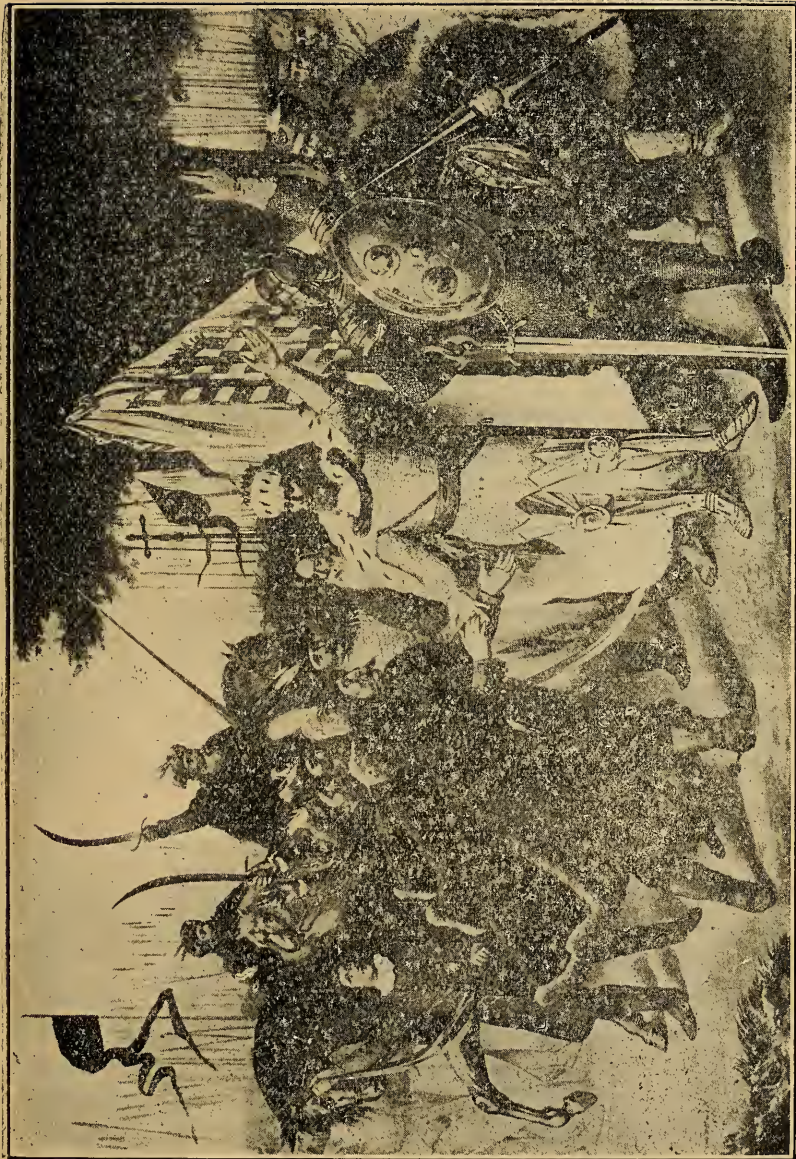
Narod je na to pao ničice i zahvalio bogu, što mu je dao ovakovog junaka za kralja, i zapjevao "Slava bogu va višnjih!

Biskup kninski, koji je bio hrvatski pop, okrunio je na to Tomislava za kralja i postavio mu krunu na glavu.

To je jedan od najslavnijih događaja u starijoj našoj povjesti, jer odsele imade Hrvatska svoga pomazanoga kralja, postala je podpuno samostalna i neodvisna država.

Još nam valja spomenuti, da je za Tomislavova vladanja opet izbio raskol radi vjere, jer su rimski popovi htjeli, da budu veća gospoda od hrvatskih popova, koji su boga molili na hrvatskom jeziku. Te svadje su mnogo škodile Hrvatskoj, jer su jedni pristajali uz tuđje, a drugi uz narodne popove, te su i ratovali.

Biskupom ninskim bio je tada Grgur, koji je bio ne samo pop, nego i rodoljub, da mu je trebalo para tražiti. On se dugim i liepim govorima borio za narodni hrvatski jezik u crkvi, al većina sabora je zaključila, da se imade uvesti latinski jezik u crkvu.

IZBOR KNEZA TOMISLAVA ZA KRALJA HRVATSKE.

NARODNI KRALJEVI

KRALJ Tomislav umre 928. god. a na prestolju ga nasliedi njegov sin **Krešimir**, za kojega se bosanski ban htio odciepiti od Hrvatske, ali ga Krešimir pobiedi i upokori. Tako je kraljevstvo ostalo cijelo i jako. Nakon Krešimira (945 god.) zasjedne na hrvatski prijestol njegov mladi sin **Miroslav**, koga je naskoro dao ban **Pribina** ubiti, te se sam proglasio za kralja.

Radi toga Pribine se odmetnula od Hrvatske Bosna i cijeli južni dio Hrvatske, današnja Crnagora i Hercegovina. Pribina je vladao do 970. god. kada se protiv njega digao mladi **Držislav**, sin Krešimirov, koji se poslie pobjede nad Pribinom proglasio kraljem, ali se dao pod zaštitu grčkih careva.

Tu slabost Držislava vidili su latinski gradovi u Dalmaciji, pa se odmetnuli od Hrvatske, a Mlečići su prestali da plaćaju danak, a Mlečani još osvoje gradove Zadar, Trogir, Split, Dubrovnik i Biograd na moru.

Držislava nasliedi sin **Krešimir II.** (od 1000 do 1035.), uz koga je bio kao vladar brat mu Gojslav. Za Krešimira II. došlo je do rata s Niemcima, koje je Krešimir pobiedio.

Nakon smrti Krešimira II. dodje na hrvatski prijestol **Stjepan I.** (1035—1058. godine) rođjak Krešimirov; koji je s Mlečićima započeo i sretno vedio rat. On je opet malo uspostavio slavu hrvatskoga kraljevstva.

Njega nasliedi na prijestolju slavni **Petar Krešimir** (1058—1073. godine), koga punim pravom možemo nazvati Velikim, jer je obnovitelj hrvatskoga kraljevstva i slave. Jedva što je bio ovienčan za kralja, započe od Mlečića otimati dalmatinske gradove i širiti granice svoje države.

Za njegova vladanja opet se Hrvatska uzdigla na staru slavu i veličinu, kao pod Tomislavom. To nije Rimu bilo pravo, pak je opet zapodjeo raspravu o jeziku kod mise, jer da se Bog ne može slaviti hrvatskim, nego samo latinskim jezikom. No to nije uspjelo, jer su popovi narodni i dalje slavili Boga jezikom svojim i narodnim.

Koncem 1037. god. umre Petar Krešimir, a pošto nije imao sinova, to je nastala svadja tko će biti kraljem. Jedni su htjeli bana Svinimira, drugi Krešimirova nećaka Stjepana, a treći bana **Slavića**, koji je i postao kraljem. No Rim pošlje uz privolu nekih Hrvata Normane, koji su potukli vojsku Slavića i njega zarobili.

Tadanji papa Grgur VII. htio je u Hrvatskoj imati za kralja čovjeka, koji bi bio podpuno odan Rimu, pa za to dade kaljevića Stjepana zatvoriti u samostan, a plemiće nagovoriti, da izaberu za kralja Dimitriju Zvonimira.

To se i dogodilo na nesreću Hrvata.

POS LJEDNI KRALJ

DNE 8. listopada 1076. god. okrunjen je **Dimitrija Zvonimir** u crkvi sv. Petra na Solinskim polju kod Splita za kralja Hrvatske i ujedno je tom zgodom prisegao vjernost papi, kome se obvezao plaćati 200 dukata godišnje.

Time je prestao upliv Grka u Hrvatskoj, ali za to su sada gospodarili pape (Rim) po svojoj volji, te su Hrvati polazili u rat na Niemce za papu.

To je konačno Hrvatima dozlogrdilo, pa kada je Di-

mitrije Zvonimir ponovno pozvao plemiće, da podju u boj, ovi ga ubiše, jer je bolje da nastrada jedan, nego li tisuće ljudi. Veli se, da je Zvonimir prokleo Hrvate kada je umirao, da nikad više nebi imali kralja narodne krvi.

Njega nasliedi na prijestolju **Stjepan II.** sinovac Petra Krešimira, koji je vladao dvie godine, jer je u samostanu, kamo ga je bio papa dao zatvoriti teško obolio od sušice. No on nije ni vladao celom Hrvatskom, jer je sjevernim dielom vladala udovica Dmitra Zvonimira Jelena Lepa, sestra madžarskoga kralja.

Nakon smrti Stjepanove izabraše Hrvati Bana Petra Svačića za kralja, a Jelena pozove svoga brata, da joj dodje u pomoć. Jedan dio Hrvata pristao je uz Jelenu, a po njoj uz Madžare, dok je manji dio bio uz Svačića.

Madžarski kralj Ladislav, brat Jelenin, podje 1091 u Hrvatsku, koja ga prizna za vladara, ali on je htio i južni dio, nu kod Gvozda u Petrovoj Gori dočeka ga kralj Petar Svačić, koji mu jakom vojskom zakrči put i Ladislav se morao vratiti kući.

U sjevernom dielu Hrvatske (izmedju Save i Drave) postavi svog sinovca Alma za vladara, koji je u Zagrebu osnovao novu biskupiju i postavio Čeha Duha za biskupa.

Medjutim su se Hrvati malo opametili i Almo je morao doskora bježati iz Hrvatske. No u to je u Ugarskoj stupio na prijestol Koloman, koji je 1102. god. pošao s velikom vojskom na Hrvate, a jedan dio Hrvata i opet ga prizna za kralja, ali kao rođjaka Jelene Lepe, ako prisegne, da će vjerno obdržavati i čuvati prava kraljevstva Hrvatskoga. Tada je bila sklopljena prva nagodba izmedju Hrvata i Madžara.

Tu nagodbu podpisali su župani Juran Kačić, Ugrin Kukar, Mrmonja Šubić, Pribislav Čudomirić, Jurina Svačić, Petar Mogorović, Pavao Gusić, Martin Karinjan, Pri-

bislav Polečić, Obrad Lošničić, Ivan Janometić i Mironja Tugomerić.

Na to podje Koloman s hrvatskom i svojom vojskom na jug, da dodje u Biograd na moru, da se tamo okruni za kralja Hrvatske.

Kod Gvozda ga dočeka junački kralj Petar Svačić, ali je bio pobijedjen, jer je imao manje vojske, nego li Koloman, uz to je i sam poginuo u ratu.

Kako je narod tada osjećao, najbolje svjedoče liepe narodne pjesme i priče o kralju Petru Svačiću kao junaku, koji je branio svoju zemlju od tudjinca. Da se nije jedan dio Hrvata iz zavisti priklopio uz Kolomana, bio bi Koloman morao bježati odakle je i došao, ali izdajom samih Hrvata je tudjinac pobedio, a junački Petar Svačić svladan.

Kralj Petar bio je posljednji kralj Hrvatske, koji je osjećao zajedno s narodom, jer je bio rodjeni Hrvat. Kada je on pao, pala je i sloboda Hrvatske, a to osjećamo i mi danas, pak za to hoćemo da oslobodimo Hrvatsku i da u dignemo ponovno na onu slavu i visinu, kako je nekada bila pod kraljevima narodne krvi i jezika.

ARPADOVCI KAO KRALJEVI

ATOM 1102. god. izgubila je Hrvatska svoju samostalnost, te ju od tada vidimo kao združenu kraljevinu s Ugarskom.

Nakon smrti kralja Kolomana zasio je na ugarski i hrvatski prijestol **Stjepan** koji se morao odreći prijestolja u korist Bele sliepoga, a iza ovoga zavlada **Gejza**. Za vlade obiju ovih kraljeva bili su građanski ratovi, koje je vodio galički knez Boris za prijestolje.

Kad je zavladao Bela, brat Stjepanov, bosanski ban Kulin (1180—1204. god.) proglasio se samostalnim i nezavisnim. Nakon toga vladali su vladari raznih imena, a uvijek je bilo borbe i rata u kući i sve radi drugih.

Konačno se kralj **Andrija** spremi na nagovor pape, te podje u Palestinu, da oslobodi sv. grob. Nakon tri mjeseca vratio se Andrija bez novaca, s malo vojske, ali za to s naslovom “kralj Jeruzolimski”, koga još i danas nosi vladar Ugarske.

Nakon Andrije je zavladao **Bela III.** za čije vlade su u Evropu došli Mongoli, koji su protjerali Belu iz Ugarske, a on se sklonuo u Zagreb, odakle je opet pobjegao u tvrđi Trogir, a Hrvati potukoše Mongole na Grobničkom polju.

Bela na to zadje u rat s austrijskim hercegom Friedrichom, kome otme Štajersku i postavi bana hrvatskoga Stjepana Šubića za upravitelja zemlje.

Medjutim je vladao u Češkoj veliki i mudri kralj Pšemisl Otokaž II. koji je htio Češku spojiti s morem, te je počeo osvajati zemlje prema Jadranskomu moru, a osvojio je i Samobor.

Njegova misao nije mu uspjela i Češka iza toga počela da pada.

Nakon Bele vladao je Stjepan, koga nasliedi sin mu Ladislav, za koga su se počeli u Hrvatskoj isticati knezovi bibrirski, imenom Šubići i knezovi krčki imenom Frankapani.

I dok je u Ugarskoj bjesnio gradjanski rat, dotle je ban Pavao Šubić vladao u Hrvatskoj i Bosni kao samostalan i nezavisni vladar, a da se ipak nije proglasio kraljem.

Kad je pako zasio na prijestolje **Andrija II.** podigao se Šubić protiv njega i poveo za sobom veći dio plemstva.

Konačno se Šubić odluči i podje u Napulj po mladoga Karla Roberta, te ga doveze u Split, a odavle u Zagreb, gdje ga proglasio za kralja Hrvatske, Slavonije, Bosne i Dalmacije.

Andrija, kralj Ugarske digao se protiv Šubića, ali se nije ufao upustiti u boj s njime, te je i sljedeće (1301.) godine umro, a da se nije Šubiću osvetio.

Tako je silni Šubić razdijelio države. U Ugarskoj je vladao jedan, a u Hrvatskoj drugi kralj, koga je Šubić doveo. I ovaj događaj nam svjedoči, da su Hrvati znali i u zajednici s Ugarskom sačuvati svoju slobodu i nezavisnost, kada su imali svoje narodno plemstvo.

ANŽUVINCI KAO KRALJEVI

Kako je Pavao Šubić pokazao dovedenjem Karla Roberta iz roda Anžuvina za kralja Hrvatske svoju snagu i ugled, ipak bi bio možda mnogo pametnije učinio, da je sebe proglasio za kralja, jer bi Hrvati tako dobili opet kralja narodne krvi.

S Andrijom izumro je rod Arpadovaca, te je i Ugarska tako ostala bez kralja narodne krvi.

Karlo Robert nije mogao dugo da zavlada nad Ugarskom, jer su Ugri izabrali za svoga vladara Vaclava III. kralja Češke, koji je branio svoju vlast. No 1309. god priznali su Ugri Karla Roberta i svojim vladarom.

Medjutim su Šubići silno ojačali i zauzeli Bosnu i latinske gradove u Dalmaciji. Knez Pavle je umro, a sin mu Mladen nastavi očev posao, te je tako ojačao u vlasti, da ga se pobojao Karlo Robert i dao ga zarobiti iz busije i zatvoriti ga negdje u Ugarskoj, odakle se nikad nije vratio.

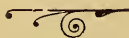
Nakon toga čina odmetnuli su se mnogi Hrvati od Karla Roberta, a valja spomenuti, da se tada proglasio samostalnim kninski junak Ivan N e l i p i ć iz roda Svačića i Stjepan K o t r o m a n i ć, ban Bosne, koji je u Bosni osnovao kraljevsku obitelj.

Karlo Robert umro je 1342. god. a nasliedio ga sin **Ljudevit**, koji se bacio na Nelipića, jer se Nelipić htio proglasiti samostalnim kraljem. Hrvatski plemići, koji su bili lično zavidni Nelipiću pristadoše uz tudjinca, te pobijediše Nelipića, ali iza toga je tudjinac i njih pritisnuo o zid.

Da bude red u Hrvatskoj, imenovao je Ljudevit svoje sinove za hercege u Hrvatskoj, a kada su ovi pomrli, imenovao je Karla Dračkog, koji je poslije postao napuljskim kraljem.

Za vrijeme vladanja ovih hercega, staro hrvatsko plemstvo, koje je težilo za slobodom i samostalnošću Hrvatske, bilo je posve skućeno, a mjesto njega počeli se javljati novi plemići, koji su bili vjerni hercegima i morali se po dvoru. Šubići su u to dali kralju svoj grad Ostrovicu u Dalmaciji, a dobili novi grad Zrin u Hrvatskoj, po kojem su se poslije prozvali Zrinski.

Za vladanja Ljudevita su Hrvati protjerali iz latinskih gradova Mlečića i tako oslobodili hrvatsko primorje od Mlečića.

BUNE I NEMIRI

LJUDEVIT je umro 1382. god. a pošto su sinovi pomrli još prije njega, ostavi prijestolje svojoj 12-godišnjoj kćerci **Mariji**, uz koju je vladala mati joj **Jelisaava** i njezin — vele — ljubavnik, inače palatin **Nikola Gorjansk** i.

Radi ove vlade pojavili se u Hrvatskoj nemiri, koje je vodio ban **Ivan Paližna**, i braća **Horvati**, biskup i ban **Mačve**, koji su doveli u Hrvatsku **Karla Dračkoga** i proglasili ga za kralja. Iz Zagreba ga odveli u Budim, gdje se morala **Marija** odreći kraljevstva, a **Karlo Drački** bi tu okrunjen za kralja Ugarskoga.

Medjutim je mađjarski plemenitaš **Forgacs** iz zasjede ranio **Karla**, koji je od te rane i umro.

Hrvati na to proglasiše **Karlova** sina **Ladislava** svojim kraljem, a kraljica **Marija**, majka joj **Jelisaava** i **Nikola Gorjanski** spremiše vojsku, da kazne buntovne **Hrvate**. Prije su se htjele smjestiti žene u tvrdi grad **Gorjan** kod **Djakova**, ali tu ih **Hrvati** uloviše i zatvoriše u **Novigrad** kod **Zadra**.

Tu je **Jelisaava** udavljena, da prestanu smutnje, a **Marija** je ostala i nadalje u zatvoru, premda su **Hrvati** priznali njenoga muža **Sigismunda**, kralja **Češke** za svoga kralja. Tek kasnije je **Marija** puštena iz ropštva.

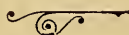
Stranku, koja je pristajala uz **Ladislava**, podpomogao je bosanski kralj **Tvrđko** i srpski knez **Lazar**. **Tvrđko** je za sebe predobio cijelu zemlju od **Velebita** do **Kotora** i prozvaao se kralj **Bosne**, **Dalmacije** i **Hrvata**, a njegovim namjestnikom u **Hrvatskoj** bio je **Pavao Klešić**. **Ladislav** pako imenovao je braću vojvode **Vukčića** za banove **hrvatske**, a **Ivaniša Horvata** za upravitelja **Hrvatske**. Tako je u južnom dielu **Hrvatske** vladao bosanski kalj, a u sjevernom **Ladislav**.

Sigismundu je poslie sreća poslužila i on je opet predobio za sebe Hrvate, ali kada je izgubio bitku kod Nikopolja na Dunavu s Turcima, podigli se opet Hrvati protiv njega, a kolovodja te bune je bio Stjepan L a c k o v i é, koji je za 27. veljače 1397. god. sazvaó sabor u Križevcima. Tu su ljudi Sigismundovi provalili oružani u sabor i poubijali sve pristaše Lackovićeve i samoga Lackovića. Velika imanja Lackovića pokloni grofovima Celjskim, a srpskim despotima Gjorgju B r a n k o v i é u i Stjepanu L a z a r e v i é u pokloni gradove Zemun, Mitrovicu, Slankamen i neke manje varoši.

Medjutim su Hrvati i opet podigli bunu protiv Sigismunda, koga su konačno i zarobili, u Zadar doveli (5. kolovoza 1403. god.) L a d i s l a v a i okrunili ga tu za kralja ugarsko-hrvatskoga. No Sigismund ga pobiedi, a Ladislav je morao uzmaći, založivši Dalmaciju za 100.000 dukata Veneciji.

Za vlade Sigismunda podigli su grofovi Celjski visoko glave, te se tako osilili, da su u Hrvatskoj bili kao vladari, a Sigismund se malo brinuo za Hrvate, jer je kod kuće u Češkoj bio vjerski rat, što ga je prouzrokovao Jan Hus.

U to doba pala je Srbija i Bugarska pod tursko gospodstvo, pak je došla na red i Bosna, a kada je i ova pala, bili su Turci susjedi Hrvatskoj.

OD. 1437 umro je kralj Sigismund, a na prijestolju ga nasliedio bolehljivi njegov zet **Albrecht** princ Austrijski, koji je vladao samo dvie godine.

Medjutim su počeli bili Turci provaljivati u Hrvatsku, ali su im se Hrvati oprli. Hrvate su tada vodili Sibirjanin Janko, rodnom Zagrebčanin i braća Talovci s otoka Krka. Ovima se nije svidjalo, da nakon Albrechta vlada njegova udovica Jelisava, pak su izabrali poljskoga kralja **Vladislava Jagielonca** za svoga kralja. No ovaj junački kralj, koga je opjevao Mažuranić u Osmanu, poginuo je kod Varne, a Jelisava je medjutim poslie smrti muža rodila sina **Ladislava**, koji bi kao diete postavljen na prijestolje 1444. godine.

U njegovo ime vladao je kao gubernator vojvoda Sibirjanin Janko, dočim je u Hrvatskoj bio ban Matko Talovac, a u Slavoniji vojvoda Sekula.

Kad je Ladislav umro, proglase Hrvati i Ugri za svoga kralja **Matiju Korvina** (1457.—1490. god.), sina junačkoga Sibirjanin Janka.

No ni šnjim nisu bili zadovoljni, pak je jedan dio Hrvata i Ugra htio za kralja njemačkoga cara Fridrika, koji je došao s vojskom, ali se složio s kraljem Matijašem, koji mu je obrekao, da će njemu prepustiti kraljevstvo, ako umre bez nasljednika.

Kad je kralj Matija Korvin umro, izabraše Hrvati i Ugri za kralja **Vladislava Češkoga**, a nezakoniti sin kralja Matijaša Ivan, bio je u Hrvatskoj i Slavoniji kao hercog, a po ženidbi došao je u srodstvo s Frankapanima.

God. 1516. umre Vladislav, a na prijestolju ga nasliedi mali sinčić **Ljudevit**, koji je vladao kroz deset godina

do svoje dvadesete godine, kada je 1526. god. zaglavio na Mohačkom polju u močvari.

Tada su već Turci provaljivail preko Dunava iz Srbije i preko Save iz Bosne u naše krajeve.

PROVALE TURAKA.

QKO 1300 godine pojavili su se u Evropi Turci, koji su počeli u velikim hrapama dolaziti iz male Azije. Prvi na meti bijahu Turcima Grci, koji su tada imali cijeli južni Balkan u svojim rukama. Najprije su Turci zauzeli Drinopolje, a poslije i Carigrad.

Nakon toga počeli su Turci prodirati na sjever, te su doskora zauzeli dio Srbije i Bosne, ali s Hrvatima se još nisu zaratili.

Tek kada je car Murat sakupio silnu vojsku da uništi Srbiju, pošao je jedan dio Hrvata u pomoć Srbima, ali ta pomoć je bila preslaba da odoli sili turskoj, pa je na Kosovu polju uz Srbe popadao veliki broj Hrvata.

To je bio prvi sukob Hrvata s Turcima, jer su Hrvati znali, da će Turčin osvojivši Srbiju, poći na Hrvatsku, pa su za to pošli u pomoć Srbima i tako navukli na sebe silnu mržnju Turaka.

Prvi puta provališe Turci u hrvatske zemlje g. 1414--. ali tada su ih naši stari suzbili pod vodstvom junačkoga bana Matka Talovca. Od tada se počela stvarati Krajina, naime ljudi su bili vječno pod oružjem.

Godine 1439. pade pod tursko carstvo posljednji komadić nekad jake srpske države, a od tada su Hrvatima bili Turci susjedi, i to vrlo neugodni. Turci su uznemirivali svoje susjede, a naročito su navaljivali na Bosnu, od koje je dio još bio samostalna država.

Sultan Muhamed II. povede silnu vojsku na Bosnu i potuče kralja **Stjepana Tomaševića**, kome je dao odrubiti glavu.

Nakon toga nastala je živahnija borba između Turaka i Hrvata, te su Turci gotovo uvijek pobijedili, dok nije postao banom biskup **Petar Berislavić**, koji je potukao Turke kod Dubice (1513. god.) i proširio granice Hrvatske sve do iza Jajca u Bosni. Nu on pogibe u bitci s Turcima god. 1520. kod Korenice.

Sada su Turci navalili s dvije strane na Hrvatsku. Sultan Sulejman provalio je u Srijem i zauzeo ga, dok se glavna vojska borila kod Jajca, gdje je bio ban **Petar Keglević**, koji je i obranio taj grad.

Turci su tad sljedeće godine provalili u Hrvatsku sve do Rieke, ali ih je tu suzbio junački ban Ivan Torkvat **Karlović**.

Turci ni nakon toga poraza nisu mirovali, nego su i na dalje navaljivali na naše krajeve. Najviše su se Turci otimali za Jajce, pa su i opet 1525. god. navalili, a banu Kegleviću je u pomoć priskočio knez **Krsto Frankapan** sa 6000 vitezova, koji oslobodiše Jajce. To je bilo tako veliko junaštvo, da je kralj Ljudevit Frankopana prozvao vrhovnim braniteljem i tutorom Hrvatske i Dalmacije.

Godine 1526. bijaše odlučna bitka na Mohačkom polju, gdje su Turci pobijedili Kršćane, a u boju je pao i kraj Ljudevit.

U toj nesretnoj bitci poginulo je pedesetak hrvatskih velikana, a mađarskih još i više. U svem je poginulo preko 20.000 vojnika, a na to je bio Sulejmanu otvoren put u Budim, koga je popalio.

PRVI HABSBURGOVAC.

POSLIE smrti kralja Ljudevita na Mohačkom polju ostalo je kraljevsko prijestolje nepopunjeno, pa su i opet izbile svadje tko će biti kralj. Mađžari su na svom saboru izabrali na to za svoga kralja **Ivana Zapolju** rodom Hrvata iz okolice Požege. Manjina sabora sastala se poslie toga i izabrala za svoga kralja austrijskoga vojvodu Ferdinanda, koji je imao za ženu sestru kralja Ljudevita.

Hrvati pako sastali se na sabor u gradu Cetinu. No ni tu nije bilo sloge, pa valjda za to, što je Zapolja bio Hrvat, bila je većina protiv njega.

Na novu godinu 1527. pročitali su poslanici Ferdinandi poruku njegovu saboru, a sabor je na to stvorio zaključak, da „u ime svoje i svih ostalih plemića, velikaša, plemenitih općina, gradova i županija te čitavoga naroda izabiru českoga kralja **Ferdinanda** austrijskoga za zakonitoga i nedvojbenoga kralja čitave kraljevine Hrvatske, a njegovu ženu Anu za kraljicu.”

Poslanici, koji su imali za to punomoć, zakleli su se u ime Ferdinanda da će on braniti i čuvati ustav staroslavnoga kraljevstva hrvatskoga.

Medjutim se sastao sabor onih plemića, koji su imali svoja imanja izmedju Kupe i Drave, te su izabrali za svoga kralja Ivana Zapolju.

Tako je Hrvatska i Ugarska imala po dva kralja, uslied česa je došlo do gradjanskoga rata, a Turčin je upotrebio to za to, da je došao sa svojom vojskom sve do pod Beč.

Borbe za prijestolje trajale su i nadalje, a Turčin je i opet provalio (1532) do Kiseka u Ugarskoj, koga je junački obranio **Nikola Jurišić**, rodom Senjanin.

Nakon smrti Zapoljine sultan je podupirao maloga sina Zapoljina Ivana Žigu, te mu dao kneževinu Erdelj kao leno, uz plaćanje danka.

Kralj Ferdinand je vladao sve do 1564. godine, a da ga nije priznala ni ciela Hrvatska ni ciela Ugarska za kralja.

Ferdinad je bio na hrvatskom prijestolju prvi kralj iz roda Habsburg.

MATIJA GUBEC.

ČARA Ferdinanda naslijedi njegov sin **Maksimilijan** (vladao od 1564. god.) Ovaj kralj je postavio za upravitelja Krajine svoga brata Karla, koji je doveo njemačke vojnike.

Kada Turci niesu palili, robili su ti njemački oficiri i vojnici. Takva je to bila pomoć Hrvatskoj.

U to doba je vlastelin Tah (Svaba) takove zulume izvodio na seljacima, da su se seljaci digli protiv njega, a vodjom im je u tome bio slobodnjak iz Stubice Matija Gubec..

Seljaci su razorili Tahijev grad Stubicu, no u to je nađošla vojska, koja je seljake svladala, a Gubca zarobila i dovela u Zagreb, gdje su razjareni plemići Gubca na Markovu trgu okrunili razbieljenim željezom i tako ga ubili.

Sa seljacima iz Hrvatske bili su se pobunili i seljaci iz susjedne Štajerske, te je u buni sudjelovalo oko 20.000 seljaka. Da su bili svi dobro naoružani, nebi bili tako brzo svladani, jer gospoda nisu mogla svu vojsku baciti protiv seljaka, pošto je Turčin još uvijek provaljivao u naše krajeve.

ŠUBIĆI - ZRINSKI.

povjesti našoj igra veliku ulogu ime obitelji Zrinski. Ta obitelj bila je poznata pod imenom Šubić, te smo o njoj već čitali. Kada se ta obitelj preselila iz Dalmacije u Hrvatsku, glavni joj je grad bio Zrin u Petrovoj gori, po kom su se i prozvali Zrinski.

Rod Zrinskih bio je tako moćan, da je gotovo kroz nekoliko stotina godina vladao Hrvatskom kao kakova kraljevska obitelj.

U ovo doba (oko 1500. god) bila je slava Zrinskih malo potamnila, jer su oni bili protiv Habsburgovaca, nu radi mržnje na Habsburgovce nisu zanemarili domovinu svoju, nego su ju branili svim silama od Turčina.

Od svih Zrinskih najviše se proslavio ban Hrvatske Nikola Šubić Zrinski, koji je branio Siget.

Godine 1566 spremio se silni sultan Sulejman da opet pohara Beč, ali je uz put ošvojio neka manja mjesta, a među njima i Siget. Sulejman se nadao da će taj mali i slabi gradić pasti za par dana u njegove ruke, pa ga je počeo obsjedati.

U Sigetu je bio Zrinski s 3000 Hrvata, koji su si preduzeli da zaustave ogromnu tursku silu od 200.000 vojnika s velikim brojem topova. Zrinski se nadao da će mu u pomoć priteći car Maksimilijan, koji je bio s dobrom vojskom dva dana hoda daleko, ali car se volio zabavljati, nego ratovati, a uz to su se njegovi Švabe bojali Turčina.

Mjesec dana branio je Zrinski Siget junačtvom, kome nema para u svjetskoj povjesti, ali kada je vidio da mu ne dolazi pomoć od izdajničkoga cara, povukao se u unu-

trašnji grad sa svojim vojnicima, pa kada im ni tu nije bilo opstanka, sazvaio je svoje vitezove, te im prema narodnoj predaji ovako rekao:

Turci nam i barut zapališe
Svu zairu u lagum digoše.
Od crnoga praha pocrnismo
Od živoga ognja izgorismo,
A neće nam dobra pomoć doći
Od cesara Maksimilijana.
Obranit se Turkom ne možemo,
Da viteško djelo učinimo.
Otvorimo od Kaštela vrata,
Ter na sablje dočekajmo Turke.
Ljepše nam je slavno poginuti,
Nego živi pasti medju Turke.
Gole će nas po vojsci voditi,
Najposlie na miehe derati.
Ali prije nego izginemo,
Ajde braćo, da se zagrlimo.

Svi vitezovi su na to pokleknuli, izljubili se redom i oprostili jedan drugom grieha.

Nikola Šubić-Zrinski je na to obukao svoje najljepše odielo, zašio u kaput 100 zlatnih dukata za onoga, koji će ga ukopati, na glavu je nataknuo kraljevski kalpak sa ždralovim perjem i draguljima, a onda poveo svoje junake na juriš protiv Turaka.

Ovako mala četa nije mogla odoliti ogromnoj sili Turaka, pa nije ni čudo, što nije ni jedan čovjek ostao živ, da javi poraz kralju, koji je s ogromnom vojskom stojao dva dana hoda daleko.

Primjer ovakovoga junaštva ne nalazimo u povjesti— Junaštvo to tim je veće, kad se znade, da je Zrinski za-

jedno sa svojim junacima mogao ostati živ i zdrav u Si-
getu, da je predao grad, pa bi bio postao još i kralj Hrvat-
ske, što mu je nudio sultan, ako preda grad.

Nu Zrinski je odbio te sve ponude, ostavši vjeran
kralju i domovini, ali za to je njega iznevjerio kralj, koji
se liepo zabavljao u svom taboru, okružen silnim vojnicima,
dok je Zrinski umirao za njega.

Tako su nas Hrvate Habsburgovci uvijek iznevjerili,
pa čine to još i danas.

U S K O C I .

Kralj Maksimilijan je umro godine 1576., a na
priestolju ga nasliedio nastariji sin **Rudolf**,
koji je vladao do godine 1608. Rudolf nije mno-
go mario za državu, nego samo za zabavu.

Tada je zapovjednikom Krajine bio rođjak kraljev
Karlo, koji je na ušću Korane uz Kupu sagradio grad,
koji se po njemu prozvaao Karlovac.

Turci su i nadalje navaljivali na naše krajeve, a bor-
ba izmedju njih i naših djedova bila je očajna.

Turci su prodrli sve do Siska, gdje su ih naši djedovi
godine 1593. sjajno potukli. U tim ratovima se proslavio
ban Hrvatske Tomo grof Bakač Erdutski i njegov nasljed-
nik u časti Ivan grof Drašković.

Godine 1608. predao je kralj Rudolf Hrvatsku, Ugar-
sku, Austriju i Moravsku svom bratu Matiji (1608 do
1619), a sam se zadovoljio sa vladom u Njemačkoj i
Češkoj.

U to vrijeme naselili se kraj Senja oni ljudi, koji su

bježali ispred Turaka, te stvorili neku vojsku pod zapovjedništvom junačkoga Lenkovića i drugih, a poznati su pod imenom Uskoci.

No Uskoci su se zavadili nešto s Venecijom, koja je htjela gospodariti na našoj obali, pa su dočekivali mletačke ladje i dobro ih potukli. Radi toga se Mlečani potužili kod kralja, a kralj je dao njima pravo i zabranio Uskocima da brane svoju domovinu.

To je Uskoke razjadilo i oni su počeli sada napadati svaku mletačku ladju, pa je car poslao na njih svoje vojnike, koji su došli u Hrvatsku, da ju brane od Turčina.

Taj uskočki rat trajao je pune dvie godine, a da carske čete nisu mogle pobijediti Uskoke, nego je konačno sklopljen u Madridu mir, po kojem su se Uskoci morali raseliti.

Jedan dio Uskoka naselilo se u Žumberku, gdje su i danas dobri i rodoljubni Hrvati, a drugi dio naselio se kod Otočca i Brinja, te su danas Srbi.

Tek ovim raseljenjem Uskoka prestala je obrana hrvatske obale, pa su Mlečići istom tada zavladaali u gospodarskom i trgovačkom pogledu našem obalom.

TRIDSETGODISNJI RAT.

erski rat u Češkoj buknuo je pod konac vlade kralja Matije, a taj rat je domalo povukao za sobom pola Evrope, te je trajao gotovo punih trideset godina.

Baš nekako na početku toga rata umro je kralj Matija, a na njegov priestol došao je **Ferdinand**, koga su Hrvati, Madžari i Česi već prije izabrali za kralja.

U tom tridesetgodišnjem ratu, koji je trajao od 1618. do 1648. sudjelovali su Hrvati kao poseban narod, posebna vojska. U ratu su se borili protestanti protiv katolika, dakle je bio vjerski rat.

Hrvati su se odlikovali kao konjanici u tom ratu, te su u većini bitaka baš oni odlučili pobjedom. Cijeli svijet ostao je zadivljen nad tim junacima, koji su munjevitom brzinom jurili po ogromnim bojnim poljama Njemačke, a gdje su se pojavili neprijatelj je bio poražen.

Hrvati su odlučili da su katolici pobijedili protestante kod mjesta Lutter 1626. godine, gdje su moćnu i jaku vojsku Danaca u bieg natjerali. Kod Breitenfelda (1631) borili su se Hrvati protiv Saksonaca, koje su hametom potukli i zarobili cijeli njihov tabor.

U velikoj bitki kod Nurenberga (1632) razbili su Hrvati najbolju vojsku Šveđa, te su dapače i zarobili vojvodu Torstensonu. Pa i najmoćnijega tada kralja Gustava Adolfa švedskog Hrvati su pobijedili, dapače taj veliki kralj pao je od hrvatske ruke.

Medjutim je 1637. godine umro kralj Ferdinand, a na prijestolju ga nasliedio sin mu **Ferdinand** mlađji, koji je vladao sve do 1657.

Za vrijeme toga groznoga rata vladali su u Hrvatskoj kao banovi tudjinci, koji su gramzili za novcem, pa je banska čast bila duboko pala.

No pod konac rata (1647) zasjeo je na bansku stolicu Nikola Zrinski, praunuk poznatog junaka iz Sigeta, koji je opet podigao banski ugled i čast. Nakon njega, pošto je bio od carskih ljudi ubijen, preuzeo je bansku čast brat mu Petar, koji je banovao do 1670. godine.

I dok su Hrvati kao ljudi svoje kosti ostavljali po nepreglednim bojnim poljama Njemačke, dotle su po Hr-

vatskoj gospodarili Niemci i Turčin. Dok su Hrvati u ime Kristovo spašavali katoličku vjeru od protestanta, dotle su austrijski Niemci u ime Kristovo robili i činili nasilja po Hrvatskoj. Tek kada je porodica Zrinskih došla opet do banske časti, onda su ta nasilja prestala, ali su polazile tužbe protiv Zrinskih.

Konačno je 1648. godine zaključen tridesetgodišnji rat mirom u Westfalu, po kojem Hrvati nisu dobili ništa.

KONAC ZRINSKIH.

NAKON smrti Ferdinanda mladjega (1657). dodje na prijestolje njegov sin **Leopold** (1657). do 1705). Jedva da je on stupio na vladu, počeli su u naše zemlje ponovno provaljivati Turci takovom silom, da je izgledalo, da će nestati i Hrvatske i Austrije pod turskim kopitom, dočim je Ugarska bila dio Turske.

Godine 1664. provalili su Turci silnom vojskom prema Beču, ali su kod Sv. Gotharda potučeni bili tako, da su jedva utekli od podpune svoje propasti.

No usprkos te sjajne pobjede kršćana nad Turčinom, sklopio je kralj Leopold s Turcima takav sramotni mir, da se pokazalo nezadovoljstvo u vojsci. To nezadovoljstvo je poraslo kod Hrvata kada su u Hrvatsku došle carske čete, koje su mjesto da brane granicu od Turčina, činile grozna nasilja. Ta to nije bila vojska, nego ogroman broj tatova i lupeža, kojima su zapovjedali za novcem pohlepni njemački oficiri.

Izim toga počeo je Leopold po nagovoru svoje okoline, a to su bili Jezuite, dirati u ustav Hrvatske i Ugarske, te oduzimati plemstvu prava.

FRAN KRSTO KNEZ FRANKOPAN

PETAR GROF ZRINSKI

Jasno je da je plemstvo odlučno ustalo protiv toga, pa kada nisu prosvjedi ništa koristili, sastali su se plemići u šlovačkom gradu Stubnji na dogovor. Tu su bili najugledniji plemići Hrvatske i Ugarske, između kojih treba istaknuti Zrinskog, Frankapana, Rakocija, Veselenija i Nadaždija.

Plemići su nakon pretresanja svih prilika i okolnosti zaključili da će se protiv nevjernoga cara Leopolda boriti jednako kao i protiv Turčina, jer on i njegovi savjetnici nisu ništa bolji od Turčina.

No doskora se porodila misao da se Hrvatska i Ugarska oslobode cara i Austrije, pa da budu samostalne. U tu svrhu počeli su pregovori s Turčinom, da bude miran, a s Francezima, da im pomognu.

Za to je saznao zagrebački biskup Borković, koji je to sve izdao u Beču, dapače dao je i savjet kako će se moći postupati protiv tih "veleizdajnika".

Car je to jedva dočekaao, pa je odmah provalio s vojskom u Medjumurje, gdje je orobio bogati dvor Zrinskih Čakovac, a Petra Zrinskog škinuo s banske časti.

Na poziv cara, koji im je zadao poštenu rječ, da im se neće nanieti nepravda, pošli su Zrinski i Frankapan u Beč, te su bez obrane i bez svega osuđjeni na smrt i pogubljeni 30. travnja 1671. godine u Bečkom Novom Mjestu. Grof Nadaždy je smaknut u Beču, grof Tatenbach u Gradcu, a Rakoci je za svotu od 880.000 forinti pomilovan.

Sada se dao car na robljenje bogatih gradova i imanja tih osuđenika, a vjerojatno je, da je ta osuda i pala samo za to, da se car dočepa toga blaga.

Caru Leopoldu nije dosta da je svoju zakletvu pogazio i dirnuo u ustav, nego je još i svoju carsku rječ pogazio!

Da takvi su bili prema Hrvatima uvijek Habsburgovci, pa su i danas. Nikad kod njih vjere i poštenja.

NAKON ZRINSKIH.

ADA je car Leopold uništio rod Zrinskih, mogao je u Hrvatskoj izvoditi zamišljena nedjela i robljenje, jer nije bilo nikoga, koji bi odlučno ustao na obranu prava. Tako nalazimo, da je Hrvatska ostala bez bana.

To je trajalo pune tri godine, a onda je ipak imenovao za bana Nikolu grofa Bakačkoga, koji si je po svom gradu Erdutu dometnuo Erdutski, ili madžarski Erdody.

Možda ni najgori razbojnici nebi robili i palili privatno vlasništvo, kako je to činio premilostivi car austrijski. Dakako da to nisu mogli dugo podnositi mirni građani, pa kada je taj uzorni car u ime svete vjere po nagovoru Isusovaca počeo progoniti sve one, koji nisu katolici, a njihova imanja grabiti, nastala je u Ugarskoj nova pobuna, pa je car opet mogao da podje s vojskom u Ugarsku pa da orobi svoje građane.

No Madžari su se obratili za pomoć na sultana, koji se najpripravnije odazvao i pošao s velikom vojskom prema Beču.

Preko 200.000 turskih vojnika opkolilo je Beč, a junački car Leopold pobjegao je u Linac, ni ne čekajući dolaska Turaka. Opsada Beča trajala je od 17. srpnja do 12. rujna, te za malo da se Bečani nisu predali, kada li im još u posljednji čas dodje u pomoć poljački kralj Jan Sobieski, koji sa svojom vojskom rastjera Turke i oslobodi Beč, a car ga je radi toga nazvao osloboditeljem i spašiteljem Beča.

Te iste godine 1683. započela je svagdje borba protiv Turaka, pa su oni protjerani iz sviju naših zemalja. Jedino su zadržali Bosnu, Srbiju i cijeli Balkan.

Medju našim ljudima u ovom ratu ovjekovječiše svoja imena junaci Franjo Ilić, pop Marko Mesić i fra Luka Imbrišimović, koji su predvodili narod protiv Turčina.

Konačni mir izmedju Turaka i ostale Evrope zaključen je 1699. godine, a po tom miru razgrabljena je bila Hrvatska ovako:

Hrvatska od Une na istok zapala je Turke, a isto i Srijem.

Dalmaciju pak dala je Austrija Veneciji.

Ostalo je dakle samo ono malo Hrvatske, a i to je bilo pod Austrijom.

Takva je ostala Hrvatska nakon izginuća najvećih svojih rodoljuba Zrinskih i Frankapana!

NASELJIVANJE TUDJINACA.

AKON što je bio veliki dio Hrvatske oslobođen od Turaka, počeo se narod vraćati na svoja ognjišta, koja su bila do tada pusta, jer je narod pobjegao pred Turčinom.

Nu pravedni, mudri i obzirni car u Beču nije ni tu mogao zatajiti svoju zločinačku narav, pa mjesto da pusti siromašni narod, da se vrati na svoje ognjište, on je počeo poklanjati ta zemljišta, kao da su njegovo vlasništvo, pa tako vidimo, da mjesto onih, koji su prije bili gospodari, dolaze u plodnu Slavoniju razni knezovi Odescalchi Caraf Colloredi, Kuefsteini, Prandaui i tko bi sve znao kako su sve zvali ti novi "Hrvati", koje je car naselio tamo.

Većina od ovih plemenitih Niemaca odmah je prodala svoja ta nova imanja i vratila se u svoju staru domovinu punih džepova.

BITKA NA KOSOVU POLJU.

Medjutim su Hrvati zatražili od cara, da ukine Krajinu, jer im je već dodijao zulum, što ga nanašahu nad mirnim Hrvatima njemački vojnici, ta čeljad u ime krsta i vjere, ali taj pravedni car odgovorio je, da se Turci mogu još uvijek lahko povratiti, pa tko bi mogao onda da brani Hrvatsku od njih.

Povjest dakle Hrvatske ne može da ništa dobra zapiše o tome vladaru, kao ni o jednom Habsburgovcu.

Svi su oni bili jednako protiv Hrvatske, koju su gnjavili gdje god su mogli.

VLADARI BEZ DJECE.

CARA Leopolda nasliedi na prijestolju sin mu **Josip**, protiv kojega su Mađžari nastavili borbu, dok konačno nije došlo 1711. godine između njih do mira u Satmaru. Na temelju toga mira priznao je car protestantsku vjeru valjanom.

No iste te godine umre taj Josip, a njega nasliedi brat mu **Karlo**, za vrijeme kojega su Hrvati oslobodili Srijem od Turaka. U nastavljenoj vojni zauzeta je od Turaka i Srbija, ali su ju Turci i opet natrag osvojili.

Ni taj car nije imao muške djece, pa se pobojao, da bi mogli narodi proglasiti koga drugoga svojim kraljem, a njegovim nasljednicima da bi tako izmakao liepi zalogaj, uslied česa je zasnovao zakon, po kome bi i žene mogle da budu vladari, ako car nebi imao sinova.

Hrvati su se tu odmah porinuli, pa su primili u svom saboru taj zakon još prije, nego li ga je car iznio!

Nakon mira, kojega je sklopio Karlo s Turcima, počeli su Hrvati opet tražiti, da se odstrani vojska iz Krajine, a

Krajiņa da se povrati materi zemlji, no car im nije to dozvolio, nego je Krajinu proglasio carskom zemljom, koja ne spada pod Hrvatsku, nego izravno pod Beč.

Hrvati su se tome opirali, ali im nije ništa koristilo, jer je car poslao vojsku, koja je uvela posebnu upravu u Krajini.

I tako je Hrvatima i opet oduzet komad zemlje, samo da Hrvatska bude što manja i slabija. To je bila Hrvatima plaća za to što su prvi prihvatili zakon o ženskom nasljedstvu ili pragmatičku sankciju.

MARIJA TEREZIJA.

SINA nije imao ni kralj Karlo, ali je za to imao kćer Mariju Tereziju, koja je bila udata za vojvodu Lotrinškoga. Kako smo već prije vidili, kralj Karlo se je već prije osigurao, da mu kćerka može doći na prijestolje, promienivši u tu svrhu kućni zakon.

Prema tome zakonu, mogla je sada nakon njegove smrti (1740) zasjeći na prijestolje kći mu **Marija Terezija**.

O njoj kolaju u narodu još i danas razne priče, koje ne bacaju na njezinu uspomenu baš liepu sjenu. No bila je žena.

Čim je ona stupila na prijestolje, počeli su opet ratovi, ali ovaj put ne s Turcima, nego s Niemcima, koji su htjeli oteti neke dielove države.

Hrvati su odmah na početku rata poslali 50.000 vojnika, što je u ono vrieme značilo veoma mnogo. Ti Hrvati su se svagdje iskazali kao junaci, pa su po Njemačkoj o njima kolale razne grozne pripovjesti, u koje još i danas Švabe vjeruju. Tako se priča, da Hrvati za objed vole jesti djecu!

U tim ratovima se osobito istakao barun Franjo Trenk, slavonski plemić, koji je od naravi bio pustolovan, pa je pozvao hajduke u vojsku i sakupio četu, kojom je samo on mogao vladati. Ta četa je zadavala Niemcima silan strah i trepet.

No kako su Hrvati za svoje usluge bili nagrađeni, možemo si misliti. Oduzeta im je Rieka s okolicom, a tako je i Trenk umro u tammici. To je bila zahvala Austrije a tako je to još i danas!

Slavonija je još u to doba bila pod austrijskom upravom, a kako im je bilo najbolje svjedoči to, što je buknila seljačka pobuna, koju je ugušio podban Rauch. No ta pobuna imala je i koristi, jer je carica ipak morala pripojiti Slavoniju Hrvatskoj.

Ali sada su plemići počeli gnjaviti narod tako, da je i opet nastala buna, pak je Marija Terezija ograničila prava vlastele, ali je ujedno i ograničila prava kraljevine Hrvatske, podloživši ju u nekim stvarima Ugarskoj.

Marija Terezija je ujedno dala preurediti upravu u vojnoj Krajini, pak je cijela Krajina razdijeljena na regimente, kojih je bilo u svemu jedanaest.

Krajišnici su ujedno postali pravi vojnici, jer su morali služiti od 16. do 60. godine, a mjesto liepog narodnog odijela morali su obući crvene hlače, te stajati uvijek spremni pod puškom.

Te "reformе" iziskivale su silnih novaca, pa je carica rastjerala fratarske samostane, da može tako dobiti novaca za vojsku. Marija Terezija je uvela u monarhiji školsku obvezu, pa je to jedina njena dobra strana, ali od toga mi Hrvati nismo imali nikakove koristi, jer eno ni danas nemamo polovicu djece po školama.

U ratu s Pruskom izgubila je Marija Terezija Slesku, ali je za to kod diobe Poljske dobila Galiciju i Vladimiriju.

Marija Terezija je umrla 1780. godine, dakle godinu dana nakon što je Hrvatskoj oduzela Rieku i okrnjila ustav.

Kada se dakle pogledaju djela Marije Terezije s našega stanovišta, onda moramo iskreno reći, da je i ona ostala dosljedna svim Habsburgovcima, jer je i ona išla za komandanjem i slabljenjem Hrvatske i ukidanjem našeg ustava.

JOSIP DRUGI.

MARIJU Tereziju nasliedio je na prijestolju sin **Josip II.** Imade ljudi, koji za njega vele, da je bio velik i plemenit vladar, ali mi Hrvati ne možemo da to kažemo, jer nije možda bilo za nas gorega vladara od toga sina Marije Terezije.

Prvi njegov čin je bio taj, da je u Ugarskoj i Hrvatskoj uveo njemački jezik za službeni. On je naime bio ujedno i njemački vladar, pak je htio iz Njemačke i Austrije stvoriti jednu njemačku državu, u kojoj bi bio jedan narod, kojim bi zapovjedao kralj neograničeno, bez sabora

Da malo utiša plemstvo, počeo je progoniti popove, a naročito samostane. Dakako da je time ugodio plemstvu, ali je za to pogodio seljačtvo i siromašne obrtnike, koji su od samostana imali posudjene novce, pošto tača nije bilo banaka kao danas. Josip je ukinuo sve redove i samostane, koji se ne bave njegovom bolestnika ili učenjem djece, a ono, što je nadjeno od novca u blagajnama, upotrebljeno je za vojsku, a donekle i za škole.

Da bude dostojan nasljednik svojih djedova, počinjao je Josip II. takova nasilja, da im nije bilo sličnih u povjesti.

Tako je jednostavno ukinuo ustav Ugarske i Hrvatske te obadvije države razdielio na deset priedjela, kojima su imali upravljati njegovi miljenici.

No tome se opiralo plemstvo, pa ni hrvatski ban nije htio da to provede, jer je vidio u tome silnu nepravdu.

Radi toga imenuje Josip za bana nekoga plemića Balasa, koji je bio tiranske ćudi, pa taj je imao za zadaću da izvede nasilje carevo, ali nije dospio to izvesti, jer je morao pobjeći iz Zagreba.

Po cijeloj Hrvatskoj i Ugarskoj zatalasala se mržnja protiv toga nasilnoga kralja, da se već pobojao za svoje prijestolje, te je 28 siječnja 1790. morao povratiti Hrvatskoj i Ugarskoj ustav, koji je bio ukinuo pred 10 godina.

Niti mjesec dana iza toga nije Josip živio, te je umro napušten od svojih najboljih prijatelja, umro je kao vuk bez žene i djece i bez prijatelja.

Niti za ovoga vladara se ne može reći, da je bar nešto dobra učinio za Hrvatsku. On je bio još možda najgori vladar, barem prije njega nije za nas bilo gorega vladara.

LEOPOLD I FRANJO.

NZA što je Josip II. tako jadno umro, nasliedio ga je na prijestolju njegov brat **Leopold II.**, koji je do toga vremena bio kraljem u Toskani (Italija), pa nije imao pojma o prilikama u Austriji.

On je sklopio s Turcima mir, kojim je Hrvatskoj povrćen grad Cetin, pa sela Srb, Lapac, Drežnik i neka druga.

Hrvati su međjutim mislili, da će se protiv samovolje kralja najbolje zaštititi, ako se što čvršće svežu s Mađžarima, pa su na saboru u Požunu priznali mađžarsko namjestničko vieće za vrhovnu oblast u Hrvatskoj. To dakako da nije valjalo, jer je bio to prvi korak k nasilju Mađžara u našoj domovini. To osjećamo i danas.

Leopold je skinuo pobjegloga bana Balasia s banske časti, a na njegovo mjesto imenovao grofa Bakača-Erdodija, koji nije počinjao nikakovih nasilja ali nije učinio ništa ni dobrog.

Nakon dvogodišnje vlade umre Leopold 1792, godine, a na prijestolju ga nasliedi sin **Franjo I.** (1792—1835 god.)

Da razumijemo događaje, koji su se dogodili kod nas, moramo malo zaći u svjetsku povjest.

Godine 1789. porodila se u Francuskoj velika revolucija, koja je s prijestolja skinila kralja i Francusku proglasila republikom. Kralja su revolucionarci zatvorili, a poslie njega i ženu ubili.

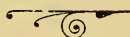
Car Franjo bio je nećak ubijene kraljice Marije Antoinette, pa se on zauzeo za nju, na što su mu Francezi najvjestili rat. No i drugi vladari bili su u rodstvu s franceskim kraljevima, pa je tako nastao neke vrsti evropejski veliki rat.

Dakako, da su Hrvati i opet bili prvi, koji su pošli u rat za „svoga kralja”, te je sama Krajina dala preko sto tisuća vojnika. Ti vojnici pošli su u Italiju, gdje je bilo ratište. Isprva je vojna išla dobro i nisu bile austrijske čete pobijedjene.

No najednom se pojavio na čelu franceske vojske mladi, jedva 27 godina stari general, imenom Napoleon Bonaparte. Taj je znao svoje vojnike tako oduševiti, da su činili čudesa, a izim toga bio je izvrstan vojskovođa. Čim je on preuzeo zapovjedništvo vojske, počeli su austrijski vojnici uzmicati, a Napoleona je pratila pobjeda kuda god je došao.

Upravo kao na krilima slave nošen, jurio je taj mladi vojskovođa sa svojim vojnicima po italjskim poljanama, a svagdje je pobedio. Tako je doskora pala pod njegovu vlast stara mletačka republika, koju je ukino i priključio Francuskoj.

Napoleon je sa Franjom sklopio mir u Campoformiu, a na temelju toga mira se Franjo morao odreći Belgije i Lombardije (gornje Italije), a u zamjenu za to dobio je od Napoleona Dalmaciju i Istru, koje su do tada bile pod Venecijom. Tako je Dalmacija i opet došla nakon nekoliko stoljeća pod istoga vladara, pod kojim je bila i Hrvatska.

HRVATI POD NAPOLEONOM.

DUGO nije potrajao mir između Napoleona i Franje. Napoleon je u nastavku rata opet bio pobjednikom, a slava ga je pratila svagdje. Napolenu su se na posljepku morali klanjati vladari, a on se 1804. godine proglasio carem Franceskim.

U prkos Napoleonu, proglasio se Franjo carem Austrijskim, ali ga je to vrlo mnogo stajalo. Napoleon je sada na njega navalio dvostrukom silom, te je slomio silu austrijsku i rusku, nakon česa se Franjo morao odreći Venecije (Mletaka) Istre i Dalmacije.

Franceska vojska pošla je da te pokrajine zaposjedne, pa je 1806. god. zauzeta Dalmacija i republika Dubrovnik, do tada jedina Hrvatska slobodna država.

Tri godine iza toga započela je ponovna borba, jer je Franjo htio da otrgne od Napoleona Dalmaciju, ali nakon nesretne bitke, izgubio je još i više. Franjo je bio pri-

siljen da se očreče svih zemalja na jugu od Save, te su tako Francezi zaposjeli hrvatsko primorje, i sve zemlje izmedju Kupe i Save.

Na taj način bio je veći dio zemalja hrvatskih — izim onih, koje su bile pod Turčinom — u rukama Napoleona, a Francezi se odmah dali na gradnju cesta i škola, da tako kulturno podignu narod.

Poznavajući Napoleon povjest Hrvata, htio je da iz hrvatskih zemalja učini novu državu, pa da tako obnovi staru slavu Hrvata, no na žalost nije našao za te osnove razumijevanja kod Hrvata, koji su radje bili uz Austriju, koja ih je izrabljivala i gnjavila, nego li uz Napoleona, koji im je nuđio novu državu.

Napoleon je naime Primorju i gornjoj Krajini pridodao Dalmaciju i Istru, Krajinsku i Korušku, pak je od tih zemalja stvorio kraljevinu Iliriju. Tu novu državu je razdielio na sedam pokrajina, a svaka pokrajina bila je opet razdieljena na okružja.

Uredovni jezik u ovim pokrajinama bio je francuski, ali se uredovalo i latinski i hrvatski. To je bio prvi slučaj da je hrvatski jezik bio službeni, jer su Hrvati volili sami uređovati i u saboru raspravljati na latinskom jeziku.

Koje su misli vodile Napoleona kod osnivanja te nove države, ne može se točno reći, jer on to nije ni odje izrazio, ali se može nagadjati, da je on htio taj junački narod predočiti za sebe, da tako postavi protiv Austrije stražu, ako on sam podje na vojnu. To izgleda i vjerojatno, ali samo je kod toga bila pogreška ta, što Hrvati nisu htjeli svoju državu, nego su volili austrijsko ropstvo, pak su te liepe osnove u brzo pale u vodu, jer čim je Napoleon bio poražen u Rusiji. Hrvati su pošli svojim najljućim neprijateljima Niemcima u pomoć, da slome do kraja moć toga najslavnijega čovjeka svoga vremena, koji im je htio stvoriti vlastitu državu.

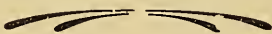
Francezi su sobom nosili kulturu, dočim su Niemci robili i plienili gdje su samo mogli. Ta razlika se najbolje vidila za franceske vlade u hrvatskim zemljama, jer su posagrađene nove škole i prometna sredstva, a trgovina i obrt se razvili. Francezi su ujedno uveli neke svoje zakone, koji su bili vrlo dobri, ali ih je poslie Austrija u-brzo ukinula.

Kakova je bila francuska kultura, najbolje svjedoči to, što su Hrvati za franceske vlade počeli izdavati svoje novine "Kraljski Dalmatin", koje su bile prve novine na hrvatskom jeziku.

U narodu postoji još i danas priča, da je Franjo na svom putovanju po Lici pitao tko je sagradio te zgrade i ceste, pa su mu odgovorili: Francuzi. Onda je on rekao: Šteta, da nisu ti Francuzi dulje ostali!

Da je bilo u Hrvata razumjevanja za Napoleonove o-snove, bili bi se Hrvati okupili oko Napoleona, a kako bi nakon toga ispala svjetska povjest, ne da se reći. Hrvati bi bili svakako održali svoju samostalnost, pa bi danas Hrvatska bila slobodna. Hrvati su prema tome u ono doba odlučivali svojom sudbinom, pa su za sebe zlo odlučili, dočim je to bilo dobro za druge.

Kratko vrijeme iza toga gorko se Hrvatima osvetila vjernost Austriji i nije dugo potrajalo, da su uzdisali za onim lepim vremenima, kada su Francezi gospodarili u Hrvatskoj.

NAPOLEONOV PAD.

ODINE 1812. stradao je Napoleon u Rusiji, gdje izgubi pola svoje vojske. Medju tim njegovim vojnicima bili su i Hrvati iz kraljevine Ilirije, koju je Napoleon osnovao. Napoleon je bio pošao s pola milijuna ljudi protiv Rusije, ali od toga se vrlo malo vratilo kućama.

U srednjoj Evropi nije gotovo bilo kuće, koja nebi bila imala za kime žaliti. Zaplakala onda sva Evropa, ali je tim porazom zapalo i sunce Napoleonovo, a njega su počeli i najvjerniji ostavljati.

Teškom mukom uspjelo je Napoleonu, da sastavi ponovno neku vojsku, pa se stom vojskom upustio u boj kod Leipziga u Njemačkoj, gdje se protiv njega borila sva Evropa. Dakako da je bitku izgubio.

Nakon toga boja zalazilo je sunce slave Napoleonove još žurnije i on se morao doskora zahvaliti na carskoj časti, a malo iza toga su ga sami Francezi prognali iz domovine i zatočili na otoku sv. Helene, gdje je i umro.

Nu još prije nego li je Napoleon započeo borbu kod Leipziga prešao je austrijski general Radivojević Savu, te započeo osvajati Iliriju za Austriju. Gotovo ciela Ilirija mu se predala bez odpora, koju je sada Austrija zaposjela.

Kada je Napoleon bio poražen na svim linijama, stao se u Beču kongres, na kom je Austriji bilo dosudjeno — dakako bez pitanja naroda — da zauzme čitavu Iliriju, Lombaridiju, republiku Veneciju, Salzburg i Tirol, te dakako i Dalmaciju sa Dubrovnikom, koji više nikada nije postao samostalan.

Hrvati su se nadali, da će vladar videći njihovu vjernost, pripojiti bivšu Iliriju i Dalmaciju Hrvatskoj, pa tako urediti, da bude staroslavno kraljevstvo Hrvata opet na okupu izim zemalja, koje su jošte stenjale pod turskim jarmom.

Nu to se nije dogodilo.

I car Franjo bio je Habsburgovac, a tko bi smio povjerovati u pravednost Habsburgovaca? I on je morao ostati dosljedan svojim predjima, koji su Hrvate uvijek slabili i domovinu im dielili.

Tako se i dogodilo.

Vojnička Hrvatska bude opet uređjena kao vojna Krajina, a gradjansku Hrvatsku pripoji Austriji, te uvede njemački jezik za uredovni i uvede njemačke zakone, a kako je bilo Hrvatima ne trebamo pisati, samo znademo, da su uzdisali za Francezima, koji im nisu nametali svoj jezik, nisu im ubijali narodni osjećaj, nego su gradili škole, da narod prosvjetle.

Da bude Hrvatska još bolje raskomadana, podieljena je Istri neka posebna vlada, a od Dalmacije su otrgnuti neki otoci, koji su pripojeni Istri.

Tako je stajalo nekoliko godina, dok nije opet južna i sjeverna Hrvatska ujedinjena, ali pod austrijskom, dakle njemačkom upravom.

Tužno je onda bilo stanje Hrvata, ali su si bili sami krivi, jer su volili Niemcu, nego li Francezu, koji im je nudio vlastitu državu.

ILIRSKI POKRET.

FRANCESKA vlada ako i jeste bila kratkotrajna, ipak je ostavila dubljih tragova u narodu. Za te vlade bilo je svakom slobodno pjevati narodne pjesme, pisati knjige na narodnom jeziku, a nikad nitko nije trebao da taj da je Hrvat.

Izim toga su Hrvati vidili od Franceza kako se ponose svojim imenom, kako štuju svoj jezik, a to sve je djelovalo na Hrvate tako, da su pomišljali na preporod naroda u narodnom duhu. Do tada su se naime u Hrvatskoj štampale knjige samo na latinskom i njemačkom jeziku.

Možda je prvu pobudu za taj narodni preporod dao biskup zagrebački Maksimilijan Vrhovec, koji je još 1813

god. pozvao svoje svećenike, da sakupljaju po selima narodne pjesme.

Kratko vrieme za tim javlja se iz zagorskih lugova Anton Mihanović, koji izdaje knjigu o "hasnovitosti pisanja u narodnom jeziku". Ta mala knjižica je pobudila ljubav Hrvata k narodnom jeziku, a domala taj isti Mihanović u društvu sa Šporerom javlja da će početi izdavati „Oglasnik Ilirski”, no ta novina nije nikada izišla, jer ju nije austrijska vlada dozvolila.

Nu najedanput iznenada izidje knjiga „Almanah Ilirski”, koja je medju rodoljubima izazvala liep dojam.

Nedugo za tim zamoli mladi Dr. Ljudevit Gaj dozvolu za izdavanje novina, pa tako ugleda svjetlo "Novine hrvatske" 6. siječnja 1835. a par dana iza toga izidje "Danica hrvatsko-slavonsko-dalmatinska", koja se doskora zove "Danica Ilirska".

Napoleon naime nije samo pobudio u Hrvata ljubav za narodni jezik, nego je osnutkom Ilirije zanesao Hrvate za idejom, da su oni potomci starih Ilira, pa za to i vidimo da se Hrvati svagdje nazivlju Ilirima i taj cieli pokret se zove ilirski pokret.

I ako nisu ti prvaci naišli na ono oduševljenje u narodu, na koje su se nadali naići, ipak nisu sustali na započetom poslu, nego su započeli osnivati narodne čitaonice, a najviše je tome doprinjeo Janko grof Drašković, koji je bio dušom i tielom odan tom pokretu. Malo za tim osnovao je i narodno kazalište, gospodarsko društvo i „Maicu Ilirsku."

Da se narod lakše dobije za tu misao narodnu, počeli su prvaci kovati pjesme, pa je tako nastala u ono doba i hrvatska himna "Liepa naša domovina", koju je spjevao Mihanović.

To doba možemo mirne duše nazvati zlatnim u povjesti hrvatskoj.

SRPANJSKE ŽRTVE.

LADAR Franjo I. umro je 2. ožujka 1835., g., a na prijestolju ga nasliedio sin mu **Ferdinand III.** koji je bio jedan od slabih vladara, jer se mnogo više brinuo za svoje zabave, nego li za državu.

Medjutim su Madžari znali za njegove vlade steći neki upliv na dvoru, pa nije ni čudo, da se u Hrvatskoj vladalo po volji Madžara, premda u to doba nisu Hrvati imali s Madžarima nikakva pisana ugovora.

Za bana je u Hrvatskoj postavljen neki madžarski plemić Haller, koji je počeo u Hrvatskoj okupljati oko sebe one ljude, kojima nije po volji bilo to Hirstvo, ili su pako bili željni služba, nagrada i sl. Takovi ljudi su osnovali hrvatsko-ugarsku stranku, koja je počela propoviedati slogu i što uži savez s Madžarima.

Nastali su bili tužni dani za one prave rodoljube, koji su htjeli učiniti nešta za narod. Progoni su bili na dnevnom redu, a ti madžaroni počeli su silom k sebi privlačiti niže i siromašnije plemstvo, koje se nije moglo obraniti od tih čvrstih napadaja, jer još nije bilo dosta narodno.

Tako najedanputa vidimo, da pomoću sile i turopoljskoga komeša Antuna Josipoviča, tog narodnog izdajice, dolaze u zagrebačku županijsku skupštinu Turopoljci, koji su listom glasovali za madžarone i tako su madžaroni dobili u svoje šake prvu županiju u Hrvatskoj.

No nije samo to bilo.

Naši odlučni rodoljubi htjeli su se silom odupirati sili, ali je ban Haller dao na našu rodoljubnu mladež pucaati, te je tako 29. srpnja 1845. god. na Markovu trgu u Zagrebu ubijeno 13. rodoljubnih mladića, koji su sahranjeni bili na Jurjevskom groblju, ali su poslie prenešene nji-

hove kosti na Mirogoj, gdje i sada snivaju vječni sanak, a nad grob im je zahvalni hrvatski narod podigo spomenik, koji nam prikazuje spavajućega lava.

Kako nas je i ovaj kralj volio, najbolje dokazuje to, da je zabranio na Gajevoj "Danici" i "Novinama" ime "Ilirsko", jer mu je i to bilo po državu opasno.

I dok je zagrebačka županijska skupština bila u većini mađaronska, bio je hrvatski sabor rodoljuban kao i oni mladići, koji su žrtvovali svoj život za domovinu. Dok su mađžaroni u skupštini predlagali takove priedloge, koji bi Hrvatsku ponizili i svrgli na običnu mađžarsku županiju, sabor je nakon krasnoga govora pl. Kukuljevića zaključio jednoglasno, da se latinski jezik kao službeni ukida, a da se kao službeni jezik imade rabiti samo narodni hrvatski jezik.

Odmah za tim počelo se uvadjanjem hrvatskoga jezika u škole i urede, te je latinski mrtvi jezik u brzo istisnut iz javnoga života.

REVOLUCIJA 1848. GODINE.

NA KONCU veljače 1848. god. buknuła je u Parizu revolucija, koju svi zovu Velikom, jer je pozobala ne samo mnogo žrtava, nego je i učinila velika djela. Valove, koje je uzdigla ta revolucija, nisu mogle zadržati slabe granice Franceske, nego se oni doskora razlijaše po cijeloj Europi.

Ti valovi franceske revolucije zahvatili su i Austriju. Mjesec dana iza toga već su i Mađžari bili podigli revoluciju po cijeloj Ugarskoj, a naišli su na liepi odazov u narodu. Revoluciju je u Ugarskoj podigao pomadžareni Šlovak Ljudevít Košut, koji je imenovao svoju vladu.

No izim Madžara se pobunili protiv vladara i Niemci, naročito oni u Beču, koji su znali za sve svinjarije i zločinstva, što su se događjala na dvoru, pa je vladar bio prisiljen da u što kraćem roku ostavi Beč, te se zaklonio u Olomuc u Moravskoj.

Kada se kralj našao u stisci, odmah se sjetio svojih Hrvata, za koje je bio siguran, da će oni zaboraviti sve nepravde, koje im je učinio, pa će se za njega žrtvovati. Odmah je imenovao Hrvata baruna Josipa Jelačića, inače oficira, za bana.

Medju rodoljubima je ovo imenovanje izazvalo ugodan dojam, jer su mislili, da je prošlo vrijeme nepravde, pa da će sada nastupiti bolja vremena za Hrvate.

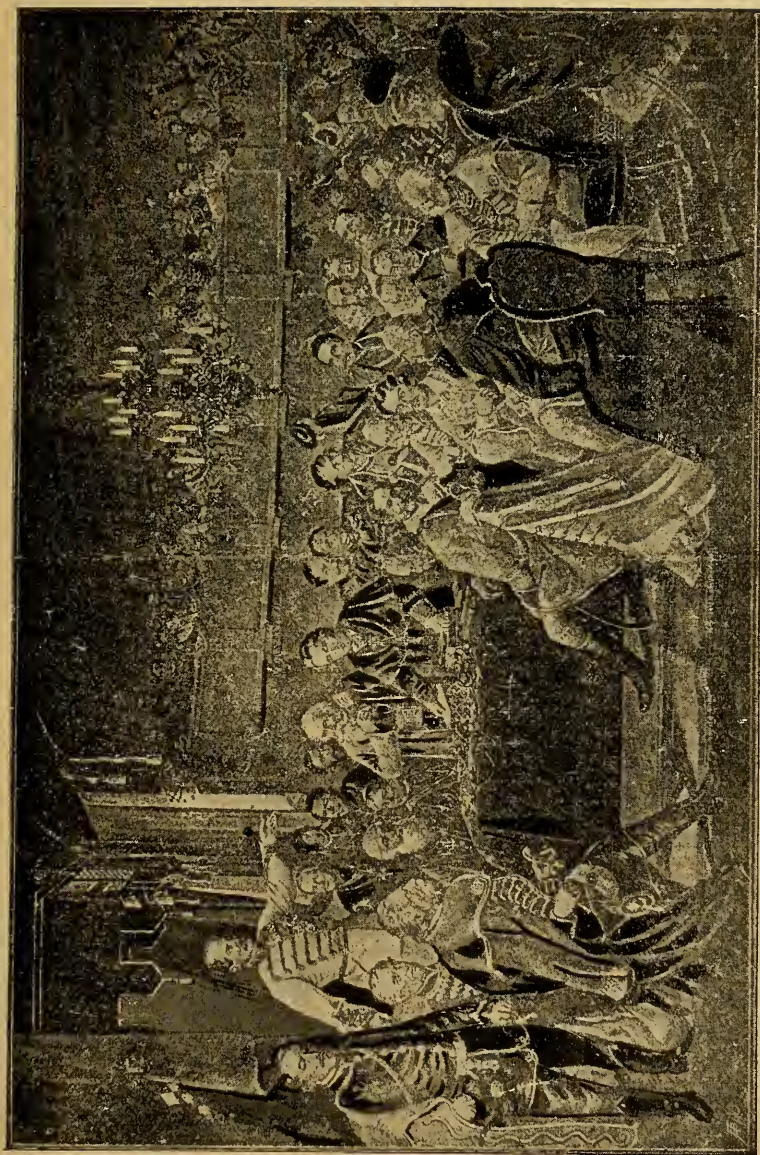
No medjutim su same prilike i okolnosti išle caru na ruku. Madžarski vodja Košut nije ni htio čuti za kakovu Hrvatsku, a kamo li da se sporazumi s Hrvatima za zajednički rad, pa da se i Hrvatska i Ugarska oslobode Austrije, nego je dokazivao, da Hrvati moraju biti s Madžarima, jer da je Hrvatska dio Ugarske.

I s tim svojim dokazima uspio je djelomično. Županijska naime skupština u Osieku, gdje su bili madžaroni u većini, zaključila je da se odriče Hrvatske i da je ona dio Ugarske.

Dne 6. lipnja 1848 god. otvorio je Jelačić hrvatski narodni sabor liepim hrvatskim govorom i pozdravio rodoljube. Baš je sabor zasiedao kada je došao glas o zaključku osječke županije, pa je Jelačić po zaključku sabora bio ovlašten da podje umiriti i upokoriti Slavoniju. To je u brzo u učinio.

Iza toga je po ovlasti hrvatskoga sabora naviestio rat Madžarima, te ih kod Švehata kraj Beča i pobiedio.

ZNAMENITI HRVATSKI SABOR GOD. 1848.

ZA RAT S MADŽARIMA.

HRVATSKI sabor upravo je zasjedao, kada mu je došao glas o zaključku osječke županije, da ona neće više da bude dio Hrvatske, nego da se priključuje Madžarskoj, u kojoj je tada vladala revolucija.

O tim događajima zabilježio je jedan savremeni pisac sljedeće:

Kad su o tom stigli glasovi u Zagreb, sve se uzruja i živo poboja, ne će li odmetništvo i dalje po Slavoniji mah otimati, te ju tako u krilo magjarsko turiti.

U saborskoj sjednici od 4. srpnja podiže se najprije Požežanin Josip Bunjik i progovara po prilici ovako: „Mi smo preuzvišenomu banu podielili punovlast i sve što na nju spada. Medjutim ako hoće svietli ban treba da strogo kazni one, koji su se usudili u stari savez naš dirati i naročito banski zakon prekršiti. Nek im se pošalje tamno 10,000 vojske, pa neka stoji na eksekuciju, i tko je krivac, neka plati.”

Rieči Bunjikove kosnuše se živo svih zastupnika a i slušalaca na galeriji. Povelala se rasprava, što da se čini i kako da se pomogne. Govorio je o tom Osječanin Mojsija Georgijević, Zagrebčanin Lipović i drugi.

Kanonik zagrebački Mato Vuković reče banu Jelačiću: „Važan je ovo predmet, svietli bane. Jedna ciela županija, jedan znameniti grad u domovini našoj hoće da se preuzvišenosti vašoj iznevjeri. Što prije treba korake učiniti, da se ovaj stari savez povrati; jer ako to sada namah ne učinimo, vjerujte mi, da ćemo to kasnije moći samo mačem u ruci postići”.

Umieša se i Karlovčanin Makso Piškorac i progovori. „Dočim se mi ovdje bavimo i dočim se o pacifikaciji radi,

BAN JELAČIĆ

odpada od nas treći dio Slavonije; magjarski je ministerij tamo priznat, veliki župan izdajica Jankovich, sada primljen i instaliran, puk pobunjen i od nas odtudjen. Što vam sada ostaje, nego puk na našu stranu okrenuti, poslati onamo nekoliko hiljada vojske, da eksekuciju čine onoj gospodi, koja su kriva, a osobito onome magistratu (osiečkomu), koji je svemu tome kriv. Ne gledam ja, da su tamo moj ujak i moja dva bratića, oni su neprijatelji moga roda, podrepine magjarske, kojih ja ne mogu nika-ko ljubiti, kad tako rade”.

Sve dosele šutio je ban Jelačić, ko da razabere, što i kako misle poklisari narodni. Ali na rieči Piškorčeve morade odgovoriti. „Ja ću, gospodo moja”, uzeo je on,

“to i učiniti, samo dajte mi sredstva. Imadem ja 30 do 40 tisuća pripravljenih vojnika, ali čime i kako ću vojsku uzdržati. Dali ste mi punovlast, ali što hasni? Neka svaki ovdje, što može dade i prinese na oltar domovine; pa ako bude od potrebe, ja ću budite sigurni, voditi rat”.

Rieči banove pale su na plodno tlo. Priskoči umah Herman Bužan i predloži: „Ne bi li se slavna gospodo, moglo ovako učiniti, da svaki dade što može? Ja prvi evodajem tri sto forinti”.

Nije moguće opisati oduševljenje, koje je sada nastalo u sabornici. Zastupnici u dvorani, gospoda, gospodje i gospodjice na galeriji, sve se požurilo, da štogod doprinese na oltar domovine. Jedni daju gotovih novaca, drugi skidaju sa sebe pa dobacivaju i donose satove prstenje i narukvice, naušnice itd.

Očevidač piše: „Jedva što ban ovo izjavi, pretvori se današnja sjednica u sveti žrtvenik domovine. Tu se je brajko darovalo, koliko i šta je tko uzmogao, gotova novca skupilo se je 15.536 for. u srebru, a zlatnih lanaca, rinčica, prstenja i drugih dragocjenosti bilo je i bit će više, nego li ikoji pomisliti može. Samo krepko, prvi korak je krasan, daj Bože, da drugi ne zaostane ni najmanje za njime”.

Iza Hermana Bužana prihvati rječ kanonik Mato Vuković, pa reče: „Mi smo svi ovdje jedne majke sinovi, tko je između vas, koji domovini u pogibelji pritekao nebi! Za to ja dajem 200 forinti srebra”. Za Vukovićem za redaše drugi; svaki je dao, koliko je samo više mogao; biskup Mirko Ožegović 1000 for., ban Jelačić 1000 for., grof Karlo Drašković 500 for., Stjepko Josipović 200 for.

Kad je red došao na Sebastijana Ilića, arhimandrita pravoslavnoga manastira u Gomirju, on ne imajući što da dade, skine zlatni lanac i krst sa vrata, te ga predade

sakupljaču govoreći, da mu je sladko za mili rod i dom lišiti se i toga uresa. Sve bijaše s toga prizora do suza ganuto. A ban Jelačić, videći to, sadje sa svoga stolca, uze darovani krst u ruku, i obrativši se k zastupnikom reče: „Ako ikada, zaista to je sada ovaj prečastni gospodin pokazao, da je vriedan ovaj sveti krst nositi za to ga evo vama, gospodine, opet vraćam, a mjesto njega polazem za vas pedeset dukata, koje ćete mi onda povratiti, kad budete imali”.

Prečastni arhimandrita suznih očiju izjavi, da je do sada smatrao ovaj sveti krst kao opomenu svoje svete dužnosti, kao oslon i potaknuće svakome dobrome djelu; ali odsad da će ga uz to smatrati za svoje najdragocjenije blago, kao dar ljubljenoga bana.

Biskup Šrott bio je bolestan, pak nije mogao sam doći u sabor, nego je poslao pismo.

Kad se je to pismo još istoga dana u saboru pročitalo, sve udari u živahni pljesak klicanje. Živio! A i bio je to baš kraljevski dar. Samo jedan jedini briljantni prsten vriedio je 600 forinti, a gdje su drugi darovi, što ih je biskup Šrott nanizao! Zato i piše savremeni pisac: „Nećemo potanko opisivati, kolikim je ushitom pismo ovo slušano, kolikom pohvalom i radostnim pođvikivanjem pozdravljeno. Gdje djela tako iza glasa govore, ondje riječi ne imaju nikakove vriednosti; no ne možemo zatajiti našu osobitu radost nad ovim sjajnim dokazom iskrene ljubavi domovine, nad ovim riedkim, da kod nas jedinim požrtvovanjem. Jer valja znati, da sudeć od oka vriednost ovog dara, prinesenog na oltar domovine, iznosi preko 8000 forinti u srebru. Presvietli gospodin biskup Šrott dao je dakle ne samo toliko koliko ma koji drugi, nego i više, nego dva i tri put više, nego ma koji sin domovine. Takovom dokazu ljubavi domovine klanjamo se

do crne zemlje, i želimo da duhovno stado primjer svoga duhovnoga nadpastira sliedi. Gotovine dao je takodjer za obranu domovine 2000 forinti!

Skupljanje dobrovoljnih prinosa nastavilo se i dalje, pošto bi sabor odgodjen. Doprinieli su za dobro domovine svi mužko i žensko, staro i mlado, katolici i pravoslavni. Davao je, što bi tko imao: jedan gotova novca, drugi zlata i srebra, treći vina, četvrti državnih i privatnih obveznica. Ta ko se je do konca listopada 1848. sabralo 54.550 forinti gotova novca.

I srodna Slavska plemena, poimence Slovenci i Česi pohrlili su braći u pomoć. Odbor "Slovenske Lipe" u Pragu i redakcija "Narodnih Novina" u Pragu skupiše i poslaše lijepe svote; zbor slovenski u Ljubljani darova 500 for., slovensko društvo u Ljubljani 500 for. itd.

Sred skupljanja priloga zatrubi ratna trublja, te 11. rujna 1848 predje ban Jelačić s hrvatskom vojskom kod Varaždina preko Drave.

RAT S MADŽARIMA.

NAKO je Jelačić s hrvatskom vojskom prešao Dravu 11. rujna 1848. god. ipak je pravi rat između Hrvata i Madžara započeo tek u prosincu.

Hrvatska vojska je napredovala liepo i brzo, a kada su Hrvati došli, morali su Madžari pobjeći. Nije dakle čudo, da je Jelačić odmah na početku vojne pobiedio Madjare kod Babolne i Moora, a za tim se stao velikim hodovima približavati Pešti. Nakon duge i teške vojne došli su Hrvati dne 5. siječnja u Budimpeštu, koju su na juriš osvojili.

U to su se počeli protiv Franje Josipa buniti sami Be-

čani, jer je i njima dosadila ta nasilna i nepravedna kuća Habsburg, pa je Bečanima u pomoć pošla mađžarska vojska i bilo bi se dogodilo možda ono, čemu su se svi nadali, naime svrgnuće kuće Habsburg sa prijestolja Austrije i Ugarske, ali je u posljednji čas doletio Jelačić sa svojim Hrvatima, koji su presjekli put Mađžarima u Beč, te ih sjajno potukli kod grada Švehata.

Ta bitka odlučila je sudbinom revolucije u Ugarskoj i Beču, te su revolucionarci počeli klonuti. Košut je predviđao poropast svoju i svoje ideje, pa je dao u Englesku odpremiti nekoliko milijuna forinti, a krunu ugarsku je dao zakopati, da si ju Franjo Josip ne bi mogao staviti na glavu.

Nakon ovoga rata, koji je trajao skoro godinu dana, Jelačić se vratio s vojnicima kao pobjednik kući. Rat se svršio potpunom pobjedom revolucionaraca, koji su se morali razbježati iz Mađžarske. Oni, koji su ostali kod kuće ili su zarobljeni bili, osudjeni su na smrt, te su nekoji smaknuti, a nekoji pomilovani na dugu tamnicu,

U ovom ratu proslavila se i opet hrvatska ruka, koja je dokazala, da znade svoju domovinu braniti, kada ju tko god hoće da mu otme.

BEZ USTAVA.

KADA je bio rat s Mađžarima dovršen, svi Hrvati, a naročito ban Jelačić se nadali, da će sada sva-nuti Hrvatskoj ljepši dani, da će Austrija i Franjo Josip nagraditi Hrvate za njihova junaštva, kojima su mu spasili prijestolje i krunu.

Nu dogodilo se obratno.

Jelačić je doduše bio pozvan u Beč da stavi priedloge

kako da se u Hrvatskoj uredi vlada. Jelačić je sastavio priedloge, ali su se ministri samo nasmiјjali na to i zabacili te osnove.

Tek sada je Jelačić, a s njim i ostali Hrvati, koji su se nadali dobru, otvorio oči, ali bilo je već prekasno.

U Hrvatsku je uveden bio apsolutizam isto tako kao i u Ugarsku, pa su Hrvati osjetili opet moćnu ruku Habsburgovaca, kada ih nije više trebala. Iz ureda i škola izbačen je bio hrvatski jezik, a uveden samo njemački.

No tko je to učinio?

Još na početku rata, kada su se bili pobunili i Bečani, morao je kralj Ferdinand pobjeći iz Beča, te je tako monarhija ostala bez vladara.

Ban Jelačić je nakon zaključka hrvatskoga sabora dne 7. rujna izdao proglas na narod, kojim navješćuje Mađžarima rat. U to vrijeme je kralj bio sakriven u Olomucu.

Jelačić je s Hrvatima osvojio Beč i tako spasio priestolje Habsburgovcima, ali kralj Ferdinand se nije smio vratiti u Beč, nego se u Olomucu odrekao priestolja u korist svoga sinovca Franje Josipa, koji je 2. prosinca 1848. god. okrunjen za kralja.

Jedva da je rat bio dovršen, proglasio je isti taj Franjo Josip, kojem su Hrvati spasili krunu, apsolutizam u cijeloj monarhiji, pa je tada raspušten bio i hrvatski sabor.

Takovo stanje, da sabori nisu mogli ništa odlučivati, nego sam vladar, potrajalo je punih 10 godina. Tek kada su se počeli narodi buniti protiv toga stanja, naročito Talijani u Lombardiji, dao je Franjo Josip ustav, ali i taj je bio krnj, nepodpun.

Tako je došlo 1866. god. do pobune u Lombardiji, a istovremeno je na monarhiju navalio njemački car, te je došlo do velikoga rata, u kojem su i opet Hrvati bili i branili Habsburgovce.

Hrvati su tada vojevali većim dielom u Italiji, gdje su i pobijedili Talijane, ali je ipak monarhija morala kraljevini Italiji odstupiti Lombardiju.

Malo poslije je monarhija sklopila savez i s Italijom i s Njemačkom, a Hrvati, koji su vojevali za Austriju, dobili su i opet za nagradu apsolutizam, dočim su Madžari i Niemci dobili, ne samo slobodu, nego i vlast, da mogu Slavene, a naročito Hrvate izrabljivati i nad njima vladati.

Ciela zahvala Austrije i Franje Josipa za usluge, što su mu Hrvati iskazali spašivši mu prijestolje, bila je u tom, da je čast zagrebačkoga biskupa podigao na nadbiskupa i Hrvatsku tako učinio u erkvenom pogledu neodvisnom od Ugarske.

No to je zaista premalo.

STARČEVIĆ I KVATERNIK.

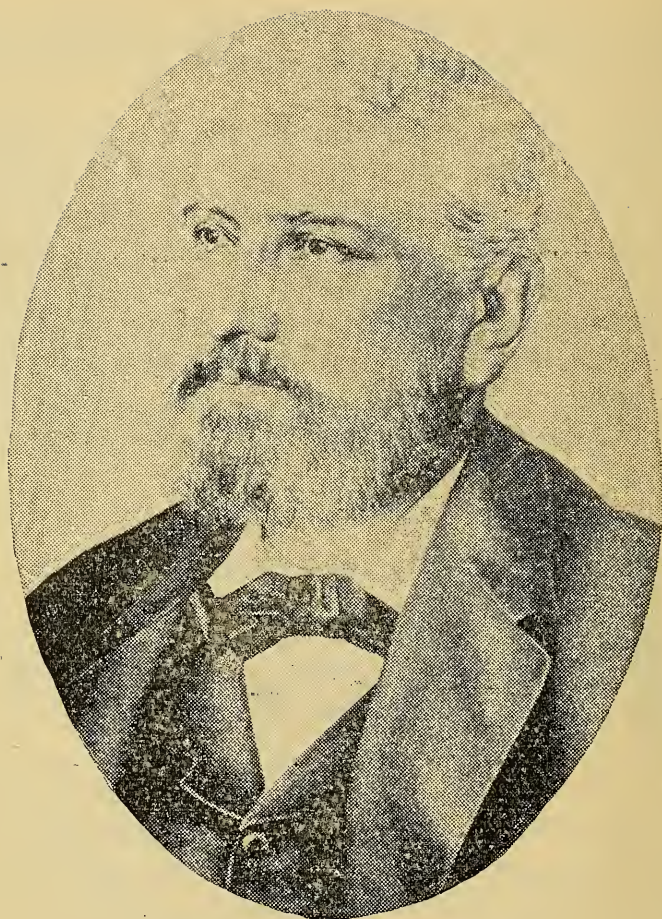
A bilježnika riečke županije izabran je još za vrijeme apsolutizma mladi odvjetnik Dr. Ante Starčević, koji je baš na tome mjestu započeo svoje javno djelovanje.

God. 1861. vidimo, da taj bilježnik šalje u ime županije predstavku na kralja, kojom ga upozoruje na loše posljedice apsolutizma i zahtjeva, da se Hrvatskoj dade onaj položaj, koji ju po pravu i zaslugama ide.

Naši čestiti Gorani požurili se, da izaberu ovakova čovjeka za zastupnika, pa vidimo, da Starčević zastupa taj kotar dugo vremena.

Kao narodni zastupnik Starčević se proslavio svojim govorima u saboru, a svaki njegov govor je svršio zahtjevom za samostalnost i ujedinjenje Hrvatske.

Opširan opis rata s Madžarima je u knjizi „Rat Hrvata s Madžarima”. Dobije se u knjižari **Josipa Marohnića, Pittsburgh, Pa.**, a stoji \$2.25.

DR. ANTE STARČEVIĆ.

Nije ovdje mjesto, da nabrajamo njegova djela, ali treba da spomenemo, da je baš njegovom pobudom naš narod počeo isticati svoju narodnu sviest, te se ponosom nazivati svojim pravim imenom.

Nekako istodobno pojavio se u Hrvatskoj Eugen Kvaernik, muž, koji je vidio dobro, da od nadmetanja u saboru narod ne može imati nikakove koristi. On je za to

počeo propoviedati, da se Hrvati ne mogu nikako drugačije osloboditi, nego li revolucijom.

Radi toga on je putovao po Evropi, a najviše po Franceskoj, koja mu je i obećala pomoć, ali kada je vidila, da sam narod neće revoluciju, napustila ga i Franceska, a on se obratio na Rusiju, koja ga je odbila, jer su ruski vladari Niemci, a Hrvati nisu pravoslavni.

Dakako da je ta nauka bila posve protivna onoj Starčevićевой, koji je zagovarao samo ustavnu borbu.

Kada je Kvaternik vidio, da nema iz vana pomoći, nije očajao: I ako je bio iz vlastite domovine istjeran dva puta, vratio se u domovinu, te sa seljacima kod Rakovice podigao revoluciju, koja nije mogla uspjeti za to, što nije za sobom imao cijeli narod, te što je u njegovu taboru bilo izdajica.

Izdajice su ga izdali i on je bio ubijen, prije nego li je ideja revolucije mogla okupiti cijeli narod.

Nu i ako nije njegovo poduzeće svršilo onako, kako bismo mi želili, to ipak moramo da u Kvaterniku gledamo jednog od naših najvećih muževa našega doba.

Pa i ako mu ne znamo za grob, njegova svjetla uspomena mora da vječno živi u našim srcima, a kada ćemo misliti na njega, nećemo prestati misliti na to, da njega osvetimo i da si oslobodimo domovinu.

JOSIP JURAJ STROSMAJER.

RODIO se u Osieku 4. veljače 1815. od oca, porieklom Niemca. Skole je svršio u Osieku, Pešti i Beču, nakon česa je postao profesor u Djakovu, a onda kapelan na dvoru u Beču.

Već kao mladi kapelan bio je zanešen idejom Slavenstva, te je uvijek radio oko sloge sviju Slavena, što je uvijek i naglašivao. Znameniti su njegovi govori u saboru, ali je još znamenitiji rad njegov na prosvjetnom polju.

Strosmajer je utemeljio jugoslavensku akademiju, galeriju slika, bio medju osnivačima sveučilišta itd. U Djakovu je sagradio stolnu crkvu, koja se može takmiti s mnogim biskupskim crkvama na svijetu.

Glasovit je i Strosmajerov govor u Rimu o nepogrešivosti pape.

Strosmajer je uvijek radio na slogi Slavenstva, te je cijeli slavenski jug proplakao, kada je on dne 8. travnja 1905. ispustio svoju veliku dušu.

O DALMACIJI

GOVOREĆI o povjesti Hrvata, govorimo o povjesti celoga našeg naroda hrvatskog imena. Za to moramo ovdje da rečemo koju i o Dalmaciji, u kojoj obitava naš narod. U ono doba, kad su Hrvati imali svoje kraljeve Hrvate i kad su još bili samostalni, pak sve skoro do izbora Habsburgovaca pod imenom Dalmacija razumievali su se otoci Krk, Cres i Rab, te gradovi Zadar, Trogir, Stplit, Dubrovnik i Kotor. Samo to je bila Dalmacija, dočim je celi ostali dio današnje Dalmacije bio Hrvatska.

Dalmacija je za doba slobodne Hrvatske spadala pod Hrvatsku, a čim su Hrvati izgubili slobodu, počeli su se Mlečići zalietati na naše obale, no bez većega uspjeha. Istom nakon što je austrijski vladar Ladislav prodao Dalmaciju za 100.000 dukata Veneciji, zahvatila je ova jaki korjen na našim obalama Jadrana. I tako su Mlečići došli u posjed zemlje od Velebita do Neretve, a ujedno su dobili sve otoke izim Krka. Ovaj svoj celi posjed su prozvali Dalmacijom.

Medjutim su Bosnu i južni dio Hrvatske bili osvojili Turci, koji su počeli provaljivati i u Dalmaciju. Kad bi ratna sreća poslužila Veneciju, proširio bi se njezin posjed u Dalmaciji i tako su se granice mienjale. Dubrovnik je postao samostalna republika, a Boka Kotorska je dobila ime Mletačka Albanija.

No 1797. god. je mletačka republika propala. Odmah se počela po Dalmaciji širiti ideja ujedinjenja Dalmacije s Hrvatskom, a znatnu ulogu je igrao Fratar Andrija Dorotić, koji je svojim proglasom pobunio seljake protiv gospode. Na to je Austrija uzela naše Graničare i poslala ih, da osvoje Dalmaciju. Vojsku je vodio general Rukavina, koga su svagdje liepo dočekali. Rukavina je osvojio Dalmaciju i Boku, izim Dubrovnika, a čim je to

bilo osvojeno, Austrija je za upravitelja imenovala Niemce grofa Thuna i generala Bradya.

Istovremeno se u Dalmaciji počela širiti hrvatska misao, koja je išla za tim, da se Dalmacija ima spojiti s Hrvatskom. Tu ideju je podpomagao i general Rukavina, no on je uvijek isticao samo ugarsku krunu i govorio, da narod Dalmacije hoće sjedinjenje s Ugarskom. U tom smislu je bila izradjenja i adresa na cara Franju II. no on je izjavio da se za sada ne može odlučiti na taj korak, jer je stvar još preuranjena. I tako je ostalo sve do danas.

Medjutim se je u Franceskoj digao Napoleon, koji je u februaru 1806. ušao u Dalmaciju, jer se je car Franjo II. odrekao Istre i Dalmacije u korist Napoleona. Prve Napoleonove čete su ušle u Dalmaciju iz Hrvatske, jer ih je Austrija pustila preko Rieke i Gospića. Čim se to dogodilo Rusija i Crna gora su zaposjele Boku. No Austrija nije mirovala. 1809. god. provali sa svojim četama u Dalmaciju, da ju opet osvoji, ali Francezi su bili jači i potjerali Austrijance sve do Rieke, odakle su pošli preko Ljubljane do Beča..

Iz osvojenih hrvatskih i slovenačkih pokrajina je Napoleon počeo ustrajati kraljevину Iliriju. No padom Napoleona u Rusiji, dobila je Austrija opet vlast nad Dalmacijom i ostalim hrvatskim pokrajinama.

SRBSKA VOJVODINA

KAD su se Mađžari pod Košutom digli, da se oslobode, počeli su nemilosrdno gnječiti druge narode u Ugarskoj, a i Hrvatima su nalagali da uvedu mađžarski za službeni jezik u škole i urede. To tlačenje je pobudilo Rumunje i Srbe. Rumunji su zatražili samo ravnopravnost. Srbi su se sastali u Karlovcima na narodnu skupštinu, na kojoj su zaključili, da se osnuje

srbska vojvodina, pod koju će spadati Banat, Bačka, Srem i Baranja. Nadalje su Srbi zaključili, da neće da budu s Madžarima, nego hoće jednu državu s Hrvatima, a s tom državom neka upravlja hrvatski državni sabor u Zagrebu. Oni si pridržaju samoupravu za bogoštovlje i nastavu, čim će upravljati narodni sabor u Karlovcima. Ove viesti su veoma obradovale hrvatske rodoljube, jer su vidili sada, da nisu Hrvati osamljeni, pak je hrvatski sabor poslao u Karlovce svoje izaslanike, koji su u Karlovcima dočekani s velikim veseljem. Tom prigodom su izrečeni veoma liepi govori o uzajamnom radu Hrvata i Srba, kojima prieti zajednička pogibelj od Madžara.

Dne 13. svibnja 1848. je taj narodni srbski sabor izabrao metropolitu Rajačića srbskim patrijarhom, a egulinskog pukovnika Stjepana Šupljikca za vojvodu srbske vojvodine. Novoizabrani patrijarha Rajačić je na to poslao svoje poslanike Jelačiću, kome je javio da će „Srbi raditi zajedno s hrvatskim narodom, kao brat s bratom.”

Austrija je priznala ovu srbsku vojvodinu sve dotle, dok je trebala Srbe i Hrvate, da ju spase od Madžara. Kad su bili Madžari poraženi, a pogibelj za Austriju je uminula, onda je i ta vojvodina ukinuta.

LISTOPADSKA DIPLOMA

NAKON Jelačića bi imenovan za bana Talijan Coronini. Za njegove vlade su Niemci počeli uvažjati njemački jezik u urede i škole u Hrvatskoj, što je izazvalo velike smutnje. Medjutim je Austrija doživila poraz u Italiji kod Solferina, nakon česa je Franc Josef uredio i proširio vlast državnog vieća u Beču, u koje je bio pozvan i biskup Štrosmajer, koji se stavi na državnopravno stanovište sabora od 1848. godine. On je počeo u vieću zagovarati podpunu ravnopravnost svih naro-

da u Monarhiji, te je zagovarao, da se Austrija preuredi u savezničku državu, kao što je to Švicarska. Zagovorom Štrosmajera je odletio Coronini, a mjesto njega je za bana imenovan barun Šokčević, koji je u svom proglasu na Hrvate izjavio, da će ići stopama Jelačića.

I zaista on je počeo opet uvadjati hrvatski jezik, a izbacivati njemački iz škole i ureda, te dakako odpuštati činovnike i profesore Niemce. Rodoljubni Hrvati počnu izdavati novinu „Pozor“, oko koga su se okupili rodoljubi kao Rački, Starčević, Mrazović, Vončina, Kukuljević itd., a pokroviteljem novine je postao biskup Štrosmajer.

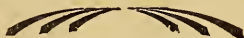
Kao odjek ovih boljih dana dodje diploma, koju je kralj izdao 20. listopada 1860. U toj diplomi je kralj objavio da će odsele dieliti svoju vlast s narodom, dakle da se vraća ustav, i da će se hrvatski sabor brzo sastati. Ban Šokčević pozove ugledne ljude na konferenciju, koja je imala da pripravi sve nužno za sazov sabora.

Ta konferencija na prijedlog Mažuranića prihvati predstavku na kralja, u kojoj se traži 1.) pripojenje Dalmacije, otoka i istarskih kotara Volosko, Novigrad i Labin; 2.) uredjenje hrvatske kancelarije u Beču kao što imadu Mađžari; 3.) imenovanje kancelara, koji ima predložiti imenovanje 7 vel. župana; 4.) uvođenje hrvatskoga jezika u sve škole i urede u Hrvatskoj.

Na ove prijedloge je odgovorio kralj, te izjavio, da pristaje na uvođenje dikasterija u Beču i da je voljan pripojiti Dalmaciju Hrvatskoj, u koju svrhu neka se pozovu izaslanici iz Dalmacije. Za kancelara je imenovao Jan Mažuranić.

No ni ova sreća nije mogla biti nepomućena. Konferencija sazna, da je kralj odciepio od Hrvatske Medjumurje i da ga je pripojio Ugarskoj. Ujedno da je ukinuta srbska vojvodina.

Da pjesma bude ljepša izadje na to veljački patent 26. veljače 1861: koji rastumačuje neke stvari u diplomi i ustanovljuje carevinsko vijeće za Austriju, dočim će Ugarska imati posebne sabore.

DEAKOV BIELI LIST

PREMA prijedlogu banove konferencije raspisani su izbori za hrvatski sabor, koji se sastao 15. travnja 1861. no na saboru nisu bili zastupnici Krajine, Dalmacije i Rieke. Radi toga sabor upravi na kralja predstavku, kojom moli neka odredi, da Krajina bude zastupana na ovom saboru, neka se pripoje Dalmacija i otoci i „u slučaju kad bi se riešilo istočno pitanje, hoće naš narod svakako da sebi pričuva svoje historijsko pravo na one turske pokrajine, koje su Turskoj priklopljene bez volje naroda.”

Kralj je odmah dozvolio, da se pripuste u sabor zastupnici iz Krajine, no glede Dalmacije nije ništa odlučio, jer da je preuranjeno. Medjutim su se u saboru medju slušateljima nalazili ugledni muževi Dalmacije Dr. Miho Klaić, knez Pucić, Miho Pavlinović, Ivčević i Tripković, koje sabor jednoglasno pozove, da dodju u sabornicu, te im dade počastno mjesto.

Sabor je izabrao bana Šokčevića za kapetana kraljevine, a podmaršala Gjuru Jelačića podkapetanom. No na to je nastala i opet smutnja. Sabor je dobio od kralja dopis, da „ponajprije uzme u pretres pitanje o odnošaju kraljevine Hrvatske i Slavonije prema kraljevini Ugarskoj.” Radi ovoga pitanja razdvoji se sabor i nastade jedna narodna stranka, koja je htjela podpunu slobodu Hrvatske i mađarska stranka, koja je htjela, da se između Hrvatske i Ugarske sklopi savez, jer su se bojali Beča, koji je tako nasilno gonio hrvatski jezik, a uvadjao njemački.

Moramo istaknuti, da su i Madžari bili došli k pame-
ti, te su uvidili, da su učinili veliku nepravdu Hrvatima
1848. god. Radi toga je madžarski sabor na priedlog De-
aka zaključio 6. srpnja 1861. god. ponuditi Hrvatima „bie-
li list”, na kojem neka napišu svoje želje i uvjete, uz ko-
je će Hrvatska stupiti u savez s Ugarskom.

Na ovo je hrvatski sabor 13. srpnja stvorio sljedeći
zaključak: „Trojedna kraljevina Dalmacija, Hrvatska i
Slavonija u današnjem svom teritorijalnom obsegu . . .
tako isto razumievajući ovamo pravo na Medjumurje, te
ostala vitualna i teritorijalna prava ove kraljevine, iz-
javljuje i očituje. . . da je uslied dogodjaja 1848. god. iz-
medju trojedne kraljevine i izmedju kraljevine Ugarske
pravno prestala svaka druga veza osim što se kralj ima
kruniti zajedničkom krunom, a Hrvatska je pripravna
stupiti u užu vezu s Ugarskom, čim joj budu priznati
teritorijalni obseg i nezavisnost. No sabor unapred na-
glašuje, da uprava, školstvo i sudstvo ne mogu biti pred-
metom zajedničkih posala.

HRVATI I CAREVINSKO VIEĆE

DOK se hrvatski sabor bavio tim pitanjem, dodje
od kralja dopis, neka sabor izašalje 9 izaslanika
na carevinsko vieće i neka uredi pitanje kako da
Hrvatska bude zastupana na tom vieću. Sabor se odmah
uputio u raspravu o tome, no odmah se vidilo, da je veći-
na sabora protiv Beča, jer je Beč htio poniemčiti Hrvate.
Radi toga nije ni čudo, da je sabor odbio ovaj poziv, jer
je mržnja na Beč bila velika. Sabor u svom zaključku
veli: —

„Gojeći što tvrdje osvjedočenje, da je trojedna kra-
ljevine glasom državopravnih ugovora od 1527 i 1712 i na-
pokon od 1790. neodvisna od svake druge pokrajine i gle-

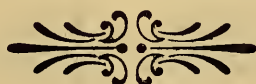
de zakonodavstva i glede uprave; držeći se za tim toga, da nikada nije pravno prekinut starodavni ustav trojedne kraljevine, koja s ostalim kraljevinama i zemljama monarhije stoji samo u personalnoj uniji; obzirući se napokon i na to, da se na tome ustavu osnivaju ne samo prava naroda, već i prava prijestolja; — ne mogosmo izjaviti drugo, nego li da ne možemo zastupnike šiljati u oktroirano i već radi toga svom ustavnom životu našem toli pogibeljno carevinsko vieće”.

Sabor ujedno naglašuje, da je odlučio za što veću zaštitu domovine sklopiti savez s Ugarskom, a sve naredbe i ustanove, što ih sklopi i stvori carevinsko vieće, nemaju niti mogu imati obvezatnu moć za Hrvatsku.

U to doba su u saboru bile narodna i mađarska stranka. Narodna stranka je htjela, da Hrvatska stoji vezana s monarhijom samo preko kralja, a mađžaroni su bili za savez s Ugarskom. Izim ovih su bili samostalni narodnjaci Eugen Kvaternik i Dr. Ante Starčević, koji mrzi Beč vrhu svega, te veli: Od dana do dana raste ljubav prema Rusu, Turčinu i svakom drugom, makar baš i vrugu — samo ne prema Švabi!” Kvaternik pako veli: Budi-mo samostalni, jer će nas u svom zagrljaju zagušiti i Niemci i Mađžari, pošto su jači od nas.”

I tako su se Hrvati zaključkom sabora odrekli sva-ke volje, da stupe u užu vezu s Bečom.

Za ovo se kralj osvetio Hrvatima. Dne 4. studenoga se sabor sastao, a sutradan je došao kraljev dopis, kojim raspušta sabor.

NOVI PROGONI

HRVATSKA je nakon toga ostala pune 4 godine bez sabora, a mjesto saborskih zakona uvode se u Hrvatsku razne naredbe bečkoga ministra. Jedina obrana Hrvatske je tada bio kancelar Mažuranić, koji nije dopuštao, da se u Hrvatsku uvlače tuđinci za činovnike, a u škole je uvodio hrvatski jezik. On je uveo stol sedmorice kao najviši sud za Hrvate. Mažuranić se bojao, da će Hrvatska nastradati izmedju Niemaca i Madžara, koji su jači, pak je za to predlagao, da Hrvatska stupi u realnu vezu s Austrijom, mjesto u užu vezu s Ugarskom. Za ovu ideju je dobio neke članove narodne stranke, koji ostave Štrosmajera i osnuju neodvisnu narodnu stranku.

To je sblížilo madžarone i narodnjake i oni zajedno počmu u „Pozoru” napadati Austriju, na što ban Šokčević zabrani izlaženje te novine. Svi protivnici Austrije budu progonjeni, te tako Kvaternik dobije 6 tjedana i izgon, a Starčević bude odušten iz službe i osudjen radi smetanja javnoga mira.

Ovo se činilo za to, da se ojača samostalna narodna stranka, t. zv. Austrijanci. Kad su oni u Beču mislili, da će ovi samostalci biti u većini izabrani, raspisani su izbori. U Krajini su birani samostalci, ali ostala Hrvatska bira koaliciju narodno - madžaronsku.

Kad su oni u Beču vidili, da se ne da protiv naroda, popustili su malo, ali Mažuranić se zahvalio na časti kancelara. Njega nasliedi madžaron Kušević.

KRALJEVINSKI ODBORI

EK. 2. studenoga 1865. god. sastao se sabor i odmah predje na raspravu o položaju Hrvatske prema Ugarskoj i Austriji. Sabor priznade, da jedinstvo monarhije zahtieva neke zajedničke poslove, no koji će to poslovi biti ima se odlučiti sporazumno izmedju Ugarske i Hrvatske.

Radi toga treba da Ugarska i Hrvatska izaberu svaka svoj kraljevinski odbor od 12 lica, koji će povesti pregovore da se odredi način i uvjet državnoga saveza izmedju Ugarske i Hrvatske.

Ovi kraljevinski odbori su se sastali na viećanje. Hrvati su izmedju ostaloga zatražili od Mađžara da priznaju, da je 1848. god. prestao svaki savez izmedju Ugarske i Hrvatske, da priznaju pravo Hrvata na Rieku i Medjumurje, da se imaju povesti pregovori s hrvatskim saborom o odnošajima Ugarske i Hrvatske prema ostaloj monarhiji. Nijedan od ovih zahtjeva nisu Mađžari priznali; a ujedno su izjavili, da će Hrvatskoj prepustiti samoupravu samo u upravi, sudstvu i školstvu.

Rasprave su se otezale dosta dugo, ali su se odbori morali konačno rastati, a da nisu polučili nikakav sporazum.

Nakon toga je sabor zaključio, da će se upustiti u pregovore s kraljem za uredjenje odnošaja Hrvatske prema Austriji. Sabor ujedno izjavi, da je hrvatski narod voljan priznati kao zajedničke poslove s monarhijom: trošak dvora, vanjske poslove, zajedničku vojsku, carine, monopol, financije i poreze za ove potrebe.

Kralj na ovu poruku Hrvata nije nikada ni odgovorio.

AUSTRO-UGARSKA MONARHIJA

USTRIJA je tada bila opće ime za sve zemlje, što su stajale pod vladom austrijskih careva. No baš u to doba su se opet digli Talijani u Lombardiji, koje su podupirali Prusi tako, da su navalili na Austriju baš u času, kad je ratovala u Italiji. Istovremeno su se i opet pobunili Mađžari, koje je podupirao pruski ministar Bismark.

Odmah nakon rata je Franjo Josip pomišljao na preuredjenje države. Radi toga odpusti ministra Belcredio, koji je bio pristaša federacije, a mjesto njega dođe Beust, pristaša dualizma.

Nije dakle ni čudo, što se je kralj odmah izmirio s Mađžarima, ne kaznivši nikoga. Dapače kralj je odredio, da se između Austrije i Ugarske imadu povesti pregovori, da se stave čvrsti temelji za nerazrešiv savez ovih dviju država. Mađžare je kod tih pregovora zastupao Franjo Deak, dočim Hrvate nije nitko niti zvao, niti pitao, da dodju na to pregovaranje, ma da se je tu radilo i o koži Hrvata.

Pregovori su konačno svršili podpunim sporazumom. Austrija je priznala Ugarskoj podpunu samostalnost i državnu nezavisnost, priznala je, da pod Ugarsku spadaju, Erdelj, Hrvatska i Slavonija, a nastojat će se priključiti i Dalmacija. Ugarska kao država dobiva svoje posebno ministarstvo, a s Austrijom ima zajedničkoga vladara, financije, vojsku i vanjske poslove. Država ovako savezom stvorena dobiva ime „Austro-Ugarska monarhija”.

Ugarska je prema ugovoru slobodna država, koja imade pravo da kuje i štampa svoj novac s jedino mađžarskim nadpisom, njezini ministri nisu odgovorni kralju, nego ugarskom saboru, koji je odmah ukinuo zakon od 1848 god. prema kojem su Habsburgovci bili izagnani iz Ugarske, te priznade Franju Josipa zakonitim kraljem Ugarske.

KRALJEVO KRUNISANJE

AKON o priznanju Franje Josipa kraljem Ugarske, bio je objelodanjen u travnju i isti mjesec Franjo Josip odredjuje, dan kad će se kruniti za kralja Ugarske, te poziva hrvatski sabor, da izašalje svoje delegate, da tako „Hrvatska i Slavonija budu na ugarskom saboru zastupane prigodom predstojeće krunitbe.”

Ujedno kralj poručuje hrvatskom saboru, da „od svoje strane zakonitim načinom pristupi zaključku, uglavljenom s ugarskim saborom o državopravnom položaju zemalja ugarske krune u pogledu zajedničkih posala s Austrijom.”

Ova poruka kralja je razdražila hrvatski narod. Kako je poznato Hrvati su Franju Josipa priznali za svoga vladara 1848. god. te je kod nastupa na prijestolje bio prisutan ban Jelačić kao zastupnik Hrvatske, a evo sada se taj isti kralj odriče svega toga i poručuje Hrvatima, da će se kruniti za ugarskoga kralja, pak neka dodju tamo, da budu svjedoci, kad im postane kralj.

Hrvatski sabor na to upravi adresu na kralja i reče mu, da će se odazvati pozivu krune, čim dobije ugovor između Ugarske i Austrije kao priedlog na pretresanje. No na ugarski sabor ne može hrvatski sabor poslati svoje odaslanike za to jer još uvijek nišu uredjeni odnošaji između Ugarske i Hrvatske. Konačno je hrvatski sabor zatražio od kralja, da ugarski sabor priznade zaključke hrvatskoga sabora od 1868. god. kojim se traži državna samostalnost Hrvatske i priznanje pripadanja Dalmacije i Istre s otocima, te Rieke i Medjumurja Hrvatskoj.

Ogovor kraljev na ovu adresu je bio raspust sabora dne 25. svibnja 1867. Dne 8. lipnja se je Franjo Josip okrunio u Budimu za kralja Ugarske, Hrvatske Slavonije i Dalmacije, ali pri tom njegovom činu nije bio zastupan

hrvatski narod, pak prema tome njegovo krunisanje za kralja Hrvata ne vrijedi.

Glede samoga krunisanja odgovorio je je sabor kralju, da se veseli ovoj odluci, no ujedno podsjeća kralja da ima krunidbenu zavjernicu u smislu čl. 49 od 1622. god. za trojednu kraljevinu ugovoriti i izručiti posebice. „U slučaju pak — veli sabor — da se krunisanje iz kogod uzroka nebi moglo obaviti zajednički s Ugarskom, pridržava sebi trojedna kraljevina pravo, da Vaše Veličanstvo na temelju svojih državopravnih ugovora i svoje vlastite pragmatičke sankcije okruni posebice kao svoga kralja.”

Iz ovoga se jasno vidi, da Franjo Josip nije zakoniti kralj Hrvata, jer svojim pozivom, upravljen na sabor za izaslanje odaslanika na krunidbenu svečanost, sam se je odrekao onoga čina iz 1848. god. kada je Hrvatska bila zastupana. Kod krunisanja pako u Budimu Hrvatska nije bila zastupana, a hrvatski sabor je unapred izjavio, da će se krunisanje morati obaviti posebno za Hrvatsku, ako hrvatski sabor ne bude pravovaljano zastupan na krunisanju u Budimu. Pošto hrvatski sabor nije bio zastupan u Budimu, a Franjo Josip se nije poslie u smislu državopravnih ugovora i pragmatičke sankcije krunio naposeb za Hrvatsku, to on nije prema pravu i zakonu vladar Hrvata.

STVORENJE NAGODE

ODMAH nekako iza krunisanja kralja, odstupi ban Šokčević, razočaran nad postupkom Austrije prema Hrvatima. Sada se je za bečku politiku učinio najsposobniji Levin barun Rauch, koga kralj imenuje banske časti namjestnikom. Rauchova zadaća je bila, da sklopi nagodu između Ugarske i Hrvatske i to

onakovu, kakovu je htjela Ugarska. Rauch se pokazao vriednim povjerene mu zadaće, jer je odmah po svom nastupu počeo odpuštati iz službe narodnjake, a namieštati mađzarone. Novine, koje su napadale Raucha, bile su obustavljene. Kad su nasilja postigla vrhunac, Rauch raspíše izbore.

Da Rauch bude što sigurniji u svoju pobjedu, morao je promieniti izborni red tako, da čim više o vladi ovisnih glasova. U tome mu pomogne kralj Franjo Josip, koji je ukinuo odpisom od 20. listopada 1867. onaj po saboru stvoreni zakon o izbornom redu i proglasio samovoljno drugi izborni red, koji je ograničio broj slobodnih izbornika. U oči izbora su činovnici i veliki župani počinjali nasilja, a „Pozor” se preselio u Beč. Na izborima je dakako pobedio Rauch, dočim su narodnjaci dobili samo 14 zastupnika.

U prvoj saborskoj sjednici od 8. siečnja 1868 izjavi u ime oporbe Dr. Jovan Subotić, da oporba izilazi iz sabora i da prosvjeduje protiv ovog protuustavnog i nezakonitog sabora. Ujedno se poziva na kraljeva pisma i zakone od prije, no koja korist, kad je već i sam kralj pogazio te zakone. Oporba ujedno prosvjeduje protiv podređenja trojedne kraljevine Ugarskoj.

Sabor je zasiedao vrlo kratko vrieme, samo toliko, da se izaberu članovi za hrvatski kraljevinski odbor, koji će uglaviti nagodu s Ugarskom. Izaslanici Hrvatske i Ugarske su se sastali u Pešti, gdje su stvorili nagodu. Mi donosimo tu nagodu u cjelosti kao poseban prilog na koncu knjige, a ovdje ćemo reći, da nagoda odredjuje sljedeće:

Ugarska i Hrvatska sklapaju nerazrešivu državnu zajednicu; Hrvatska priznaje i za sebe vriednom nagodu izmedju Ugarske i Austrije; Hrvatska dobiva samoupravu u sudstvu, školstvu i upravi, ostalo sve je zajedničko. O tim zajedničkim poslovima raspravlja zajednički sabor

svih kraljevina ugarske krune. Kod samoupravnih posala imadu se upotrebljavati hrvatski barjak i grb, no s ugarskom krunom, a kod zajedničkih sjedinjenih grbovi zemalja svete ugarske krune. Na području Hrvatske i Slavonije je službeni jezik samo hrvatski.

Zalud su članovi Brlić, Janković i Živković stavljali priedloge, koji bi bili dali veću slobodu Hrvatskoj, a naročito financijalnu samostalnost. Za tim su tražili, da bana imenuje kralj na priedlog sabora i da ban bude ujedno i zapovjednik domobranstva. Te priedloge su odbili Madžari i nagoda je sastavljena i u saboru 24. rujna 1868. prihvaćena bez rasprave.

Kad je madžarski sabor izjavio, da Rieka pripada neposredno Ugarskoj, onda se je hrvatski sabor obratio na kralja, neka Rieku dosudi Hrvatskoj, kojoj i „pripada po neoborivom pravu”. Dne 8. studenoga 1868. kralj potvrdi nagodu, ali na § 66. je bila priljepljena krpica, na kojoj je pisalo, da „grad Rieka s lukom i kotarom sačinjavaju posebno s ugarskom svetom krunom spojeno tielo.” Nagoda je dakle krivotvorena u kraljevoj kancelariji, pak je zaista čudno kako se je jedan kralj snizio na prostog krivotvoritelja javnih isprava.

Eto tako je nastala nagoda iz medju Ugarske i Hrvatske. Madžarima je pomogao kralj, da učine za sebe što bolju nagodu, te je za to ukinuo izborni zakon, da lakše budu izabrani madžaroni, a konačno je dao krivotvoriti nagodu, da tako predade Rieku Madžarima, kao što je bez ičijeg pitanja dao par godina prije toga Medjumurje.

RUJANSKI MANIFEST

ARUN Rauch je za nagradu, što je sklopio nagodu, imenovan banom kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, dočim je za prvoga ministra za Hrvatsku imenovan Koloman pl. Bedeković. Na to je kralj stavio saboru na znanje svoju krunitbenu zavjernicu, a sliedeće godine (1869). došao je u Hrvatsku sa ženom si, te je posjetio neka mjesta. Istovremno je uređjena u Zagrebu vlada, a dvorska kancelarija u Beču ukinuta. —

Dne 9. rujna bilo je svečano ustoličenje bana Raucha i on je položio prisegu u ruke senjskog biskupa Šoića, koji mu je izručio buzdovan i zastavu.

No narodna stranka nije mirovala, nego je radila protiv Raucha gdje je mogla, a konačno joj je uspjelo dokazati, da je Rauch počinio prevaru na štetu zemlje u predmetu isušenja Lonjskoga polja. To je srušilo Raucha, mjesto, koga postade banom Koloman Bedeković, a za ministra Petar grof Pejačević. Bedeković nije bio tako nasilan, kao Rauch, pak su narodnjaci mogli slobodnije raditi. To je mnogo doprinelo kod izbora, kod kojih su narodnjaci dobili 51 kotar, mađžaroni 13, te Starčević u Krapini. Ovakav uspjeh izbora nije zadovoljio kralja i on je odgodio ovaj sabor tri puta.

To je uzrujalo narodnjake i oni izdadu glasoviti rujanski manifest (20. rujna 1871.) na narod. U tom manifestu se veli, da hrvatski narod ne može priznati nagodu, jer je stvorena protuzakonito bez sudjelovanja većeg diela naroda. Radi ovoga manifesta bili su narodnjaci progonjeni.

Taj manifest je djelovao na narod, koji je počeo buniti, a u to je Eugen Kvaternik s Vjekoslavom Rauchom digao bunu u Krajini. Protiv njega podje carska vojska, a 11. listopada je Kvaternik ubijen kod Rakovice.

PREGLEDBA NAGODE

Uto odstupi i ban Bedeković, a banske časti namjestnikom bude postavljen Antun Vakanović, koji je imao da provede izbore. Počinjana su nasilja, ali narodnjaci su dobili većinu. Na to Vakanović pozove u sabor velikaše, koji su gotovo svi bili mađžaroni. Tako su narodnjaci opet ostali u manjini, ma da su kod izbora pobiedili.

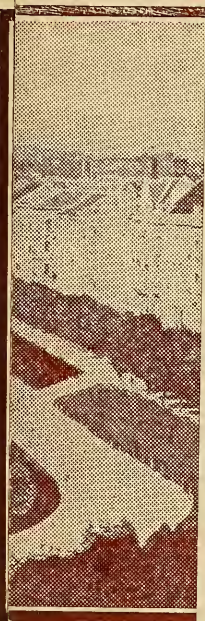
Na to su povedeni pregovori, da se dodje do mira u zemlji. Mađžari pristanu na to, da se nagoda pregleda i po mogućnosti ispravi, a sabor na to izabere posebni odbor za nagodu. U odboru je bio i Štrosmajer. Odbor zaključí: neka bana imenuje kralj bez pitanja ugarskog ministra, neka se banu dade naslov „zemaljski ministar Dalm. Hrv. i Slavonije”; neka Hrvatska upravlja sama svojim porezima; ministar u Pešti ima zastupati hrvatske interese i 5 članova za delegacije imadu birati Hrvati za sebe, a ne zajedno s Mađžarima. Ugarski odbor nije pristao na to, na što je Štrosmajer i još neki drugi ostavio Peštu, a da se nikada više nije navratio u hrvatski sabor.

Oni članovi, koji su ostali u Pešti, popustili su u svem, te je nagoda i opet prihvaćena s tim, da se Hrvatskoj ima od poreza dati 45% i da se sabor ima sazvati najkašnje 3 mjeseca nakon što je raspušten. Sabor je prihvatio ovakovu obnovu nagode.

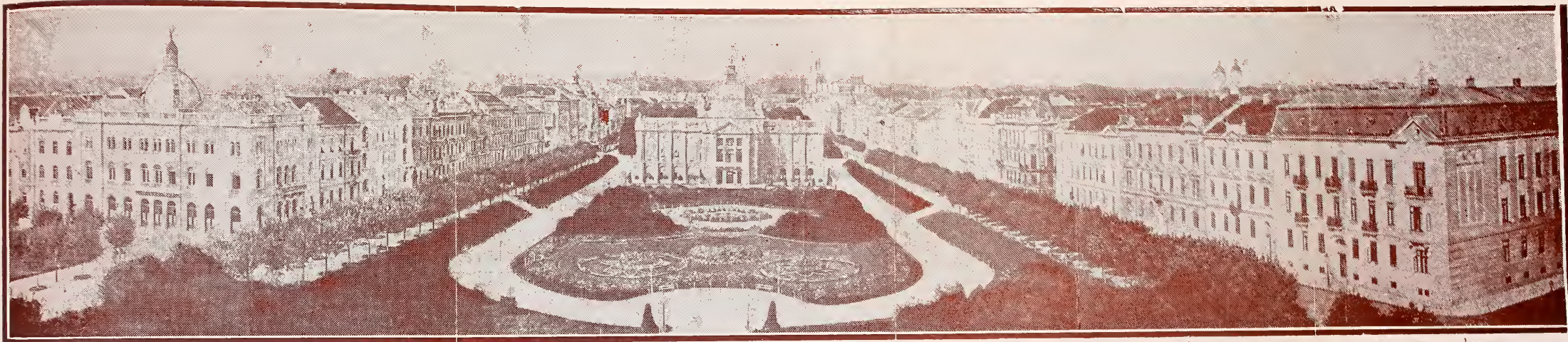

BAN PUČANIN

VIDILI smo do sada, da su uvijek za banove bila imenovana gospoda baruni i grofovi. Pak tako i sada, kad je nagoda bila obnovljena, trebalo je imenovati bana, jer Vakanović je bio samo namjestnik banske časti. Banija je bila ponudjena grofovima Jankoviću i Pejačeviću, ali ovi niesu htjeli da prime.

s kolodvora ker

Kr. slobodni grad ZAGREB, glavni grad Hrvatske, i svih Hrvata. Pogled na grad s kolodvora kr. ugarske državne željeznice.

Glavna ulica u gradu Rieci, koju su nam Mađžari oteli krivotvorenjem nagode.

Pogled na glavnu luku na Jadranu grad Trst.

Kralj je na to sazvao sabor za 15. siečnja 1872. Sabor se sastao i izabrao Mažuranića svojim predsjednikom. Na to ustade ban i pročitao kraljev odpis, kojim se raspusta sabor radi toga, što je saborska većina izdala manifest na narod.

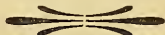
Na to kralj imenuje 20. rujna 1873. banom Ivana Mažuranića, prvoga bana — pučanina, koji je bio poznat već kao dvorski kancelar, gdje je branio prava Hrvatske. Viest o njegovu imenovanju je obradovala Hrvate, jer su znali, da on neće učiniti ništa protiv Hrvatske.

Mažuranić se dao na izvadjanje prosvjetnog programa, te je otvorio sveučilište, uveo opću obvezanost u školi itd, a ujedno je stvorio zakon o slobodi štampe i sastanjanju. Ujedno je odielio sudstvo od uprave i tako preuredio Hrvatsku u modernu državu, te uvede kraljevski sud, koji može da sudi banu i odjelnim predstojnicima.

Medjutim je 1875. god. došlo do pobune raje u Bosni, a ustaše razvijaju zastave s nadpisom „Živio hrvatski kralj! Time su izjavili, da se žele sjediniti s Hrvatskom, a obraćaju se na pomoć onoga, tko vlada nad Hrvatskom. Ustaše su dobili pomoći od Srbije i Crne gore, dočim se Austrija nije za njih ni brinula. No radi te pobune je berlinški kongres zaključio, da Austrija zaposjedne Bosnu i uvede red. Krajiške pukovnije su poslone u Bosnu, koja se pokori 2. listopada 1878.

Hrvatski sabor nije gledao te dogodjaje prekrštenih ruku, nego je u adresi na kralja izjavio i sliedeće: Zadatak, koji je monarhija preuzela okupacijom Bosne i Hercegovine, mogao bi se trajno osigurati samo onda, ako se ustroj zadobivene pokrajine malo po malo tako udesi, kako bi se vremenom mogao pripojiti na ustroj kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u njihovom državopravnom odnošaju prema kraljevini Ugarskoj.” Izim toga je sabor ponovno naglasio pravo Hrvatske na Medjumurje, Rieku i Krajinu. Kralj je radi toga oštro ukorio sabor.

Na to je Mažuranić izradio spomenicu na kralja, kojom je rekao, da ne može dalje biti banom, ako se odmah ne pripoji Hrvatskoj Krajina i ako se financijalna nagoda ne uredi tako, da će Hrvati biti zadovoljni. Kralj je odbio spomenicu i odпустиo Mažuranića 21. veljače 1880.

POBUNE U HRVATSKOJ

KO su se Hrvati, odnosno narodna stranka, bunili protiv nagode, nije ni to bilo bez uzroka. Nije nego par godina prošlo od postanka nagode, a evo ti već u Zagrebu neki Mađžar Antun David ravnatelj financija. No ne samo što je on bio ravnatelj, nego je on uveo u Zagrebu školu za mađžarski jezik, a svakom činovniku je bilo obećano, da će brže uznapredovati u službi, bude li znao mađžarski.

Tada je banom bio Ladislav grof Pejačević, koji ishoditi, da je Krajina bila pripojena Hrvatskoj uz veliko veselje naroda. No veselje nije ostalo nepomućeno, jer je David dao izvjesiti na financijalnim uredima table s mađžarskim i hrvatskim nadpisom. Radi toga su se Hrvati počeli buniti i potrgali su te grbove, na što ih ministarstvo uz odobrenje kralja opet uspostavi. Pejačević se na to zahvalio na banskoj časti, a grof Koloman Tisza obustavi ustav u Hrvatskoj.

Uz Zagrebčane su se pobunili i okolni seljaci, a buna se proširila u Zagorju i Krajini, te je vojska morala uspostaviti mir. Kralj na to imenuje Švabu Hermana Ramberga komesarom, koji je dao uz vojničku silu izvjesiti dvojezične nadpise, no poslie su izišli grbovi bez ikakvog nadpisa.

POVRATAK USTAVA

RAMBERG je ostao komesarom od 4. rujna do 4. prosinca, kroz koje vrijeme je bio obustavljen u Hrvatskoj ustav, na koji je prisegao kralj, da će ga braniti i štiti. Razumije se, da se je narod morao buniti, kada je i sam kralj gazio zakon evo već po peti puta, a to samo za to, da udovolji Madžarima.

Kralj više nije imao povjerenja u Hrvate, te je za bana imenovao madžarskog vel. župana Karla grofa Khuena - Herdevara, koji je bio prvi ban, što je bio imenovan protiv volje i pitanja naroda i sabora.

Radi toga su ga članovi stranke prava htjeli izbaciti iz sabora, te je došlo do tučnjave, u kojoj su David Starčević i Grga Tuškan udarili Khuena. No kralju je bilo više stalo do Khuena, nego li do čitavog hrvatskog naroda, pak je dao Khuenu podpunu ovlast, da radi što hoće. Odmah u prvim sjednicama sabora bili su izključeni članovi stranke prava, poslovnik sabora je bio poštren, a porota ukinuta.

Sljedeće godine je Khuen provadjao prve izbore. Od 110 zastupnika izabrao je 69 madžarona, 25 pravaša (Starčević - Folnegovićeve stranke) 13 članova neodvisne samostalne stranke i 3 izvan stranaka (među njima i Dr. Josip Frank.) Da Khuenu nebi mogla opozicija smetati, uveo je kloturu, prema kojoj se mogla svaka rasprava obustaviti nakon 3 dana.

Da si Khuen osigura većinu, stvorio je novi izborni red, prema kojem je smanjio broj slobodnih izbornika tako, da je pravo izbora imalo samo 2% žiteljstvu.

Izim toga je Khuen preuredi županije i gradove, a na Rieci ukinuo sve hrvatske škole, od kojih su neke bile prenešene na Sušak, a u realne gimnazije u Hrvatskoj je uveden madžarski jezik kao potreban jezik. U tome ga

je pomagao Dr. Iso Kršnjavi, koji je sagradio mnogo škola.

Dalnja stečevina hrvatskoga naroda pod Khuenom je bila ta, da su Madžari počeli na željeznicama namještati svoje Madžare, a hrvatska imena gradova i mjesta pomadžarivati. Ujedno je ukinut hrvatski odio u domobranskoj akademiji.

Rodoljubne novine su bile plienjene, rodoljubi zatvarani, te je narod skoro očajao od groznih nasilja, što ih je počinjao taj Madžar kao hrvatski ban. One, pako, koji su pristajali uz njega, nagradjivao je, te je tako opći naš život bio podpuno raztrovan.

NARODNA SVIEST

VARAO bi se onaj, tko bi mislio, da je uslied Khuenove vlade zaspala narodna sviest. Istina jest, da su novine bile progonjene, te niesu smjele pisati ništa rodoljubna, javne skupštine se niesu smjele obdržavati, ali za to je ipak rasla narodna sviest. Mnogo je tome doprinielo to, što se naš narod počeo da budi u Dalmaciji; Bosni i Istri.

U Dalmaciji je narodna stranka imala teške borbe s Talijanašima, koje je pomagala austrijska vlada. Trebalo je za to narodnjacima muke i rada, da su uspjeli dobiti većinu u pokrajinskom saboru i da su u općinama birani Hrvati, mjesto gospode Talijanaša.

U Istri je visoko dizao stieg narodni biskup Dobrila. Naš narod je novčano ovisio od Talijanaša, koji su silili narod, da glasuje za njih. Austrijska vlada je provodila potalijančenje naših sinova putem škole, jer nije htjela da diže hrvatske, nego samo talijanske škole. No uz tešku borbu i narodnu sviest, malo po malo Talijanaši gube vlast, koja prelazi u ruke naših narodnjaka.

U Bosni je nakon okupacije Austrija na svu silu zavadila naš narod, jer je znala, da na temelju naše svadje može mirno gospodariti. Za to je u Bosni silom širila misao srbstva, da zavadi Hrvate i Srbe. Hrvati su bili progonjeni, uslied česa su zamrzili Srbe, a nemisleći Srbi dali su se zavesti protiv Hrvata i sukobi su bili na dnevnom redu.

U Hrvatskoj je Khuen dobro vidio, da se počeo narod buditi i da neće moći vladati protiv volje složnoga naroda, pak je za to silom nametao i uvodio srbsku ideju, da tako Hrvati zamrže Srbe, a na žalost se našlo dosta Srba, koji su Khuena podpomagali samo za to, jer su od toga imali ličnu korist. Gdje je u kotaru bila većina Srba, tu su Hrvati bili progonjeni, a gdje većina Hrvata, tu su Srbi bili progonjeni, da se uzdrži razdor, na čijem temelju je Khuen vladao.

Na žalost se našlo i opozicijonalaca hrvatskih, koji su izjavljivali, da se neće da bore protiv Khuena, nego protiv načela. To je prouzrokovalo raskol u stranci prava i nezadovoljni članovi izidju, te osnuju domovinašku stranku, dočim je stranku prava vodio Židov Dr. Josip Frank. Ovaj raskol stranke prava puno je koristio Khuenu, jer je time bila stranka oslabljena, a sada su pravaši povelili borbu izmedju sebe, mjesto protiv Khuena.

MADŽARSKÉ ZASTAVE

ZA doba Khuenove vlade počle su se uvlačiti u Hrvatsku madžarske zastave. Najprije su bile izvješene na banskim dvorovima, poslie na kolo-dvorima, a za tim na zajedničkim uredima i kod domo-branstva, gdje su dapače uvedeni i madžarski nadpisi na kapama.

Khuen se pozvao na zakon od 1848. god. što ga stvori-

la Košutova vlada, ali taj zakon nije nikada priznat u Hrvatskoj. Te mađžarske zastave su značile prevlast Ugarske nad Hrvatskom, jer je mađžarska zastava bila državna, a hrvatska tek zemaljska. Te zastave su izradile to, da se opozicija služila 1897. god. i tako je opozicija dobila 30 kotara. Mladji naši ljudi, koji su bili na naukama u Pragu, počeli su propagirati ideju zajedničkoga rada Hrvata i Srba, te su izadavali Slavensku Misao, oko koje se okupili mladji Srbi i Hrvati.

Tad je počela ta ideja hvatati korenje u Hrvatskoj i kad su uvidili Hrvati i Srbi, da od dosadašnje svadjalačke politike nema koristi domovina, počeli su se slagati i pomišljati na zajednički rad. To nije bilo Khuenu po volji i on je tada pomoću nekih zavedenih Srba izradio to, da su ti Srbi u srce uvriedili Hrvate, na što su nastali progoni Srba. Da Hrvati što bolje unište vlastništvo Srba, pak da tako nastane što dublji jaz, dao je Khuen odstraniti iz Zagreba vojsku, a policija nije štitila Srbe. To su bili oni septembarski izgredi 1092. u Zagrebu, koji su našli odaziva i u pokrajini.

No par mjeseci iza toga preuzme „Srbobran“ u ruke mladi Pribičević, zagovornik sloge Srba i Hrvata, a mladji ljudi počnu spremati raspoloženje za hrvatsko-srbsku koaliciju.

Medjutim je u Zagrebu sagradjena bila prometna uprava, na kojoj se nalazio mađžarski nadpis, radi česa je i opet došlo do pobune, koja je postigla vrhunac izvješanjem mađžarskih zastava. Do pobune je došlo u Zagrebu, Zagorju, Podravini, Gorskom kotaru i Primorju. Vojna sila je uspostavila red, a 17 osoba je bilo ubijeno, dočim ih je preko 1000 bilo zatvoreno.

Nemiri su bili ugušeni, ali to je odpuhnulo Khuena iz Hrvatske, te je on imenovan mađžarskim ministrom predsjednikom.

RIEČKA REZOLUCIJA

SABOR je tada bio sastavljen još uvijek od većine mađarona, iz čije sredine je za bana imenovan Teodor grof Pejačević, koji je izjavio, da će on uvesti pravednu i poštenu upravu. On je s Ugarskom sklopio povoljniju financijalnu nagodu i tako postao malo obljubljeniji.

Medjutim su mladji ljudi naišli na razumievanje u narodu, te su se predstavnici Srba i Hrvata sastali na Rieci, gdje su stvorili t. zv. riečku rezoluciju, kojom su priznali obstanak nagode i tako postadoše sposobnima za vladu. I doista kod sljedećih izbora su pristaše hrvatsko-srbske koalicije dobili većinu i s Pejačevićem sklopili pakt.

Kad se sastao sabor, odmah su stvoreni slobodoumniji zakoni o tisku i sastajanu, a izborni zakon promienjen, da se poveća broj slobodnih izbornika, da se tako onemoguće nasilni izbori, koji bi donieli većinu mađaronima.

Riečka rezolucija je dala novi pravac politici Hrvatske i Ugarske. Do sada su Mađžari držali Hrvatsku kao svoju koloniju, a od sada su obećali, da će priznati Hrvatsku kao saveznicu. To je obećala mađžarska opozicija, koja je za tim došla na vladu.

NOVE KUŠNJE

LAHKO je bilo Mađžarima obećati sve, dok su bili u opoziciji. No kad su stupili na vladu zaboravili su na sva obećanja. Mađžarski sabor je htio uvesti željezničarsku pragmatiku, prema kojoj bi službeni jezik na željeznicama bio Mađžarski. Tome su se protivili Hrvati i nastao je prvi prelom.

To su prvi puta nakon nagode Hrvati ostavili zajed-

nički sabor uz protest protiv prevlasti Madžara. Još kada je Srbin Bude Budisavljević ustao u saboru i stavio prijedlog, da vlada „imade učiniti sve korake, da se kući dopreme kosti Zrinskog i Frankopana, tih najvećih junaka domovine naše Hrvatske”, bilo je dosta onima u Beču, da započnu progoniti Hrvate.

Pejačević se zahvalio na banskoj časti, jer je vidio, da neće nikako moći da obrani prava Hrvatske, a za bana je imenovan Dr. Aleksandar pl. Rakodeczay, sudac. No on je ostao banom samo kratko vrijeme, jer i ako je bio madžaron, nije htio s vojskom da vlada. Za njega se mislilo u Beču, da će izravnati nesporazumak i da će doći do mira. Pošto su ga Hrvati odbili i nisu htjeli ni čuti za nj, to je brzo odstupio.

Pošto je bio odstupio Rakodeczay, imenovan je za bana Pavao barun Rauch, koji je progonima Srba htio za sebe predobiti one Hrvate, koji neće sloge sa Srbima, a u drugu ruku je htio zastrašiti članove hrvatsko-srbske koalicije. Za dolaska Rauchova uzbunio se cijeli narod, a djaci su ostavili sveučilište i pošli u Prag. Rauch je odpuštao nepoćudne činovnike i uveo progone Srba. Za njegove vlade je bio u Zagrebu znameniti veleizdajnički proces i u Beču Friedjungov proces. No odpor naroda je bio takav, da Rauch nije mogao vladati protiv volje naroda, te je morao odstupiti.

PRIVIDNI USTAV

BANA Raucha je naslijedio Dr. Nikola pl. Tomašić, koji je imenovan uz predhodni sporazum s koalicijom. No u Beču su mislili, da će koalicija popustiti u svem, pak je Tomašić sve više gubio povjerenje koalicije, koja ga je konačno ostavila. Provedenim izborima je Tomašić ostao u manjini, nakon česa je odstupio.

Ovim izborima je bio hrvatski narod iskušán. Vidi-
lo se, da je narod već toliko svjestan, da neće da bira ma-
džarone, nego ili koaliciju ili pravaše, koji su se i opet
rasciepali. Dr. Mile Starčević je najme uvidio kuda
stranku prava vodi Dr. Josip Frank, pak je radi toga s
većinom članova istupio. Uz Franka je ostalo samo ono,
što je očekivalo lične koristi.

Medjutim je Austrija bila proglasila aneksiju Bosne,
koja je dobila t. zv. ustav. Po vladi je već unapried bilo
odredjeno koliko Hrvata, Srba, Židova i Turaka ima da
udje u sabor, jer su kotari bili uredjeni po vjeri.

U Dalmaciji se narodna sviest tako razvila, da Tali-
janaši niesu više imali u rukama nijednu općinu ni kotar,
izim Zadra. U Istri se narod probudio zaslugom Družbe
Sv. Ćirila i Metoda, koja je dobrovoljnim prinosima na-
roda gradila i uzdržavala hrvatske škole, jer je austrijska
vlada otvarala samo talijanske škole.

I tako je cijeli naš narod bio spreman na odpor u o-
vim krajevima, a ideja o jedinstvu Hrvata i Srba uhvati-
la je čvrsti koren u narodu izim u Bosni, gdje je radi vla-
dinih spletká jedva naišla na odaziv kod naobraženih
ljudi.

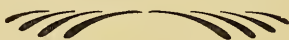

BEZ USTAVA

Nako je kralj prisegao, da će čuvati i štititi ustav
staroslavnoga kraljevstva Hrvata, vidili smo, da
je već jedanputa bio pogazio taj ustav, a često
puta radio protiv zakona. Sada, nakon što je odstupio Dr.
Tomašić, imenovan je kr. povjerenikom Slavko pl. Cuvaj
od Ivanjske, bivši graničarski stražmeštar. Ovo imenova-
nje je razjadilo cijeli narod, jer je time bila osramoćena
banska čast.
ska čast.

Mjesto sabora je vladao Cuvaj, koji je po nalogu Beča i Pešte proglašivao naredbe, koje su bile u protimbi sa zakonom. Progoni rodoljuba bili su na dnevnom redu, no Cuvaj se ipak nije ufao da pokuša raditi sa saborom, jer je znao, da nebi našao podpore kod nikoga. Narod je bio tako razjaren, da je mladi Hrvat Luka Jukić pokušao izvesti na Cuvaja atentat, ali nije uspio.

Kad su oni u Beču uvidili, da ne mogu skršiti odpora naroda, pustili su Cuvaja, a kr. upraviteljem je postao Dr. Unkelhauser, jer je tada bio započeo prvi balkanski rat, a kraj upravitelja je imala vojnička oblast veliki upliv. Mislilo se najme u Beču, da će doći do pobune naroda, te je za to vojna oblast morala da bude spremna.

Z A G L A V A K

AKO je Hrvatska bila bez ustava preko dvie godine. Tada je za bana imenovan Dr. Ivan barun Skerlec, protiv koga se digla Hrvatska, a mladi Hrvat iz Amerike Stjepan Dojčić htio ga ubiti, no ranio ga je samo lahko. Pošto Mađžari niesu nastavljali s povredama nagode, to je položaj Skerlecov bio olakšan i on je poveo pregovore s koalicijom, koja je obećala, da mu neće smetati u poštenom radu.

Na to je sazvan sabor pod konac 1913. koji je izrazio poyjerenje barunu Skerleczu.

Koncem lipnja 1914. pošao je priestolonasljednik Austrije Franc Ferdinand sa ženom u Bosnu, da tako pokaže svietu, da je Bosna austrijska. U Sarajevu je bio ubijen po Srbinu Principu, što je prouzročilo provalu austrijske vojske u Srbiju. Za Srbiju se zauzela Rusija, Franceska i Engleska, te je tako nastao svjetski rat, koji traje još i danas.

i Slavoniji; nu svaka
tih ove inkorporacije s

S. 6

U smislu prijašnjega paragra
riu kraljevinah Hrvatske,

1. Sve one zemljiste koje su
bakarskim spada k župan
kotara riečkog, koji grad, t
no s ugarskom krunom
regni coronae adnexum i
kova, posebne autonomije
davnik i upravnih odnosi
tim odborstkih razpravah,
stke i sabora kraljevinah
i grada Riecke obće sporaz

2. Župarijow zagrebačkih
lovcem, i slobodnim Ro

Ovo je vjerna fotografija ugarsko-hrvatske nagode i to onaj paragra
na posebnom papiru, koji je priliepljen na original. Vidi se i drugi rukopis
S ovom švindlarijom, koja se dogodila u carskoj kancelariji, Mađžari
misli pravdu i poštivanje zakona u državi, gdje sam kralj pomaže jednom
radi Austrija s Hrvatima!

se bude Dalmacija obnove,
lusuati imala.

sa priznavaju se kao k-terito,
avonije i Dalmacije spadajuće:
ta skupa s-gradom i kotarom
ričkoj, s-izuzetjem grada i
ka i kotar sacinjavaju poseb,
ojeno tielo (separatum sacrae
pus) i glede kojega kao ta,
na nju protizucih se zakono,
ih uredjenja, imat ci se pu,
medju sabora kraljivine ugar,
vatske, Slavonije i Dalmacije
mljinje postici .

sa gradovi Zagrebom i Kar,
rom Turopoljskim.

ji govori o Rieci. Na ovoj fotografiji se jasno vidi kako je §66 napisan
akovu nagodu je podpisao Franc Josef, koji veli, da je kralj Hrvata.
am oteli Rieku i to s odobrenjem kralja Franc Josefa. Sad si ti za-
odu švindlariti za to, da od drugog naroda otme glavnu luku. Eto tako

NAGODA,

SKLOPLJENA 1868. GODINE IZMEDJU KRALJEVINA
HRVATSKE I UGARSKE.

§. 1.

Kraljevina Ugarska sjedinjena s Erdeljem i kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija sačinjavaju jednu te istu državnu zajednicu, tako napram ostalim pod vladom Nj. Veličanstva stojećim zemljama, kao što i napram inim državama.

§. 2.

Iz ove državne zajednice i skupnosti slijedi, da se ima kralj kraljevinah Ugarske i Dalmacije, Hrvatske i Slavonije jednom te istom krunom i jednim te istim krunitbenim činom okruniti i za sve pod krunom sv. Stjepana stojeće kraljevine zajednička krunitbena zavjernica utanačiti i izdati.

Izvornik ove krunitbene zavjernice ima se uz magjarski sastavak i jezikom hrvatskim sastaviti i kraljevinam Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji izdati i u njemu cjelokupnost i zemaljski ustav kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije zajamčiti.

Krunitbena zavjernica od g. 1867. ima se naknadno takodjer izvorno hrvatskim jezikom sastaviti i saboru kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije što prije poslati.

Krunitbena zavjernica izdana je za nas naknadno. Iz nje je ispuštena kraljeva prisega, nu poslie je štampana.

§. 3.

Iz gore spomenute nerazdružive državne zajednice sliedi nadalje, da glede svih onih predmeta, koji su svimkolicim kraljevinam krune ugarske i ostalim zemljama Nj. Veličanstva zajednički, ili koji se zajedničkim sporazumkom razpravljati imadu, treba da bude kraljevinam Ugarskoj, Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji jedno te isto zakonito zastupstvo, zakonodavstvo i što se izvršbe tiče, zajednička vlada.

§. 4.

Kraljevine Dalmacije, Hrvatska i Slavonija pripoznaju zakonski članak XII. g. 1867. ugarskoga sabora, koji označuje zajedničke poslove medju kraljevinami krune sv. Stjepana i ostalimi zemljama Nj. Veličanstva, zatim i poslove, koji premda nisu zajednički obim ovim stankama, nu ipak se zajedničkim sporazumkom njihovim razpravljati imadu, i koj ustanovljuje način njihova rukovodjenja, — isto tako pripoznavaju i već na temelju ovoga zakona oživotvorene nagodbene ustanove, osobito zak. čl. XIV., XV. i XVI. od god. 1867. i za se kriepostnimi i obveznimi, nu ipak uz tu naročitu ogradu, da se u buduće slični temeljni zakoni i nagodbe samo zakonitim sudjelovanjem kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije stvarati mogu.

U ovom stavku spomenuti temeljni zakon i zakonski članci imaju se naknadno u izvornom hrvatskom sastavku takodjer izdati i proglašenja radi saboru kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije što prije poslati.

§. 5.

Izim onih predmeta, koji su kraljevinam krune Sv. Stjepana i ostalim zemljama Nj. Veličanstva zajednički ili koji se zajedničkim njihovim sporazumkom razprav-

ljati imadu, postoje još i drugi kraljevine Ugarske i kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije jednako se tičući poslovi, glede kojih se ovom nagodbom priznaje potreba zajedničkoga (zakonodavstva) ⁴⁾ i zajedničke vlade za sve zemlje krune ugarske.

§. 6.

Takav je prije svega zajednički posao za sve kraljevine sv. Stjepana opredjeljivanje troškova zaprevišnji kraljevski dvor.

§. 7.

Zajednički su poslovi nadalje: dozvoljivanje novakah, zakonarstvo za obranbeni sustav i voj. dužnost i odredbe glede ponamešćivanja i obskrbljivanja vojske glede česa se ipak za kraljevine Dalmaciju Hrvatsku i Slavoniju odredjuje:

- a) da se broj novakah na Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju iz kontingenta zajednički opredjeljenog otpadajućim odmjeri po razmjeru ukupnoga pučanstva njihovoga; pri čemu se samo po sebi razumjeva, da se u slučaju promjene sadanjega obranbenoga sustava takodjer u kraljevinah Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji uvesti imadu.
- b) da se novaci iz kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije uvrstiti imadu u vojne pukovnije istih kraljevinah; napokon
- c) da se pri uvršćivanju novakah obzir uzeti ima na njihovo usposobljenje za stanovite struke vojničtva, pa da se novaci iz Primorja najvećma uvršćuju u pomorsku vojsku.

§. 8.

Zajednički su kraljevini Ugarskoj i kraljevinam Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji tako u obziru zakonodavstva, kao što i u obziru vladavine na sdola spisani način financijalni poslovi takodjer svih kraljevinah krune ugarske: ustanovljivati zajednički porezni sustav, dozvoljivati izravne i neizravne poreze tako glede vrstnih, kao i brojevnih stavkaha istih poreznih, istom tako raspisivati poreze, rukovoditi i utjerivati jih, uvadjati nove poreze, ustanovljivati proračun zajedničkih troškova, kao i pregledavati godišnje zaključne račune, tičuće se troškovah za zajedničke poslove; — zatim spada na isti sabor: kontrahiranje novoga državnoga duga.—nadalje uprava, prodaja, preinačivanje i obterećivanje nepokretnih (državnih) ⁵ dobara. razpolaganje o monopolih i kraljevskih prihodih (regalia majora) i u obće svaka odredba odnoséća se na takove financijalne predmete, koji su svim zemljama krune sv. Stj. zajednički; s onim ipak ograničenjem, da ako bi se radilo o prodaji državne dalmatinsko-hrvatsko-slavonske nepokretne imovine u zemljah i šumah, o tom se i sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije sasluhnuti ima, šta da se bez njegova privole prodaja takova izvesti nemože.

Glede svih ovih predmetah zajedničko financijalno upraviteljstvo, koje vodi zajedničkomu saboru odgovorni kraljevski ugarski ministar financijah, proteže se i na kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju.

§. 9.

Svim kraljevinam krune ugarske zajednički poslovi su nadalje: novčarstvo, kovani novac i bakarstvo, kano i ustanovljenje susatava novčana i obćenitog novčanog mjerila, izpitivanje i odobravanje onih trgovačkih i državnih ugovorah, koji se jednako tiču svih zemaljah krune sv. Stj. ili se odnose na zemljištnu promjenu; odredbe glede bankah, zavodah za vjeresiju i osiguravanje, povlasticah, mjere i vage; zatim zaštita markah i muštrah, punciranje,

vlastništvo književnih i umjetnih proizvodah, pravo pomorsko, trgovačko, mjenbeno i rudno, te u obće trgovina, mitnice i malte, brzojavi, (pošte) ⁶⁾ željeznice, ⁷⁾ luke, brodarstvo i one državne, ceste i rijeke, koje se kraljevine Ugarske i kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije jednakim načinom tiču.

§. 10.

Zajedničko je zakonodavstvo takodjer glede ustanovah o obrtih, razumievajuć ovamo i kućarenje, o društvih, kojima nije svrha zajedničkoga tečenja ili ⁸⁾ dobitka, o putnih listovih, redarstvu nad inostranimi, o državljanstvu i domaćinstvu. ⁹⁾

§, 11.

Kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija pripoznavaju, da bi one duže bile polag svoje porezne snage pridonašati za one troškove, koje s jedne strane kraljevinam ugarske krune i ostalim zemljam Nj. Veličanstva priznani zajednički poslovi, s druge strane svimkolicim zemljam krune ugarske gori izjavljeni zajednički poslovi iziskuju.

§. 12.

Ne vriedi više.

§. 13.

Pošto bi pako svikolici čisti dohodoci kraljevinah Hrvatske i Slavonije onu svotu, koja bi po spomenutom u gornjem paragrafu poreznoj snazi primjerenom ključu za troškove zajedničkih poslova na njih odpala, u sadanjih okolnostih samo tako pokriti mogli, ako bi ove kraljevine takodjer veći dio od troškovah, za svoju samoupravu potrebitih, u svrhu podavale: stoga se kraljevina Ugarska obzirom na obnovljenje onoga bratskoga odnošaja, koji je medju njom i medju kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom od stoljeća obstajao, drage volje sjedinjuje s ovimi kraljevinami u tom, da se ponajprije iz dohodakah kralje-

vine Hrvatske i Slavonije povuče stanovita svota, koja se od vremena za troškove samouprave nutarnje ovih kraljevinah po nagodbi ustanovi, a ostala svota, od pokrića potreština nutarnje samouprave preostavša, da se obrati za obće potrebite troškove zajedničkih poslova.

§. 14.

Na temelju načela u predidućem paragrafu izraženoga s jedne strane medju kraljevinom Ugarskom i s druge strane medju kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom sljedeća se skluplja financijalna pogodba:

§. 15. §. 16. §. 17. §. 18.

Ovi §§. su preinačeni, pak ih ne donosimo.

§. 19.

Ako bi se zemljištni obseg kraljevinah Hrvatske i Slavonije faktičnim pridruženjem Dalmacije, ili sjedinjenjem uprave voj. Krajine povećao: dohodci teritoria s kraljevinami Hrvatskom i Slavonijom sjedinjenoga imati će se takodjer po ključu ustanovljenom u §§ 16 i 17. podieljivati medju troškove nutarnje uprave kraljevinah ovih i troškove zajedničkih poslova.

§. 20.

Obstojeći za sada zemaljski namet, kao što je u kraljevini Ugarskoj, ima se i u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji spojiti sa državnimi porezi.

§. 21.

Ne vriedi više.

§. 22.

Kraljevski ugarski ministar financijah vodi izvršbu (Executivu) u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji glede izravnih i neizravnih poreza, dohodakah od državnih mono-

polah, biljegovine, taksah, pristojbah i dohodakah od državnih dobarah po ravnateljstvu financijalnom zagrebačkom, koje on imenuje.

§. 23.

Oni odjeli zemaljskoga računovodstva zagrebačkoga, koji rukovode predmete u područje autonomne vlade kraljevinah Hrvatske i Slavonije spadajuće, spadaju u svakom obziru određivanju ovih kraljevinah.

Nu posljedci vodjenih po ovih računovodstvenih odjelih zaključnih računah imat će se zajedničkom ministru financijah priobćivati u tu svrhu, da se financijalni podatci svih zemaljah ugarske krune podpuno sastavljati uzmognu.

§. 24.

Autonomna zemaljska vlada i oblasti kraljevina Hrvatske i Slavonije imadu u osiguravanju i utjerivanju javnih dohodakah sa svom pripravnosću podupirati organe zajedničke financijalne vlade, i točno izpunjavati zakonite odredbe ministra financijah zajedničkomu saboru odgovornoga.

§. 25. §. 26.

Ne vriedi više.

§. 27.

Nu budu li dohodci kraljevinah Hrvatske i Slavonije povećanjem porezovne snage nadvisili onaj dio zajedničkih troškovah, koji bi po ključu poreznoj snagi primjermom u §. 12. opredieljenom na njih spao: to će višak ovaj na razpolaganje kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji pripasti, bez da bi ove kraljevine zato bile dužne one svote naknadno pokriti, koje u predidućih godinah glede zajedničkih troškovah uplatile nisu.

§. 28.

Obaračunavanje o dohodcih kraljevinah Hrvatske i Slavonije ima se načiniti po načelih u predidućih paragrafih spomenutih, i takovo skupa sa zaključnim računima svih zemaljah krune ugarske u isto vrijeme predložiti zajedničkomu zakonodarstvu svih kraljevinah ugarske krune.

Ovdje izpitani račun priobćit će se znanja radi saboru kraljevinah Hrvatske i Slavonije.

§. 29.

Posebni izkaz o dohodcih kraljevinah Hrvatske i Slavonije moći će se početi voditi poslje oživotvorenja nagodbe i samo s 1. siečnja g. 1869. Dok nagodbu ne primu oba zakonodavstva i dok ju ne potvrdi Nj. Veličanstvo, bit će proračun od g. 1867. pravilom glede kraljevinah Hrvatske i Slavonije za doznačivanje troškova njihove samouprave.

§. 30.

Iz poreznih zaostatakah kraljevinah Hrvatske i Slavonije, koji su do konca g. 1867. uključivo nastali i koji se utjerati mogu, imade se postotak od 63 obratiti na potrebštine nutarnje samouprave rečenih kraljevinah, postotak 37 usuprot spada u zajedničku državnu blagajnu.

§. 31.

Pravo zakonarsko glede onih predmeta, koji su kraljevinam ugarske krune i ostalih zemljam Nj. Veličanstva zajednički ili se njihovim međusobnim zajedničkim sporazumkom obavljati imadu, kao i glede onih poslova, koji se u gornjih paragrafih za svekolike kraljevine ugarske krune zajedničkim označuju, pripada zajedničkomu saboru svih kraljevinah ugarske krune, koj se svake godine u Peštu sazvati imade.

Ne vriedi više: §. 32. i §. 33.

§. 34.

Kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija biraju svoje zastupnike na zajednički sabor iz sredine vlastitoga svoga sabora, i to za cijelo ono vrijeme, dokle traje zastupnička vlast zastupnikah zajedničke kuće. — U slučaju, ako bi međjutim razpušten bio sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, ostaju njihovi zastupnici na zajedničkom saboru tako dugo, dok novosazvani sabor ne bude izabrao druge zastupnike.

§. 35.

Zastupnici kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije vrše na zajedničkom saboru osobno pravo razpravljanja i odvjetovanja u svim poslovih, koji su u predidućih paragrafih zajedničkim pripoznati, upravo tako samostalno i bez ikakvih naputka. kao god ostali članovi zajedničkoga sabora.

§. 36.

Kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija odaslat će takodjer iz svoga sabora dva zastupnika u kuću velikaša zajedničkoga sabora.

§. 37.

Velikaši i oni crkveni i svjetovni dostojanstvenici kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, koji su u ugarskoj velikaškoj kući prije godine 1848. imali pravosjela i osobnoga glasa, bit će istim pravom i u buduće članovi kuće velikašah zajedničkoga sabora sve dotle, dok se ova kuća na drugih temeljih ne uredi.

§. 38.

Zajednički poslovi će se na zajedničkom saboru u koliko je moguće razpravljati prije svega i uzastopce, te će se u svakom slučaju obzir uzeti na to, da se zastupnič-

tvu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije ostavi vrieme najmanje trijuh mjesecah za razpravljanje vlastitih samoupravnih poslova na domaćem njihovom saboru.

§. 39.

Svi troškovi zajedničkoga sabora, dakle i dnevnice i konakovina zastupnikah kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije namiruju se iz zajedničke državne blagajne.

Ne vriedi više: §. 40.

§. 41.

Prema tomu se odredjuje, da će se izmedju zastupnikah kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od strane zastupničke kuće četiri zastupnikah, a od strane velikaške kuće jedan član birati u delegaciju ugarsku. ¹⁰⁾

Ne vriedi više: §. 42.

§. 43.

Glede svih onih poslova, koji su zakon čl. XII. god. 1867. i ovom nagodbom svim zemljama krune ugarske zajedničkim izjavljeni, izuzam u §. 10. navedene predmete, vodi središnja u Budimpešti stolujuća vlada izvršbu sredstvom vlastitih svojih organah, tagodjer u kraljevinah Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji.

§. 44.

Obzirom na zastupanje interesa kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije ima se za iste kraljevine imenovati jedan posebni dal.-hrv.-slavonski ministar bez listnice kod središnje vlade u Budimpešti. Taj ministar je član ukupnog ministarskog vieća, imajući u njem pravo odvjeta, pa je odgovoran zajedničkomu državnomu saboru. On će biti svezom izmedju Nj. Veličanstva i zemaljske vlade kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

§. 45.

Središnja vlada nastojati će, da u obsegu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije sporazumno postupa sa autonomnom vladom istih kraljevinah; nu budući da je središnja vlada za postupak svoj odgovorna zajedničkomu saboru, na kom su i kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija zastupane, stoga će zemaljska vlada istih kraljevinah i njene oblasti podpomagati, paće takove i neposredno izvršivati na toliko, na koliko središnja vlada vlastitih svojih organah ondje imala nebi.

§. 46.

Kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija pako na njihovo zahtjevanje osiguravaju se, da će središnja vlada tako činovnike za hrvatsko-slavonske odsjeke, koji će se kod iste središnje vlade ustrojiti, kao takodjer i one svoje organe, koji će u obsegu kraljevinah ovih uredovati, obzirom na potrebitu strukovnu vještinu, u koliko to samo moguće bude, imenovati između domaćih sinovah kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

§. 47.

Glede svih onih predmetah, koji ovom nagodbom nisu priuzdržani zajedničkomu saboru i središnjoj vladi, pripada kraljevinam Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji pravo podpune samouprave (autonomije) tako u području zakonarstva kao i izvršbe.

§. 48.

S toga razloga spada u djelokrug podpune autonomije kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije zakonarstvo i uprava u svih poslovih unutarnjih, bogoštovja, nastave i pravosudja, amo računajuć sudbenost u svih molbah, izim sudbenosti glede pomorskoga prava.

§. 49.

U pogledu zakladah vjerozakonskih i nastavnih imadu se tražbine, tičuće se prošlosti, putem mediusobnoga obračunavanja izjednačiti.

§. 50.

Na čelu autonomne vlade kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije stoji ban, koji je odgovoran saboru istih kraljevinah.

§. 51.

Bana kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije imenuje Njeg. ces. i kralj. apoštl. Veličanstvo na predlog i uz premapodpis zajedničkog kr. ugarskog ministarskog predsjednika.

Ne vriedi više: §. 52. §. 53.

§. 54.

Na temelju predloga banova ustanovit će sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije daljne ustrojstvo autonomne zemaljske vlade s previšnjim privoljenjem ces. i kralj. apoštol Veličanstva.

§. 55.

Iza previšnje potvrde ove nagodbe ima se odmah dokinuti hrv.-slav. dvorska kancelarija.

§. 56.

U svemkolikom obsegu kraljevinah Hrvatske i Slavonije službeni je ¹¹⁾ jezik hrvatski toli u zakonarstvu, koli u sudstvu i upravi.

§. 57.

Za organe zajedničke vlade ustanovljuje se takodjer hrvatski jezik službenim jezikom unutar granicah kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

§. 58.

Predloge i spise u hrvatskom jeziku sastavljene, pa iz kraljevinah Hrvatske i Slavonije na zajedničko ministarstvo podnešene, imade to ministarstvo primati i rješitbe svoje na istom jeziku izdavati.

§. 59.

Obzirom na to, da su kraljevine Hrvatska i Slavonija politički narod, imajući posebni svoj teritorij i u pogledu nutarnjih svojih poslova vlastito zakonodavstvo i autonomnu vladu, ustanovljuje se nadalje, da se zastupnici istih kraljevinah tako na zajedničkom saboru, kao i u delegaciji mogu služiti i jezikom hrvatskim. ¹²⁾

§. 60.

Na zajedničkom saboru stvoreni i podpisom Ni. ces. i kr. apoštolskoga Veličanstva providjeni zakoni izdavati će se za kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju u izvorniku hrvatskom i odaslati saboru tih kraljevinah.

§. 61.

U poslovih autonomnih imadu se ¹³⁾ unutar granicah kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije upotrebljavati sjedinjene boje i grbovi istih kraljevinah, potonji providjeni krunom sv. Stjepana.

§. 62.

Kod označivanja poslova, svim kraljevinama krune ugarske zajedničkih, upotrebljavu se sjedinjeni grbovi kraljevinah Ugarske i Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

§. 63.

Za razpravljavanja zajedničkih poslova imade se uz ugarsku zastavu i sjedinjena zastava kraljevinah Dalma-

cije, Hrvatske i Slavonije razviti na sgradi, u kojoj se obdržava zajednički sabor zemaljah krune ugarske.

§. 64.

Na kovanom novcu ugarske krune ima se kraljevskom naslovu uvrstiti takodjer naslov kralja Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

§. 65.

Kraljevina Ugarska priznaje zemljištnu cjelokupnost kraljevinah Hrvatske i Slavonije i nastojat će o tom, da se ova oživotvori.

Napokon će ona i u buduće uskorivati, da se onaj dio vojne Krajine, koj ka kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji spada, skupa sa vojnim krajiškim komunitetima sjedini sa pomenutimi kraljevinami u obziru zakonodavstva, uprave i sudstva, a kako je dosada višeput rieč digla, neće i u buduće prestati temeljem prava sv. ugarske krune zahtievati reinkorporaciju Dalmacije, kao i zahtievati, da se Dalmacija pridruži kraljevinam Hrvatskoj i Slavoniji; ¹⁴⁾ nu svakako se bude Dalmacija ob uvjetih ove inkorporacije saslušati imala.

§. 66.

U smislu priašnjega paragrafa priznavaju se kao k teritoriju kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije spadajuće:

1. Sve ono zemljište, koje sada skupa s gradom i kotarom bakarskim spada k županiji riečkoj, s izuzetjem grada i kotara riečkog, koji grad, luka i kotar sačinjavaju posebno s ugarskom krunom spojeno tielo, i glede kojega kao takova, posebne autonomije i na nju protežućih se zakonodavnih i upravnih odnošajah uredjenja, imat će se putem odborskih razpravah izmedju sabora kraljevine Ugarske i sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i grada Rieke obće sporazumljenje postići. ¹⁵⁾

2. Županija zagrebačka sa gradovi Zagrebom i Karlovcem i slobodnim kotarom Turopoljskim.

3. Županija varaždinska sa gradom Varaždinom.

4. Županija križevačka s gradovi Križevci i Koprivnica.

5. Županija požeška s gradom Požegom.

6. Županija virovitička s gradom Osiekom.

7. Županija sriemska.

Nadalje sljedeće krajijske pukovnije:

1. Lička.

2. Otočka.

3. Ogulinska.

4. Slunjska.

5. Banovačka prva.

6. Banovačka druga.

7. Varaždinsko-križevačka.

8. Gradiškanska.

10. Brodska.

11. Petrovaradinska.

Napokon sadašnja Dalmacija.

§. 67.

Kraljevina Ugarska privoljuje na to, da se mitnice ¹⁶⁾ u Zemunu, Mitrovici, Rači, Klenaku i Jakovu i donle, dok gore označena zemljišna cjelokupnost istinom postave, iz sadanje neposredne središnje uprave izluče, te u znak priznanja zemljišne cjelokupnosti podrede zagrebačkomu financijskomu ravnateljstvu.

§. 68.

Krepost svih zakonah i odredabah, koje se nazočnoj nagodbi protive, ima prestati, čim ova nagodba postigne previšnjju sankciju.

§. 69.

Nasuprot se i za buduće imadu smatrati zajedničkim pravi i temeljnimi zakoni ugarske krune sva ona ustavna

prava i svi oni temeljni zakoni, koji se užitak i zaštita u prošlosti ravnim načinom protezala kako na kraljevinu Ugarsku tako i na kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, te koji s nazočnom nagodbom u opreci ne stoje.

§. 70.

Iza kako bude nazočna nagodba postigla previšnjju sankciju, imade se ona kao zajednički temeljni zakon uvrstiti u posebne zakonike kraljevine Ugarske i kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije; pa se podjedno ustanovljuje, da ova nagodba nemože biti predmetom zakonodavstva pojedinih nagadjajućih se kraljevinah i da promjena iste usliediti može samo onim putem, kojim je udjelotvorena, pristupom naime svih onih činbenikah, koji ju sklopiše.

*

Izjavljujući Mi zakonski taj članak i sve, što je u njemu sadržano, kako u cielosti, tako i u pojedinostih, vrlim, priaznim i primljenim, evo ga kraljevskom našom moćju odobravamo, potvrđujemo i posvjetujemo s tim, da ćemo ga i sami obdržati a i po drugim vjernim Nam obdržavati dati, kao što ga silom i krepostiu ove naše listine primamo, odobravamo i kraljevskim Našim podpisom potvrđujemo.

Dano u stolnom i glavnom Našem gradu Beču na dan osmoga studenoga godišta spasa hiljadu osamsto šestdeset i osmoga, vladanja Našega dvadesetoga

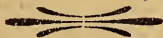
Franjo Josip v. r.

Milan barun Kussevich,
Gr. T. v. r.

Po previšnjoj zapovjedi Njegova posvetjenoga ces. i kraljevsko-apostolskoga Veličanstva:

Eduardo barun Jellachich v. r.

NEKA TUMAČENJA K NAGODI

Naslov nagode glasi u hrvatskom spisu ovako: Zakonski Članak o nagodi koju s jedne strane kraljevina Ugarska, spojena s Erdeljem, s druge strane kraljevine Hrvatska i Slavonija, sklopiše za izravnanje postojavih između njih državopravnih pitanja.

U mađarskom spisu taj naslov glasi: XXX. zakonski članak o inartikulaciji nagode, sklopljene za izravnanje državopravnih pitanja, postojavih između Ugarske, te Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Pošto je između sabora Ugarske s jedne strane, te između sabora Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s druge strane zajedničkim utanačenjem sklopljena nagoda za izravnanje postojavih između njih državopravnih pitanja, to se ova nagoda, odobrena, i sankcionirana takodjer po njegovom cesarskom i apoštolsko-kraljevskom Veličanstvu, ovime kao zajednički temeljni zakon Ugarske, te Hrvatske, Slavonije i Dalmacije uzakonjuje kako sliedi:

Vidiš li razliku između mađarskog i hrvatskog naslova?

2) Uvod u nagodu glasi u hrvatskom izvorniku ovako:

Pošto su kraljevine Hrvatska, i Slavonija tečajem stotljeah koli pravno, toli faktično spadale ka kruni Sv. Stjepana, i pošto je u pragmatičkoj sankciji takodjer izrečeno, da su i zemlje krune ugarske među sobno nerazdružive i to su na ovih temeljih s jedne strane kraljevine Ugarske sjedinjena s Erdeljem, s druge strane kraljevine Hrvatska i Slavonija za poravnanje nastavih među sobom državopravnih pitanjah, sklopile sliedeću nagodu:

Rieči kraljevine za Hrvatsku i Slavoniju, ne rabi se nikada u mađarskom opisu.

3) U mađarskom spisu nikad se ne veli Hrvatska i Slavonija, nego uvijek Hrvatska, Slavonija i Dalmacija.

4) Ova riječ „zakonodavstva“ dodana je s olovkom u našoj nagodi.

5) Rieč „državnih“ dodana je olovkom iznad linije.

6) Rieč „pošta“ dodana je olovkom u našem izvorniku.

7) O željeznicama su poslie izišle naredbe ministara, koje određuju mađarski za sužbeni jezik na željeznicama. Konačno je izišla 1907. željeznička pragmatika, koju nikada niesu prihvatili naši delegati u Pešti, niti je proglašena i prihvaćena u hrvatskom saboru, ali se ipak provodi.

8) Ova rieč „ili“ dodana je olovkom.

9) U mađžarskom je „podomaćenju“, a dalje sledi: nego izvršba za ove predmete pridržaje se kraljevinam Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji“, što, je u hrvatskom spisu ispušteno.

§ 12. Ovaj § je opredjeljivao, da za monarhijske poslove pridonosi Ugarska 935592201, a Hrvatska 6.4407799 postotaka. To je posle preinačeno, te danas Ugarska doprinosi 91.873, a Hrvatska 8.127, dakle više, nego li prije.

§ 15 je opredjeljivao 2,200.000 forinti Hrvatskoj za samoupravu. A § 16, 17 i 18 govorili su o dohotcima. Sada od nezajedničkih poreza, ubranih u Hrvatskoj, imala bi Hrvatska dobiti 44%, a Ugarska 56%. No niti toliko ne dobiva Hrvatska, jer to izračunavaju sami Mađžari, a ne daju nam nikakva izvješća.

11) Rieč „je“ dodana je poslie tintom.

12) Ovaj § 59. glasi u mađžarskom ovako: „Izjavljuje se nadalje, da se zastupnici Hrvatske i Slavonije, kao zastupnici posebni svoj teritorij imajućeg političkog naroda i glede svojih unutarnjih posala vlastito zakonodovstvo i vlastitu vladu imajućih zemalja, tako na zajedničkom saboru kao i u delegaciji ovoga mogu služiti takodjer i jezikom hrvatskim.

13) Ovaj „imadu se“ glasi u mađžarskom „mogu se“.

14) U mađžarskom spisu veli se samo „Horvatorzag“, a Slavoniju se ne spominje.

15) Ovako je napisano na onoj nesretnoj „krpici“, koja je dugačka 22.7 cmt. a široka 9.8cmt. Ovo je prievod mađžarskog spisa, koji nema krpice.

No ispod te krpice bilo je napisano sljedeće: I. Savkolik prostor, koj za sada skupa s gradom Bakrom i njegovim kotarom riečkoj županiji pripada, izuzamši grada Rieke i njegov kotar, glede kojih medju oba kraljevska odbora nagoda uspjela nije.”

Pogledaj si fotografiju ovoga paragrafa, pak ćeš viditi, da taj rukopis na krpici nije isti s onim rukopisom, kojim je pisana nagoda: Dr. Bojničić veli, da je taj rukopis na krpici isti kao i onaj, koga je pisao kraljev pisar, pišući dopis hrvatskom saboru, da je nagoda podpisana.

16) U mađžarskom spisu se veli „carinare“, a ne „mitnice“. No kako bilo, glavno je to, da se taj § ne poštuje i da celi dohodak tih carinara ili mitnica Mađžari uzimaju za sebe i tamo namieštaju Mađžare.

✱

Ova nagoda nosi na prvoj strani sljedeći nadpis:

MI FRANJO JOSIP I.

po mislosti božjoj Car Austrijanski, kralj Ugarski i Češki, kralj Dalmatiski, Hrvatski, Slavonski, Galički, Vladimírski i Ilirski, arhivojvodu Austrijski itd. itd. itd.

Kad je 29. srpnja 1906. bila obnovljena financijalna nagoda između Ugarske i Hrvatske, na prvoj strani je bio sljedeći naslov.

MI FRANJO JOSIP I.

po milosti božjoj cesar Austrijanski, kralj Češki itd. i apoštolski kralj kraljevinah Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, potvrđujemo predloženi Nam u osnovi po hrvatsko-slavonsko-đalmatinskom saboru zakon.

Pročitaj dobro obadva naslova, pak ćeš viditi razliku, prema kojoj je Hrvatska degradirana na dio Ugarske.

✱

Da ti još rečem ovo: Nagoda je stvorena 1868 god. No nikada nije bila štampana, jer vlade nijsu dale, da narod sazna za sadržaj nagode. Tek kad je hrvatsko-srbska koalicija došla na vladu, dozvolila je podpuno štampanje nagode zajedno sa švindlom o Rieci, te je arhivar Dr. Bojničić sastavio o tome knjižicu. Mađžari su zahtievali, da im se pošalje nagoda u Peštu, no koalicija je odredila, da se svaka stranica fotografira i fotografije da se pošaju, a ne nagoda.

PRIPOMENA.

¶ Došavši u ovu zemlju slobode uvidio sam, da naš narod veoma malo znade o našoj slavnoj povjesti, ali da želi znati. Istina, o našoj povjesti napisan je cijeli niz knjiga, no te knjige su napisane tako učeno, da se njima mogu služiti gospoda, dočim ih radnik i seljak teško čita, uslied česa ih ne voli. Radi toga ja sam iz tih velikih knjiga izvadio pojedine dogodjaje iz naše povjesti i nanizao ih ovdje kao pripovjesti, koje se lahko i zabavno čitaju.

¶ Ovu knjigu sam napisao za tebe, brate radniče, koji nakon teškog dnevnog posla hoćeš da se na večer malo pozabaviš čitajući koristnu knjigu. A ti, čitajući ove pripovjetke iz naše prošlosti, uvidit ćeš, da smo mi Hrvati narod, koji mora biti ponosan na sve, što je naše. Iz ove knjige ćeš se naučiti, da smo mi Hrvati imali nekada svoju samostalnu državu, u kojoj su bili kraljevi Hrvati, a ne tuđjinci. Naučit ćeš se, da smo proživjeli i teških dana, ali i to sve uslied naše nesloge i svadje, pak se iz toga uči, da ljubiš svoje, da se svojim dičiš i ponosiš. Nauči se, da ti je majka domovina Hrvatska bila slobodna i svoja pak i ako danas nije slobodna, ti je ljubi pravom sinovskom ljubavi i učini sve, što ti je u snazi da tvoja i moja domovina bude opet slobodna i slavna, kao što je bila nekada.

¶ Iz ove knjige ćeš ujedno viditi, da su tuđjinci uvijek pravili spletke i neslogu međju nama, samo za to, jer su znali, da mogu nad nama vladati dotle, dok smo nesložni. I za to čitajući o nepravdama, što su ih tuđjinci počinjali na nama, prioni brate, preni se i ponosi se svojim hrvatskim imenom; učini sve za domovinu svoja, koja čeka da ju oslobodimo iz zagrljaja tuđjinskoga orla, koji je svoje pandže zarinuo u božansko tielo naše Hrvatske.

Ne trpi robstva, nego nastoj, da budeš slobodan i ravan drugim kulturnim narodima.

Pittsburgh, Badnjak 1915.

Z. Kostelski

Knjige, koje preporučamo našem narodu.

POVJESNE I ZEMLJOPISNE KNJIGE.

- Preko Atlantika do Pacifika \$1.00
 Hrvatsko-Ugarska Nagodba 30ct.
 Kako je postala Hrvatsko Ugarska
 Unija? Poučna knjiga. Ciena.. 25ct.
 Engleska Književnost. Ciena .. \$1.25
 Glasoviti muževi staroga vieka. — Ži-
 vot i rad nekih muževa, koji su u-
 činili velika djela. Ciena 40ct.
 Otkriće Amerike. Ciena 90ct.
 Jugoslavija. Slika svih jugoslavenskih
 zemalja, koje bi imale biti jedna dr-
 žava. Ciena ovoj slici samo .. 10ct.
 Zemljovid. Veliki zemljovid hrvatskih
 zemalja. Ciena samo \$1.00
 Mali Zemljovid hrvatski zemalja, ko-
 jem je ciena samo 10ct.
 Lika i Plitvička Jezera. Ciena.. \$2.25
 Hrvatsko primorje. Ciena \$2.25
 Hrvatski mučenici grof Petar Zrinski
 i knez Krsto Frankopan. Ciena 15ct.
 Povjest austro-ugarske. Ciena .. 30ct.
 Znameniti Hrvati. Ciena 50ct.
 Viški Boj. Sa slikama. Ciena .. \$1 00
 Hrvati na ledenom moru. Knjiga ure-
 šena s 58 slika, a ciena joj je.. 60ct.
 Hrvatski vojnik na bojištu 50ct.
 Ban Frankopan pred Varaždinom.
 Liepa povjestna crtica. Ciena 20ct.
 Ban Jelačić, hrvatski narodni junak
 od godine 1848. Ciena 25ct.
 Rat Hrvata s Madžarima. Ciena \$2.00
 Kralj Koloman i Hrvati godine 1102.
 Knjiga ima tri slike, stoji 50ct.

- Najnovija Karta Balkanskih Država,
 s novim granicama. Ciena 50ct.
 Franceska Revolucija. Ciena .. 35ct.
 O izboru Ferdinanda I. za Hrvatskog
 kralja. Izvještaj kako je kuća Habs-
 burg došla na hrv. prijestolje.. 15ct.
 Hrvati i Hrvatska pod Napoleonom
 Velikim. Povjestna knjiga. Ciena 35c.
 Parlamentarna povjest Hrvatske. Dvie
 knjige. I. dio stoji \$1.25, II. dio \$1.25
 Gorski Kotar. Ciena \$2.25
 Posljednji Zrinski i Frankopani U ovoj
 knjizi opisan je život i smrt naših
 najvećih junaka, koji su htjeli oslo-
 boditi Hrvatsku. Ciena \$1.00
 Povjest Novije Ruske Književnosti.
 Povjestna knjiga. Ciena 75ct.

POVJESTNI I POUČNI ROMANI I OPISI.

- Grad Karlovac. Ciena \$1.25
 Najznamenitija Sjednica Hrvatskog
 Sabora god 1848. Ciena 5ct.
 Oko Kupe i Korane. Ciena \$1.25
 Igračka valovja. Pripovjest. Ciena 50c.
 Gospodin Volodijovski. Ciena .. \$1.00
 Car Dioklecijan. Roman. Ciena.. 65ct.
 Barun Trenk i njegovi panduri. 30ct.
 Boj na Grahovcu. Ciena 20ct.
 Za kralja i dom. Ciena \$1.50
 Na polju slave. Roman. Ciena .. 70ct.
 Zmaj od Bosne. Pripovjest. Ciena 50ct.
 Potop. Krasan veliki roman iz poljač-
 ke povjesti. Ciena \$3.75
 Quo Vadis? (Kuda ćeš?) Ciena \$1.00

Križari. Ciena mehko vezano .. \$2.25,	Nebo. Krasan roman. Ciena \$1.50
a tvrdo	\$2.25.
Seljačka Buna. Ciena	\$1.00
Zagorska Ruža. Mehko vezana 45ct., a	Galski Rat. Ciena
tvrdo uvezana stoji	\$1.00
80ct.	Ognjem i mačem. Ciena
Teški Dani. Mehko vezana 60ct.,	\$1.25
a tvrdo vezana stoji	Povjest Reformacije. Ciena
90ct.	60ct.
Posljednji Stipaničići. Ciena .. 65ct.	Talijanska Književnost. Ciena ..
Prvi Kralj. Roman iz doba prvoga hr-	50ct.
vatskoga kralja Tomislava .. \$1.25	Novi Rod. Ciena
Bunjevačka Buna. Ciena	50ct.
45ct.	Petar Veliki, Roman. Ciena
U Buri i Oolujji. Roman. Ciena ..\$1.25	80ct.
Kroz more jada. Ciena	
\$1.00	
Crna Kraljica. Pripovjest. Ciena 75ct.	
Posljednji Kotromanići. Ciena .. \$1.00	
Vojna i Mir. Od Tolstoja. Ciena \$5.00	
Matija Gubec. Poučno djelo. Ciena 25c.	
Zlatarovo Zlato. Roman. Ciena.. 90ct.	
Američka Država. Dva diela I. II., —	
Ciena pojedincm dielu	
\$1.50	
Zapamćenja, Fra. Grge Martića. Po-	
učna knjiga. Ciena	
70ct.	
Kraljica Lepa. Roman. Ciena .. \$1.25	
Urota Zrinjsko Frankopanska. .. \$1.00	
Prirodni Zemljopis Hrvatske, Slavoni-	
je i Dalmacije. Ciena	
\$8.00	
Početak i razvitak Hrvatskoga Kaza-	
lišta u Zagrebu. Ciena	
85ct.	
Vatroslav Lisinski i njegovo doba. 70c.	
O pomorskoj sili Hrvata za dobe na-	
rodnih vladara. Ciena	
65ct.	
Povjest novoga vieka od god. 1453. do	
godine 1789. Ciena	
\$3.75.	
Žumberak i Marindol. Ciena 25ct.	
Kvaternik Eugen. Prvo progonstvo	
E. Kvaternika god. 1858—1861. 90ct.	
Kvaternik Eugen. Drugo progonstvo.	
E. Kvaternika god. 1861—1865. 90ct.	
Slike iz općega zemljopisa. U dva die-	
la, obsiže preko 850 stranica... \$3.75	
Za materinsku riječ. Ciena \$1.00	

PJESMARICE

Hrvatske narodne ženske pjesme Naj-	
veća zbirka hrvatskih narodnih pje-	
sama, koje se odnose na žene. \$1.00	
Vojnička pjesmarica, uspomena iz	
Vojnička pjesmarica. Ciena 10ct.	
Himna Američkih Hrvata. Ciena 10ct.	
Spomen pjesme. Uspomena iz vojnič-	
kog života. Ciena	
10ct.	
Gdje si dušo? Sbirka od 575 najljepših	
ljubavnih pjesama. Ciena 20ct.	
Šaljiva pjesmarica. Ciena	
15ct.	
Pero tamburica. Najljepše pjesme o	
svemu i svačemu. Ciena	
15ct.	
Nazdravičarke. Vienac izabranih na-	
dravica i naptnica. Ciena 15ct.	
Hrvatska pjesmarica, sa notama, za	
skupno pjevanje, stoji	
60ct.	
Velika hrvatska narodna pjesmarica.	
Najljepša hrvatska pjes. Ciena \$1.00	
Vragoljanke. Najljepše sriemske, ba-	
natske i bačvanske pjes. Ciena 10ct.	
Kolo, zbirka izabranih hrvatskih i slo-	
venskih muških zborova Ciena \$1.50	
Nova hrvatska pjesmarica. Zbirka naj-	
milijih hrvatskih pjesama. ... 15ct.	
Vojnička pjevanka, pjesme koje naš	
narod najradje pjeva: Ciena .. 10ct.	
Sokolska pjesmarica. Ciena 15ct.	
Pjesme o ženama, zanimljiva pjesma-	
rica najljepših pjes. o ženama .. 10c	
Zelendarke, domoljubne, ljubavne, raz-	
ličite pjesme sa slikama. Ciena 20c.	

UMJETNE PJSME

- Smrt Smail Age Čengića. Ciena 30ct.
 S a t i r ili divlji čovjek. Cie .. 35ct.
 Andjelija Kosarića. Ciena 15ct.
 Brat Marko i seka Jela. Ciena .. 20ct.
 Gundulićev San. Pjesan. Ciena .. 20c.
 Sjetva i vršitba, pjesan. Ciena .. 20ct.
 Otmica. Pjesma u 6 pjevanja .. 35ct.
 Petru Preradoviću. Spjevao A. Haram
 bašić, vrlo liepa pjesma 10ct.
 Kolo gorah. Razne pjesme. Ciena 15ct.
 Osvetnici. Krasna pjesma. Ciena 40ct.
 Najmilije pjesme poznatog srpskog
 pjesnika B. Radičevića. Ciena 15ct.
 Izabrane pjesme Petra pl. Preradovi-
 vića, obsižu 370 strana. Ciena \$1.50
 Razne pjesme Augusta Šenoe... \$1.50
 Čeznuća i maštanja. Pjesme Gj. Ar-
 nolda. Veoma liepe. Ciena .. 40ct.
 Noviji pjesnici. Ciena 30ct.
 Hrvatski Deklamator. Zbirka pjesama
 za mladež i odrasle. Ciena .. 40ct.
 Izabrane pjesme Ivana Mažuranića,—
 bana pučanina. Ciena \$1.75
 Izabrane pjesme Kranjčevića .. 50ct.
 Probrane pjesme T. Alaupovića 40ct.
 Odabrane pjesme Z. J. Jovan. .. 60ct.
 Izabrane pjesme H. Badalića 50ct
 S moje lire. Pjesme Rikarda Katali-
 nića Jeretova. Ciena 35ct.
 Pjesme Pavla Stosa. Ciena 65ct.
 Izabrane pjesme Dr. A. Tresića-Pavi-
 čića. Ciena 50ct.
 Izabrani spisi, pripoviesti i pjesme od
 Ivana Dežmana. Ciena 85c.
 Iz Slavenske rodbine. Pjesme Ivana vi
 teza Trnskog. Ciena 35ct.
 Suze sina razmetnoga. Pjesme Ivana
 Gundulića. Ciena 20ct.
 Osman. Velepjesan I. Gund. \$1.00

- Gorski Vienac. Pjesme P. Petrović-
 Njeguša. Ciena 45ct.
 Hrvatski Kraljevi. Ciena 30ct.

NARODNE PJSME

- Andrija Šimić, hajdučki harambaša —
 Ciena ovoj liepoj pjesni jest 25ct.
 Visoki Stevan, u narod. pjes. 15ct.
 Carevi ikraljevi, u narod. pjes. .. 15ct.
 Primorski vitezovi, u narod. pjes. 15ct.
 Skender-Beg, Gjordje Kaštriotić. 20ct.
 Ivo Senković i Aaga od Ribnika. 15ct.
 Bojevi Crnogoraca, u narod. pjes. 15ct.
 Bojevi kod Beča, u narod. pjes. .. 15ct.
 Banović Strahinja, u narod. pjes. 15ct.
 Sibirjanin Janko, u narod. pjes. 15ct.
 Banović Sekula, u narod. pjes. .. 15ct.
 Ban Zrinović, u narod. pjes. ... 15ct.
 Senjski Uskoci, u narodnim pjes. 15ct.
 Car Dušan, u narod. pjes. 15ct.
 Car Lazar, u narodnim pjes. 15ct.
 Crnogorski junaci, u narod. pjes. 15ct.
 Ratovi Rusa, u narod. pjes. 15ct.
 Marijanska Vila. Narodne pjesme iz
 Dalmacije. Ciena 40ct.
 Ljubav Paške Baranović sa Zorkom
 Škaricom. Ciena 20ct.
 Uzorita Mare. Krasna narodna pjesma
 iz Dalmacije u 4 pjevanja. Ciena 20c.
 Vienac Slave, velike, sjajne, junačke
 nam prošlosti careva, kraljeva, i ba-
 nova i junaka; bojeva i junaštva.
 Vrlo liepe narodne pjesme. 40c.
 Pjesme Vuka Karadžića. Ciena .. 30c.
 Pjesme o ratu rusko-turskom, o boje-
 vima kod Plevne g. 1877. Ciena 15ct.
 Hrvatske narodne pjesme. Zbirka ju-
 načkih pjes. Ciena tvrdo vezeno 80c.
 Boj na Kosovu, sa 15 velikih slika 25c.
 Kačić-Miošić, sa 46 slika, vezan \$1.00

Hrvatski Guslar, ili novi ugodni razgovor hr. naroda. Tvrdo vezan \$1.00
 Narodna pjesmarica, izdala Matica Dalm., tvrdo vezan \$1.00, mehko 80c.
 Miloš Obilić, u velikom formatu, obzi-
 že preko 230 strana. Ciena .. \$1.00
 Miloš Obilić, u nekim narodnim pjes-
 mama. Ciena 15ct.
 Jelisavka Obilića majka. Ciena.. 15ct.
 Kraljević Markau, oodrn m, aatinskava
 Kraljević Marko, u narod. pjes. .. 90c.
 Kraljević Marko, sa slikama, obziže
 230 strana, u žepnom formatu .. 40c.
 Kraljević Marko, u narod. pjes. 35ct.
 Kraljević Marko, u 8 narod. pjes. 15ct.
 Bosanska pjesmarica. Krasne narodne
 i junačke pjesme. Ciena \$1.00
 Ljubavne šaljive i svatovske pjesme,
 koje se najradje pjevaju. Ciena 80ct.
 Ženidba Esada Kulovića. Veoma liepa
 pjesma. Ciena 10ct.
 Pjesma ratova, Bosna i Bulgarija pra-
 ma Stambulu. Ciena 20ct.
 Krvave pjesme balkanskoga rata, ili
 Oslobođenje Balkanskih naroda 25c.
 Smrt Severa Popovog. Tugovanka iz
 Amerike. Ciena 15ct.
 Rusko-Japanski rat. Ciena 15ct.
 Život kraljice Olivije, kćeri cesara Ju-
 liana. Ciena 25ct.

RIJEČNICI I LISTARI

Veljki Englesko-Hrvatski Riječnik, i-
 made preko 22 tisuće rieči. Ciena \$1.50
 Englesko-Hrvatski Riječnik, broji pre-
 ko 12 tisuća rieči. Ciena 75ct.
 Veliki Englesko-Hrvatski Riječnik nap-
 isao prof. A. Lochmer. Ciena \$5.00

Hrvatsko-Engleska Gramatika za ško-
 le i samouke. Ciena \$1.50
 Hrvatsko-Engleski Riečnik i Razgovo-
 ri. Riečnik sa 18.000 rieči stoji \$1.00
 Žepni Hrvatsko - Engleski Riečni i
 Razgovori. Ciena mu jest 50ct.
 Početnica za njemački jezik 25ct.
 Učitelj njemačkog jezika. Ciena 25ct.
 Praktična uputa u njemački jezik 90c..
 Hrvatsko-njemački Riečnik 85ct.
 Pučki Listar. Ciena 80ct.
 Ljubavni hrvatsko-engleski listar
 Ljubavni Hrvatsko-Engleski Listar...
 Mehko vezan. Ciena Ž..... 25ct.
 Hrvatsko-Engleski Listar. Ciena \$1.00
 Pisma za ljubavnike. Ciena 40ct.
 Ljubavni Listar. Ciena 30ct.
 Ljubavni Listar (veći). Ciena .. 20ct.
 Žepni hrvatsko-njemački riečnik od
 Filipovića. Ciena \$1.50
 Žepni njemačko-hrvatski riečnik od
 Filipovića. Ciena \$1.50
 Gramatika Ruskog jezika. Ciena \$1.00
 Hrvatsko-Česki riečnik. Ciena.. 40ct.
 Hrvatsko-Slovenski riečnik 40ct.
 Gramatika francuskoga jezika .. \$1.50
 Francuska Vježbenica. Ciena .. \$1.00
 Gramatika španjolskog jezika. .. 90ct.
 Priručni riečnik stranih rieči i fraza..
 Ciena mu je samo ..Ž..... 50ct.
 Talijanska Slovnica za početnike \$1.25
 Kako se pišu pisma. Ciena 40ct.
 Čestitarka u svim prigodama. Ciena
 Čestitarka. Tvrdo i liepo vezana 40ct.
 Mali Čestitar. Ciena 20ct.
 Novi Čestitar. Ciena 25ct.
 Ljubavni Listar. Ciena 15ct.
 Novi Uzor Listar i kućni savjetnik, —
 gdje ćete naći svakovrsne listove \$1.

Naručbe šaljite:

HRVATSKA KNJIŽARA JOSIP MAROHNIC

1420 E. Ohio Str., N. S. PITTSBURGH, PA

HRVATSKE ZEMLJE.

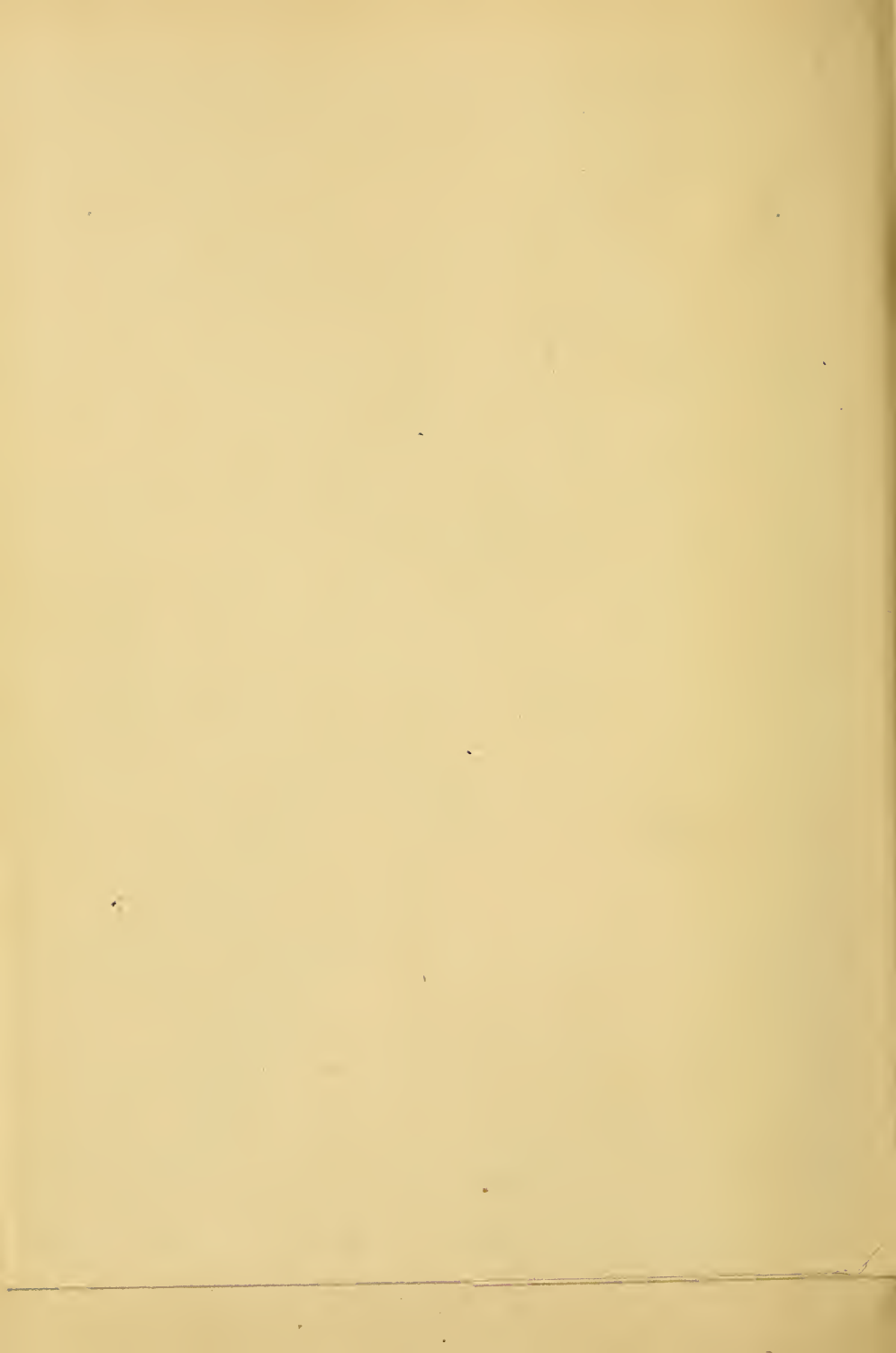
Zemljopisna karta većih
mjesta, gradova, rijeka i
gora u hrvatskim zemljama.

Naklada
Prve i najveće hrvatsko-
amerikanske kužnjare

Josip Marohnić
1420 E. Ohio St.
Pittsburgh, Pa.

Mjerilo = 1:2,000,000.

1" na okularu = 112 1/2 km.

LIBRARY OF CONGRESS

0 019 742 611 1